magazin istoric

ANUL XIII Nr. 3 (144) MARTIE 1979

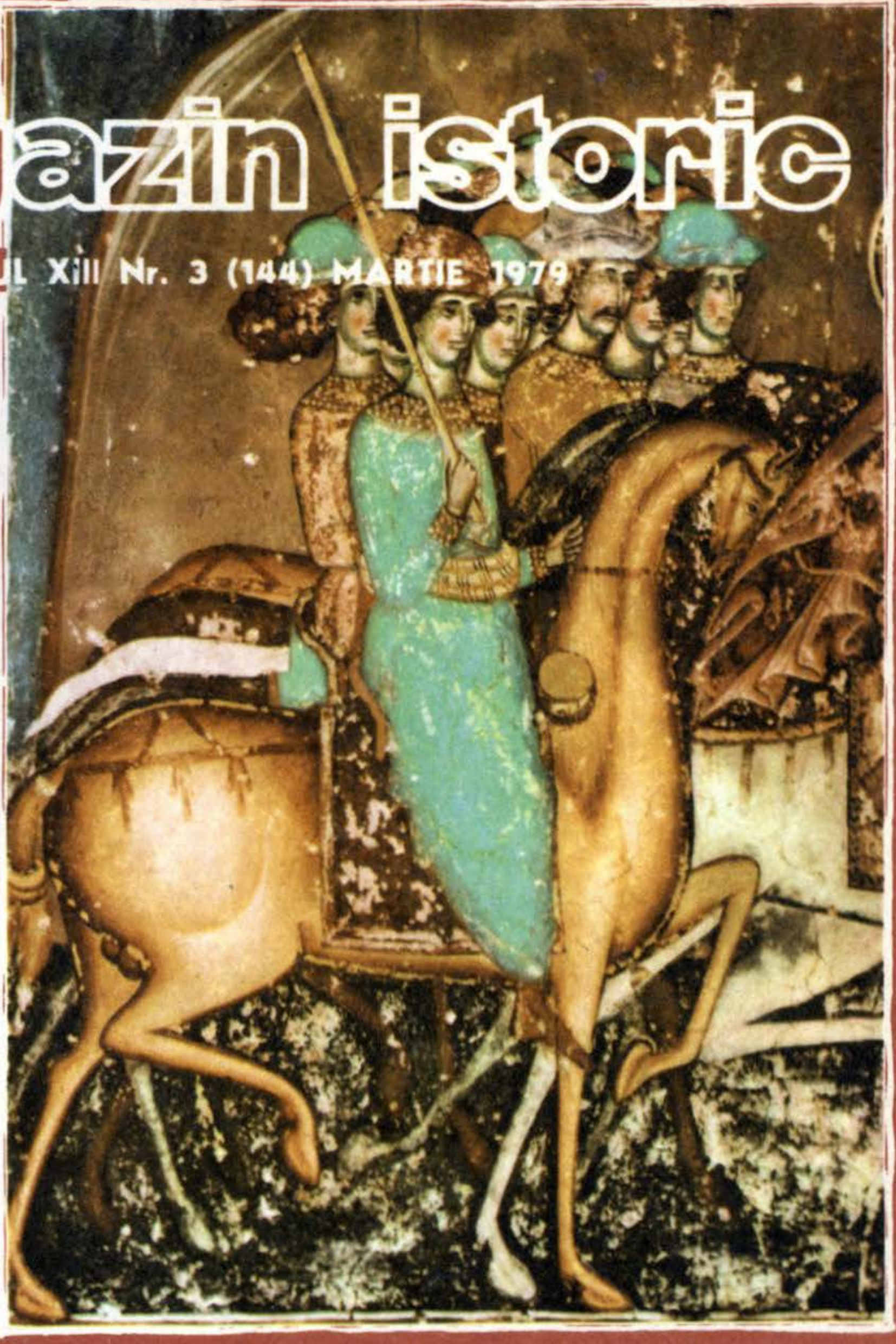

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XIII - Nr. 3 (144)
martie 1979

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

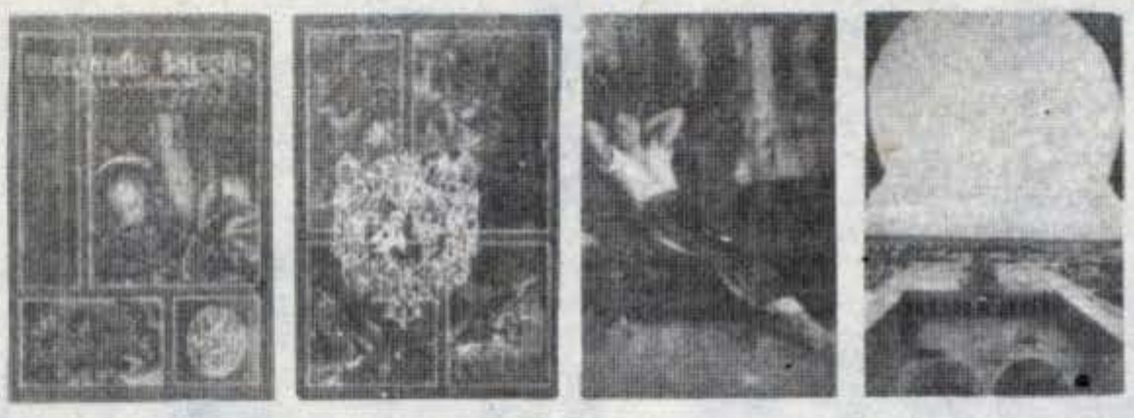

① ④ ② ③

①④ În vreme ce marii noştri voievozi luptau neobosit pentru apărarea independenţei Ţărilor române, făuritorii de cultură lăsau **nepieritoare mărturii ale geniului creator românesc,** între care se află şi aceste picturi ce împodobesc zidurile ctitoriilor moldoveneşti Voroneţ şi Arbore, ilustrînd continuitatea vieţii şi muncii poporului nostru mai presus de orice vicisitudini ale istoriei. În medalioane: stemele reunite ale Moldovei şi Ţării Româneşti, cum apar pe un act din ianuarie 1788, aflat la Arhivele Statului Bucureşti şi pe o carte de cult, din 1747, de la Biblioteca Academiei R.S.R. Macheta artistică: arhitect Ascanio Damian. **(O realitate a Imperiului otoman — autonomia românească,** p. 30)

② Mărturie a vechimii şi unităţii românilor în spaţiul carpato-danubiano-pontic, **portul popular** constituie totodată o strălucită şi originală expresie a dragostei de viaţă şi de frumos, a capacităţilor imaginative, a purităţii sufleteşti şi spiritului de sinteză creatoare a poporului, trăsături care se regăsesc în cunoscutul tablou **Fată cu zestre** de Nicolae Grigorescu; pînza a fost expusă între 1965-1976 la Staatliche Kunstsammlungen din Dresda, R.D.G. **(Dac, dar mai degrabă român: Bogdan Petriceicu Hasdeu,** p.20)

③ Vedere generală, luată din minaret, a Marii moschei: curtea interioară, clădirile principale şi zidul de incintă cum se înfăţişează azi **(Kairouan — un străvechi centru de cultură arabă,** p. 42)

sumar

NICOLAE CEAUŞESCU: 1948-1979. ISTORIE NOUĂ ÎN SATUL ROMÂNESC 2

Mihai Viteazul — unificator de ţară: ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU 4
Spre binele şi fericirea naţiei române: I.M. ŞTEFAN 8
Muncitorii din România solidari cu Republica Ungară a Sfaturilor 11
Preţul cîtorva secunde: CHRISTIAN PINEAU 15
Dac, dar mai degrabă român — Bogdan Petriceicu Hasdeu: ION NESTOR 20
N. Bălcescu, 1819-1979. Biografia unei erori: IOANA URSU 24
O realitate a Imperiului otoman — autonomia românească: KEMAL H. KARPAT 30
Cetatea Ys — istorie şi legendă: GEORG şi HERMANN SCHREIBER 33
Cu sau fără aprobarea Ducelui?: RUTH şi MAX SEYDEWITZ 34
Alecu Russo — un ostaş al propăşirii ţării: IOAN LĂCUSTA 38
Kairouan — un străvechi centru de cultură arabă: FRIEDRICH KOLLMANN .. 42
Baricada Eureka: ANA BUDURA 45
„Afacerea Strousberg" (II): VICTOR SLĂVESCU; COSTIN MURGESCU 49
Mareşalul Davout — învingătorul de la Auerstaedt: DANIEL REICHEL 52
„Legături cordiale între istoricii elveţieni şi români": VASILE ŞIMANDAN 53
Cine a „botezat" America?: FRANCISCO MORALES PADRÓN 59

● **Cărţi sosite la redacţie...** 29 ● **Concursul** Magazin istoric... 29 ● **Poşta** Magazin istoric... 62

NICOLAE CEAUȘESCU:
1949 – 1979. Istorie nouă în satul românesc

„Pentru a realiza revoluția în agricultură trebuie să realizăm mai întîi revoluția în știință, în conducerea agriculturii, în modul de a lucra al specialiștilor, al țărănimii. Trebuie să realizăm o revoluție în conștiința tuturor oamenilor muncii din agricultură, astfel încît ei să fie conștienți de forța de care dispun, conștienți că de ei depinde înfăptuirea revoluției agriculturii românești".

Acum 30 de ani, la 3-5 martie 1949, Plenara Comitetului Central al partidului a adoptat istoricul program de transformare socialistă a agriculturii românești. În deceniile care au trecut de atunci, acest amplu și însuflețitor program a devenit o realitate vie, agricultura românească de astăzi oferind imaginea unuia din sectoarele de bază ale construcției societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Transformările profunde petrecute în această perioadă în viața țărănimii, succesele importante înregistrate de agricultură pe toate planurile, între care puternica dezvoltare a bazei tehnico-materiale, creșterea de circa 3 ori a producției față de perioada antebelică, confirmă cu putere caracterul științific și realismul politicii agrare a partidului, evidențiază superioritatea agriculturii socialiste, capacitatea ei de a contribui, în măsură tot mai mare, la progresul economico-social al întregii societăți.

Prin întreaga ei muncă și luptă pentru triumful revoluției la sate în anii construcției noii orînduiri, țărănimea s-a manifestat la înălțimea tradițiilor glorioase acumulate de-a lungul veacurilor. „**Întreaga noastră istorie** — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — **pune în evidență faptul că țărănimea a fost clasa care, vreme îndelungată, a dus pe umerii ei greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei poporului român, pentru dezvoltarea națiunii noastre, pentru libertate, neatîrnare și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară a societății.**

În ciuda atîtor furtuni ale istoriei, țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd, totodată, comoara limbii și culturii naționale și înaltele virtuți ale spiritului popular. Ea a fost mult timp principala făuritoare a bunurilor materiale și spirituale, clasa care prin munca ei îndîrjită a făcut să renască, de atîtea ori, din cenușă și ruină, țara distrusă și prădată de cotropitori. Sensibilitatea și înțelepciunea țărănimii noastre și-au găsit expresie nu numai în bogăția artei populare, de o mare frumusețe, profunzime și originalitate, ci și într-un cod moral superior, în care sînt înscrise, la loc de frunte, cinstea și omenia, dragostea de muncă și de natură, dîrzenia și neînfricarea în fața greutăților, vitejia și eroismul".

Un moment cu ample și profunde implicații asupra evoluției agriculturii noastre și, în același timp, a întregii economii naționale îl reprezintă adoptarea de către Plenara C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979 a măsurilor cu privire la îmbunătățirea conducerii și planificării unitare a agriculturii, crearea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste și creșterea producției agricole. Ansamblul măsurilor adoptate la plenara ce a avut loc în apropierea jubileului celor trei decenii de la începerea înnoirilor socialiste la sate, asigură, prin profundele transformări revoluționare în conducerea ca și în organizarea agriculturii, o deplină valorificare a potențialului acestei ramuri de bază a economiei naționale. Elaborate din inițiativa și pe baza indicațiilor secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aceste măsuri creează un cadru organizatoric și economic calitativ superior în vederea înfăptuirii obiectivelor de cea mai mare însemnătate ce revin agriculturii în etapa actuală de dezvoltare a țării, creșterii gradului de civilizație a satului românesc, progresului necontenit al națiunii noastre socialiste.

Pitești, 31 octombrie 1978: sărbătorirea Zilei Recoltei prilejuiește an de an însuflețitoare manifestații ale oamenilor muncii de la sate de a da viață politicii Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea continuă a agriculturii românești

O strălucită sinteză a experienței istorice relevată de cele trei decenii de nouă istorie a satelor noastre, a implicațiilor și semnificațiilor pe care transformările revoluționare petrecute în această perioadă în viața satelor le au asupra întregii evoluții a societății românești, o cuprinde opera secretarului general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Aflat mereu — în cadrul amplului și permanentului dialog pe care-l are cu țara — în contact nemijlocit și cu realitățile agriculturii, prezent în mijlocul oamenilor muncii de la sate, sfătuindu-se cu ei, așa cum o face cu întregul popor, căutînd împreună soluții de rezolvare a problemelor mersului nostru înainte, indicînd modalități originale care să asigure progresul continuu al agriculturii, potrivit nevoilor societății românești, secretarul general al partidului ne oferă și în acest domeniu un impresionant exemplu de aplicare creatoare a principiilor socialismului științific la condițiile concrete din țara noastră și, în același timp, de evocare a glorioaselor momente din trecutul de luptă al țărănimii, în ansamblul milenarei lupte a poporului român.

Iată cum definește tovarășul Nicolae Ceaușescu marile prefaceri revoluționare care au avut loc în ultimele trei decenii în viața satului românesc.

„Victoria insurecției armate naționale, antifasciste și antiimperialiste, inaugurînd epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice, a creat premisele înfăptuirii reformei agrare, care a dus la lichidarea proprietății moșierești și trecerea pămîntului în mîinile țărănimii muncitoare, deschizînd calea dezvoltării democratice, revoluționare a României. Această măreață cucerire revoluționară a deschis calea unei vieți noi țărănimii noastre. Pentru prima oară în istoria poporului român, pămîntul stăpînit de latifundiari a revenit celor ce-l muncesc. În focul luptei pentru reforma agrară s-a întărit și mai puternic alianța muncitorească-țărănească — principala forță motrice care a hotărît dezvoltarea revoluției populare, democratice, înfăptuirea revoluției socialiste, victoria edificării noii orînduiri pe pămîntul patriei noastre.

Cucerirea puterii politice în stat de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și celelalte categorii sociale muncitoare, naționalizarea principalelor mijloace de producție au marcat trecerea țării noastre pe calea făuririi socialismului. Punînd pe primul plan industrializarea socialistă a țării, partidul s-a preocupat, în același timp, de dezvoltarea tuturor celorlalte sectoare, inclusiv a agriculturii, pe o bază nouă. Istorica hotărîre a plenarei din 3-5 martie 1949 a trasat sarcina organizării pe baze socialiste a agriculturii noastre, ca singura cale pentru rezolvarea justă a problemei agrare în România, pentru ridicarea economico-socială a satului românesc, satisfacerea, în condițiile noi, a cerințelor economiei naționale, creșterea nivelului de trai al țărănimii și întregului popor. Transformarea socialistă a satului s-a desfășurat, după cum se știe, în condițiile creșterii an de an a producției agricole și îmbunătățirii continue a condițiilor de muncă și viață ale țărănimii. Prin trecerea pe calea socialismului, țărănimea și-a împlinit cele mai înalte și arzătoare aspirații, pentru care a luptat și a dat jertfe grele timp de secole — acelea de a trăi cu adevărat liberă, de a fi deplin stăpînă pe soarta sa, pe roadele muncii ei, de a-și făuri o viață îmbelșugată și fericită. Generalizarea relațiilor de producție socialiste atît la orașe, cît și la sate a consfințit victoria deplină a socialismului în România.

Realitatea arată în modul cel mai convingător ce uriașe transformări a determinat socialismul în satul românesc, în condițiile de muncă și viață ale țărănimii, ce drum luminos a deschis el tuturor celor ce muncesc pe ogoarele patriei, întregii noastre agriculturi.

Alături de muncitorime — clasa conducătoare în societatea noastră — de intelectualitate, de toate celelalte categorii de oameni ai muncii, țărănimea a devenit o clasă nouă, de bază, a națiunii noastre, un factor important al progresului material și spiritual al țării. Înfăptuind cu hotărîre politica partidului, țărănimea aduce o contribuție esențială la creșterea venitului național, la satisfacerea cerințelor populației și ale industriei, la înfăptuirea cu succes a mărețului Program stabilit de Congresul al XI-lea al partidului, la întreaga operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Crearea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste reprezintă un factor important în direcția conducerii unitare a agriculturii — desigur, avînd ca țel primordial creșterea producției agricole, pentru că este de înțeles că tot ceea ce facem în acest domeniu are drept scop să asigure o creștere mai susținută a producției agricole și, pe această bază, îmbunătățirea generală a activității din acest sector...

...Consiliile unice agroindustriale vor avea un rol important în apropierea între cele două sectoare principale din agricultură, în ridicarea nivelului general al agriculturii și în realizarea apropierii treptate dintre oraș și sat, în ridicarea nivelului general de civilizație al satelor noastre, a gradului lor de dezvoltare...

...Toate aceste măsuri fac parte integrantă din politica agrară a partidului nostru în noua etapă de dezvoltare a societății noastre socialiste. Ele sînt menite să creeze un cadru organizatoric și economic mai bun în vederea înfăptuirii programului agrar elaborat de Congresul al XI-lea, să sporească rolul și contribuția agriculturii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră".

NICOLAE CEAUȘESCU, **România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate**, vol. 14, pp. 231-232, 238-239; **Scînteia**, nr. 11 257, din 31 octombrie 1978 și nr. 11 338, din 3 februarie 1979.

„Istoria a confirmat justețea și necesitatea obiectivă a actului săvîrșit de Mihai Viteazul, prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român".

NICOLAE CEAUȘESCU

MIHAI VITEAZUL
unificator de țară

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Poporul român, atît de unitar din punct de vedere geografic, etnic și cultural, a fost supus în decursul vremurilor acțiunii unor factori negativi care nu i-au putut însă anihila în nici un fel energiile creatoare, nu i-au putut zăgăzui tendința firească spre unitate. Gradul de intensitate al acțiunii dăunătoare a acestor factori a fost diferit de la o epocă la alta, lor opunîndu-li-se însă constant și în cele mai felurite forme vitalitatea poporului român, care, învingînd și depășind orice tendințe contrare existenței sale unitare a dat la iveală sinteza de civilizație românească, modelul românesc în ansamblul etno-cultural universal.

În evul mediu, deși împrejurări istorice proprii epocii au făcut ca poporul român să fie împărțit în trei state — Țara Românească, Moldova și Transilvania — conștiința originii comune, a unității de neam și de limbă s-a manifestat ca liant permanent al românilor din cele trei state. Lui i s-au adăugat, sporindu-i eficacitatea, strînsele legături pe care orașele din Transilvania le întreținеau cu Țara Românească și Moldova. Legăturile economice au înlesnit, la rîndul lor, relații politice și militare comune, și, totodată, au fost întărite prin acestea. Schimburile comerciale și relațiile politice au asigurat permanența legăturilor culturale, care au îmbogățit cu elemente noi vechiul fond comun cultural-instituțional. Rezultanta interacțiunii factorilor economici, politici și culturali a fost consolidarea unității poporului român peste vremelnicile frontiere statale diferite. Evenimente istorice complexe, contradictorii, nocive uneori, n-au putut nici sparge, nici denatura această unitate.

Însuflețitorul ideal al refacerii Daciei

Interesele comune în fața atacurilor amenințătoare ale unor puteri străine, păstrarea amintirii aceleiași descendențe latine, ca și a vechii unități politice, pe care o evoca conceptul de *Dacia*, readus în scrieri de cărturarii perioadei renascentiste, au contribuit la apropierea politică a Țărilor române, la unirea eforturilor lor în vederea apărării. O amenințare pentru una din cele trei țări era în același timp motiv de îngrijorare și pentru celelalte două. Schimbarea de orientare politică a uneia dintre ele se răsfrîngea și aducea după sine modificări și în politica celorlalte două.

În lupta antiotomană, domnii Țării Românești și ai Moldovei au beneficiat de ajutorul, în armament și oameni, al Transilvaniei și au sprijinit, la rîndul lor, măsurile de apărare luate de conducătorii acestei provincii. Ei își dădeau seama că în interesul luptei pentru păstrarea sau recîștigarea independenței era necesară unirea eforturilor lor, asigurarea unui puternic bloc românesc. Sensul intervențiilor făcute de Mircea cel Bătrîn în Moldova, de Alexandru cel Bun în Țara Românească, de Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, de Ștefan cel Mare și de Ion Vodă cel Viteaz în Țara Românească, de Mihai Viteazul în Transilvania și Moldova era același: de a asigura cooperarea în luptă a țărilor surori, prin impunerea pe tronul lor a unor aliați credincioși.

Amestecul repetat în secolul XVI al domnilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei în Transilvania, nucleul vechii Dacii — care trăia în acea vreme evenimente de mare însemnătate pentru viaţa-i statală, periclitată în specificitatea ei — viza, în fond, menţinerea unităţii de acţiune politică a celor trei ţări. Participarea domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei la depăşirea greutăţilor politice ivite în Transilvania era aşteptată şi se bucura de sprijinul populaţiei româneşti, în sînul căreia, din cauza inferiorităţii sociale, ce i se impusese, devenea tot mai puternic sentimentul popular de solidarizare cu românii de la Sud şi Est de Carpaţi şi îşi făcea loc speranţa că prin aceştia îşi vor recăpăta vechile libertăţi.

Sentimentul popular de solidarizare a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor şi expresia acestuia pe plan cărturăresc în întrebuinţarea termenului de *Dacia*, ca ansamblu politic şi cultural pentru Ţările române, au inspirat unora dintre conducătorii Ţărilor române ideea de reconstituire a vechii Dacii.

Cel care a reuşit să realizeze această idee, deşi pentru o clipă, oferind o perspectivă concretă celor ce i-au urmat, a fost Mihai Viteazul. Într-o conjunctură internaţională extrem de complexă, cînd presiuni externe şi dificultăţi politice şi economice interne puneau sub semnul întrebării durabilitatea statului român, Mihai a manifestat un extraordinar spirit de inventivitate în strategia alianţelor, apte să conducă la întărirea puterii domniei în interior şi la creşterea rolului Ţării Româneşti pe plan internaţional. În funcţie de forţa potenţială de ameninţare, un minuţios plan, care îmbina calculul diplomatic cu acţiunea militară a fost pus în aplicare şi rezultatul a fost ridicarea Ţării Româneşti şi strîngerea la un loc, pentru prima oară, a Ţărilor române.

Statuia marelui voievod ridicată în Piaţa Universităţii din Bucureşti, operă a sculptorului francez Carrier Belleuse. Montaj fotografic de Pillini Titus şi Ion Oprea

În urma unor lupte crîncene şi campanii rămase celebre prin rapiditatea acţiunilor lor, Mihai Viteazul a reuşit să înlăture primejdia otomană şi să atragă atenţia lumii europene asupra vitalităţii şi dragostei de libertate a poporului român, ca şi a eroismului conducătorului său, acoperit încă din timpul vieţii de mantia fermecătoare a legendei. „Merită să fie slăvit — scria un *diario* [foaie de informaţii] din Roma — ca unul din cei mai viteji, puternici, valoroşi şi înţelepţi principi ce trăiesc azi. Putem nădăjdui că va duce la culme gloria sa cu noi lupte împotriva tiranului [sultanului] turcilor şi că va contribui el cel dintîi la alungarea lui din Europa".

Victoriile repurtate au născut în mintea domnitorului român idei politice fecunde, planuri îndrăzneţe, privite cu admiraţie sau temere de contemporanii săi. „Se zice — consemna regele Franţei Henric IV, după cuprinderea Moldovei de către Mihai Viteazul — că românul este foarte tare şi că planurile lui cresc potrivit cu izbînzile". În cîteva luni, Mihai a reuşit să reunească sub sceptrul său cele trei ţări române, intitulîndu-se „domn al Ţării Româneşti şi al Ardealului şi al Moldovei". Politica lui de strîngere la un loc, sub o singură conducere, a teritoriilor româneşti a fost comparată de istoricul francez Jean Hugonnot cu sistemul de restaurare şi unificare promovat în Franţa de regele Henric IV.

După realizarea unirii Ţărilor române, Mihai Viteazul a desfăşurat o intensă activitate în vederea imprimării caracterului de durabilitate a faptului împlinit. În primul rînd era necesară recunoaşterea unirii din partea Casei de Austria, în numele căreia, pentru a-i obţine bunăvoinţa, Mihai spunea că a acţionat. În acest sens, au fost continuate tratativele cu împăratul Rudolf, începute după intrarea triumfală a domnitorului român, pe „poarta georgiană", în Alba Iulia. Cerinţelor în privinţa stăpînirii lui în Transilvania, Mihai le-a adăugat clauze noi în legătură cu Moldova.

Bun cunoscător al conjuncturii politice internaţionale şi înzestrat cu un remarcabil spirit diplomatic, Mihai Viteazul a înţeles să pretindă atît încît, chiar daca ar trebui să cedeze pentru moment ceva, să nu prejudicieze ansamblul operei înfăptuite. Văzînd rezistenţa imperialilor la cererile formulate de el şi care, în esenţă, vizau recunoaşterea din partea împăratului a caracterului ereditar al stăpînirii lui în Transilvania, ca şi în Ţara Românească, întemeierea de către el a unei dinastii în aceste ţări, Mihai stăruia ca împăratul să-i îngăduie atunci să ţină Ardealul cu numele de guvernator.

În vederea consolidării stăpînirii sale în Transilvania, Mihai Viteazul a luat măsuri pentru o nouă administrare a provinciei, în care rosturi importante erau conferite sfetnicilor lui din Ţara Românească. Pe lîngă limbile latină şi maghiară s-a introdus în acte şi limba slavă, în uz în cancelaria domnească din Muntenia, ca şi limba română, limba celor mai mulţi locuitori ai Transilvaniei, spre indignarea nobilimii privilegiate. O evidenţă fiscală amănunţită a fost pusă în aplicare, scopul ei fiind obţinerea banilor, atît de trebuitori întreţinerii oastei şi ducerii mai departe a gîndului ce pusese stăpînire pe Mihai.

Domnul român a căutat să ridice biserica românească din Transilvania, a luat măsuri de mai bună organizare a acesteia. După ce la 1595 pusese preoţii ortodocşi din Transilvania sub oblăduirea Mitropoliei din Tîrgovişte, în 1597 a obţinut din partea principelui Transilvaniei permisiunea să zidească în Alba Iulia o biserică mitropolitană, pentru ca apoi, în anii 1599-1600, să înfiinţeze în acest oraş, devenit centrul vieţii politice româneşti, o mitropolie ortodoxă. Ctitor şi al altor aşezăminte religioase din Transilvania, al bisericilor din Ocna Sibiului, Făgăraş şi Luşărdea, pe Someş, Mihai Viteazul avea să obţină din partea împăratului Rudolf recunoaşterea religiei ortodoxe în rîndul religiilor constituţionale.

Pecetea simbol

Ca şi în cazul Transilvaniei, în urma unirii Moldovei cu Ţara Românească şi Transilvania, Mihai a luat măsuri de întărire a stăpînirii lui în provincia românească de la Est de Carpaţi. Au fost confirmate averile celor dovediţi credincioşi noului domnitor, confiscîndu-se, totodată, moşiile celor fugiţi peste hotare şi care au refuzat să se întoarcă în ţară, s-a hotărît iertarea de dări pe timp de şase ani a locuitorilor din oraşele şi satele distruse de război, s-a procedat la alegerea unor noi înalţi prelaţi şi la numirea de noi dregători în slujbele importante, care au prestat jurămînt de credinţă lui Mihai. „Eu, Ioan Kaptury — arăta la 29 mai 1600 noul pîrcălab al cetăţii Suceava, numit de Mihai Viteazul — mă jur... că voi fi drept şi cu credinţă domnului meu, stăpînitorul şi domnul Ardealului, Ţării Româneşti şi Moldovei, Măriei Sale lui Mihai vodă şi fiului Măriei Sale, lui Petru vodă, tot aşa îi voi fi drept şi cu credinţă şi voi ţinea pentru Măriile Lor cetatea ce mi-a fost încredinţată mie, după priceperea mea, pînă-mi va sta capul. Şi la vremea cînd vor porunci Măriile Lor şi vor dori, prin vreun om sau prin scrisoare, în orice ceas vor dori şi porunci Măriile Lor, în acela voi da cetatea în mîna cui va porunci Măriile Lor".

Mîndru de fapta sa, Mihai era hotărît să nu renunţe cu nici un preţ la ceea ce clădise cu sacrificiu şi ţinea să fie exprimat în titlul său de domn al tuturor românilor, ca un drept ce venea din adîncul istoriei şi căruia el, primul dintre domnii români, i-a dat formă concretă. Expresie a gîndului nutrit şi a satisfacţiei realizării lui este şi consemnarea lapidară, proprie oşteanului, făcută de Mihai Viteazul pe un protocol din iulie 1600: „Şi hotaru Ardealului. Pohta ce-am pohtit, Moldova, Ţara Românească". Crearea unei peceţi cu stemele reunite ale celor trei ţări[1], simbol al Daciei întregite în vechile hotare, este şi ea dovada ţelului urmărit de Mihai Viteazul, de a face din Ţările române un singur organism politic.

Reluarea tratativelor cu împăratul Rudolf era făcută în ideea recunoaşterii de către un mare monarh creştin, deci o recunoaştere inter-

[1] Reprodusă pe coperta IV a nr. 12/1978 a revistei noastre.

Ultima noapte a lui Mihai Viteazul (Litografie de Th. Aman, aflată la Biblioteca Academiei R.S. România)

naţională, a noii creaţii statale româneşti. Repetînd cererile formulate în privinţa Transilvaniei, domnitorul considera ca Moldova să aibă acelaşi statut politic ca şi Ţara Românească, „să fie de moşie, fir pre firul şi pre feciori şi pre feate, ca şi Ţara Românească". Reînnoirea şi a altor cereri formulate anterior, de a i se recunoaşte dreptul de danie şi de supremă judecată, de a se admite reintrarea în hotarele Ardealului a ţinuturilor de margine care i-au aparţinut, „precum a fost înainte", scoteau în relief consecvenţa lui Mihai în efortul de realizare a unei domnii româneşti autoritare, absolute şi cu caracter ereditar. Pentru aceasta era nevoie însă de timp şi Mihai nu l-a avut: nori ameninţători s-au ridicat din toate părţile, întunecînd seninul creaţiei Viteazului. Temerea şi invidia, intriga şi trădarea şi-au dat mîna pentru a dărîma întruparea unei idei care deranja multe combinaţii politice, dar a cărei forţă avea să fie validată de istorie.

Îngrijorat de succesele celui care-l voia un vasal supus, împăratul Rudolf a încercat să-l scoată pe Mihai din Transilvania, folosindu-se de diplomaţi experimentaţi, ca Pezzen, încurajînd ambiţiile unor generali, ca Gheorghe Basta, sau alimentînd chiar, ceea ce avea să devină o

mare primejdie și pentru el, nemulțumirile nobilimii maghiare. Cancelarul polon Jan Zamoiski organiza, la rîndu-i, lovituri împotriva edificiului statal înălțat de Mihai, acționînd în Moldova și pregătind de aici atacarea Țării Românești, aducînd, totodată, cu sine în bagajele oastei polone candidați la tronurile celor două țări. Presiunilor din afară li s-au adăugat defecțiuni interne, care au concurat la destrămarea unirii Țărilor române și la înfrîngerea celui ce părea de neînvins. În zorii zilei de 9/19 august 1601, într-o duminică, din ordinul generalului imperial Gh. Basta, mercenari valoni asasinau pe Cîmpia Turdei pe cel ce nutrea încă speranța că va mai putea salva măcar ceva din opera înfăptuită. Cronica țării avea să consemneze cu tristețe: „Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentru că nu știuse, nici să împrilejise sabiia lui cea iute în mîna lui cea viteză. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă dinceputul lumii. Că pizma au pierdut pre mulți bărbați făr de vină, ca și acesta".

Trupul eroului a rămas pe pămîntul Transilvaniei, iar capul a fost adus de unul din sfetnicii lui și înmormîntat la Mănăstirea Dealu[1]. „Sluga domniei lui — glăsuiește hrisovul din 7 decembrie 1612 — Turturea paharnic, el a furat capul lui și l-a adus aici în țară, de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste ca pe un domn". Alt sfetnic credincios voievodului, Radu Buzescu și soția lui Preda, fiica banului Mihalcea, aveau să așeze pe mormînt o lespede pe care au ținut să fie gravat în limba română — fapt neobișnuit pietrelor tombale domnești de pînă atunci, care aveau inscripții slavonești — textul: „Aici zace cinstitul și răposatul capului creștinului Mihai, Marele Voievod, ce au fost domn Țărei Românești și Ardealului și Moldovei: cinstitul trup zace în cîmpii(a) Tordei, și, cînd l-au ucis neamții, ani au fost 7109 [1601], în luna lui aug. 8 zile: această piatră o-u pus jupan Radu Buz[escu] i jupan[i]ța eg[o] Preda".

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1969 și 8/1976.

Inscripția, într-o atît de frumoasă limbă românească, este edificatoare pentru nivelul de înțelegere de către contemporanii lui Mihai a sensului operei viteazului domnitor pentru destinele românilor. Apropiații lui și-au dat seama — și posteritatea avea să ridice la nivel de postulat gîndirea lor — că Mihai Viteazul a definit un program politic, pentru a cărui înfăptuire a militat și luptat tot ce a fost înaintat în societatea românească. Faptul că, în ciuda duratei ei foarte scurte, opera marelui domnitor s-a impus ca simbol al luptei pentru unitate, e dovada cea mai sigură că ea a exprimat o aspirație fundamentală a poporului român. Faptele lui Mihai Viteazul, transmise prin scris, cît și prin tradiția orală, au căpătat cu vremea valoarea mesajului de continuitate; ele au fost dătătoare de învățături și au întărit, prin tot ce au avut măreț, voința neamului românesc de a se uni și de a trăi într-o națiune liberă, puternică și prosperă. Opera lui Mihai, întocmai ca un far luminos, a orientat luptele românilor spre împlinirea idealului național. În anii de grea încercare pentru poporul nostru, Mihai Viteazul a fost o călăuză, un imbold la rezistență și îndemn la luptă; numele și pilda lui au întărit energiile populare și au dus la victorie.

Încrederea în forța exemplului lui Mihai, respectul față de rămășițele lui pămîntești au fost atît de mari încît atunci cînd, în 1916, în fața ofensivei germane, ființa statului era în primejdie, din îndemnul lui Nicolae Iorga, capul lui Mihai — „reliqua sfîntă a neamului românesc" — pentru a nu fi pradă și eventual distrus de invadatori a fost transportat la Iași (octombrie 1916) și depus la Mitropolia Moldovei. Triumful împlinirii marelui ideal național, de unire a românilor, de desăvîrșire a unității statale românești avea să readucă, în 1920, cu o impresionantă procesiune[2], cu popasuri la locurile de rezonanță istorică — Ruginoasa, Mircești, Mărășești ș.a., capul lui Mihai la locul de veșnică odihnă de la Mănăstirea Dealu.

Strateg de proporții geniale, om politic și diplomat de anvergură, polarizant de strădanii românești, marcînd un punct culminant al poporului român de a ieși la lumină din vitregia vremurilor și de a-și ocupa locul ce i se cuvine în istoria universală, Mihai Viteazul a intrat în conștiința românească în contururi aureolate, personificînd ideea de independență și unitate statală.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1977.

Confruntarea dintre forțele progresiste, unioniste și cele conservatoare din Muntenia și Moldova de la sfîrșitul anului 1858 și începutul anului 1859 a dus la triumful partidei naționale[1]. Alegerea lui Alexandru I. Cuza de către unanimitatea celor două Adunări elective, la 5 și 24 ianuarie 1859, ca domn în ambele principate, a constituit o mare victorie a cauzei naționale române fiind un prim pas spre independența de stat, cucerită cu arma în mînă în 1877-1878, și desăvîrșirea unității național statale, făurită la 1 decembrie 1918.

În continuare, publicăm un ultim fragment după lucrarea Nație junâ și puternică. Din cronica dramatică a unor zile hotărîtoare: Unirea Principatelor, **a publicistului I.M. Ștefan, aflată în pregătire la Editura Eminescu.**

[1] **Magazin istoric**, nr. 1 și 2/1979.

Spre binele și fericirea nației române

Proclamarea votului a fost urmată de redactarea unei telegrame, în numele Adunării elective, semnată de mitropolitul Nifon, adresată „Înălțimii Sale Alexandru Ioan I, domn al Moldovei și Țării Românești": „Astăzi, la 24 ianuarie 1859, la șase ore după amiază, Adunarea electivă a Țării Românești, procedînd conform Convenției la numirea Domnului Stăpînitor, a ales în unanimitate pe Înălțimea Voastră. Obștească Adunare salută cu respect și amor pe Domnul său și îl invită să ia Cîrma Țării". Tot telegrafic, domnul va răspunde, exprimînd mulțumiri Adunării, „pentru votul său unanim de încredere" și declarînd că primește cu „mîndrie și recunoștință de a fi domn al Țării Românești, precum sînt domn al Moldovei".

Prin votul lor, deputații munteni dăduseră o lovitură hotărîtoare „jumătății de Unire" pe care le-o acordase Convenția de la Paris. Unul dintre cele mai importante acte din istoria poporului român fusese săvîrșit.

Într-n ziarul Dîmbovița, purtînd data de 24 ianuarie, Dimitrie Bolintineanu scria: „Unirea... astăzi e cîștigată ... Onoare și laudă nației române!" Un nor poate să se ridice pe cerul senin al fericirii românești, un nor venit din afară, avertizează el. Dar acest nor va fi trecător și se va risipi. În Românul, tot din 24 ianuarie, C.A. Rosetti sublinia: „Ziua de astăzi e menită de a forma cea mai frumoasă pagină în istoria națiunii române...". Un alt contemporan, Ioan M. Bujoreanu, publică și el un adevărat poem în proză dedicat: „Națiunii Moldo-Române". Din exilul său, revoluționarul maghiar Lajos Kossuth avea să salute evenimentul cu aceste cuvinte: „Un astfel de spirit este necesar ca un popor să-și întemeieze o patrie". Oamenii plîngeau de bucurie și se îmbrățișau. Laolaltă cu ceilalți, cum relatează Românul, țăranii strigau: „Să trăiască Cuza!", „Să trăiască Domnul nostru!". Mulțimea din Dealul Filaretului, „rezerva" partidei naționale, s-a îndreptat cîntînd spre Mitropolie răspîndindu-se pe uliță. Amestecați cu ostașii, cetățenii au pornit să joace la răspîntii și în piețe Hora Unirii, căci ca din pămînt, s-au ivit tarafuri de lăutari și muzici militare. Seara, lungi șiruri, cu torțe aprinse, au umplut ulițele. Iar Națională a evocat și el „mulțumirea generală ce se afla desenată pe toate fețele". Fruntașul

transilvănean Ion Lupaș a descris, la rîndul său, marea însuflețire cu care au primit vestea românii de dincolo de munți care se gîndeau la vechea dorință a tuturor românilor de a fi „laolaltă, sub aceeași cîrmă", ca în zilele „neuitatului Mihai". Corespondentul Gazetei Transilvaniei relata și el cum, în seara de 24 ianuarie, tot Bucureștiul era străbătut de mulțimi care cîntau fără încetare. Un ziar maghiar din Cluj, Koloszvári Közlöny, scria că actul Unirii era o demonstrație care făcea cinste poporului român, o victorie „rar întîlnită în istorie". O altă gazetă transilvăneană Kronstädter Zeitung considera că, de sute de ani, „poporul român n-a fost atît de fericit". Dimpotrivă, antiunionistul Siebenbürger Bote, aprecia ziua de 24 ianuarie drept „o palmă dată pe fața Congresului de la Paris" și o „rebeliune deschisă".

Aflat la București, transilvăneanul George Barițiu relata în Foaia pentru minte, inimă și literatură despre spectacolul unic al entuziasmului ce cuprinsese populația orașului. Peste tot se auzeau numai aclamații: „Alexandru Ioan Cuza... Unire... Unire..." și adăuga, cu adîncă emoție: „Faptul este atît de mare, bucuria atît de mare, încît pana tremură în mîna mea și o lăs".

Cînd la o fereastră a Adunării s-a arătat batista albă care vestea celor din afară biruința, un strigăt frenetic de bucurie a izbucnit din toate piepturile — își amintește I.G. Valentineanu. De pretutindeni răsuna: „Trăiască Unirea! Trăiască Cuza-Vodă, alesul Moldovei și al Munteniei! Trăiască România, Una și nedespărțită!". Veștile străbătură „ca fulgerul în oraș și electrizară toată Capitala". Despre „entuziasmul nemărginit" al acestei zile a scris și Bolintineanu în lucrarea sa despre Cuza Vodă. Nu se mai văzuse atîta mulțime de la 1848. „Sînt rare zilele acelea cînd un popor nobil și mărinimos... poate să răsufle liber".

Cît despre consuli, în această zi ei nu puteau să obiecteze nimic. Consulul general al Rusiei, N.K. Giers, într-o scrisoare din 25 ianuarie către ministrul său de Externe, prințul Gorceakov, recunoaște: „Toate formele prescrise în materie de alegeri de Regulamentul organic și de Convenție au fost riguros respectate". N-a existat nici presiune din afară, iar evenimentul, „pe cît de important, pe atît de neașteptat", a fost întîmpinat cu mare însuflețire. Consulul Franței, Louis Béclard, scrie și el că „a fost o manifestare cu adevărat națională", iar sinceritatea ei „nu poate fi trecută cu vederea". La rîndul său, baronul Karl von Eder, cel mai conservator dintre consulii din București, raportează ministrului de Externe al Austriei că rezultatul alegerii nu poate fi în niciun caz atribuit unei influențe străine, subliniind și el cît de legală a fost întreaga procedură.

Manifestațiile au continuat pînă în zori. Dintre puținele instituții care au lucrat în acea noapte, cel mai activ a fost oficiul telegrafic. Statisticile ce s-au păstrat arată că, de aici, în noaptea de 24 spre 25 ianuarie, au fost transmise 127 telegrame, în țară și peste hotare. La Iași, unde se afla domnitorul, au sosit în total 148 depeșe, din cetatea lui Bucur și din alte urbe. Erau în covîrșitoarea lor majoritate TELEGRAMELE UNIRII. Iată cîteva dintre ele: Ora 2 și 10 minute. George Sion către delegația moldoveană aflată la Varna, în drum spre capitala otomană: „Adunarea a proclamat în unanimitate domn al Țării Românești pe Alexandru Cuza. Popor și armată sînt în entuziasm. Bucurie publică". Ora 2 și 15 minute, George Crețeanu și Miltiade Costiescu dau aceeași veste șefului deputației moldovene, Costache Negri. Ora 3 și 40 minute. Tot G. Sion îi telegrafiază lui Vasile Alecsandri la Iași că, îndată ce va primi știrea oficială, să fie numiți de către Cuza „pentru liniștirea publicului", cîrmuitorii munteni. Îi și sugerează cîteva nume: Nicolae Golescu, Iancu Ghica, generalul Vlădoianu, D.A. Crețulescu, Grigore Filipescu etc. „bine văzuți de toate partizile". Măria sa să plece apoi cît mai grabnic spre hotar. Ora 4. Ion Ghica îi telegrafiază lui V. Alecsandri că „seanța Adunării" a fost una dintre cele mai frumoase pagini ale „istoriei noastre". Și sfatul lui este ca prințul să vină cît mai curînd în București. Ora 4 și 25 minute. Vasile Alecsandri își anunță fratele, la Paris, despre alegere, conchizînd: „Dorințele Unirii s-au realizat". (La un sfert de oră după ce o primește, Iancu Alecsandri, profund emoționat, se duce cu telegrama la Ministerul de Externe al Franței, unde este primul care aduce vestea).

Din ploaia de telegrame de felicitare adresate domnitorului la Iași, iată și foarte scurta, dar și impresionanta depeșă a locuitorilor orașului de graniță Focșani: „Sub impresia unei simțiri de bucurie extraordinară, inimile noastre rămîn uimite și nu pot exprima toate cîte simțim. Orășenii focșăneni nu pot decît să zică «Trăiască România!, Trăiască Prințul lor»". De remarcat multinaționalitatea semnăturilor: I. Dăscălescu, G. Orleanu, Iorgu Iorgulescu, Garabet Murat, Moriț Daici, Sarchiz Navarcat, I. Robescu, Gh. Nicolau, S. Raitenbach, Costache Roșu, Ghiță Golestan, N. Alexandrescu, Boos Gaspar etc. Alături de Cuza erau românii, dar și celelalte neamuri din Principate.

Ora 5 și 30. Telegramă a lui Cuza, contrasemnată de secretarul de Stat, Vasile Alecsandri, către Adunarea electivă din București: „Domnii logofeți Ioan A. Filipescu și Nicolai Golescu sînt însărcinați a primi frînele guvernului din mîinile Căimăcămiei", primul fiind numit, din nou, și ministru al Justiției. Ei sînt autorizați a compune un guvern provizoriu.

La 25 ianuarie, adunarea electivă a Țării Românești s-a întrunit din nou. George Știrbei, fiul fostului domnitor, a cerut ca ziua de 24 ianuarie să fie proclamată sărbătoare națională, ceea ce s-a aprobat în unanimitate. S-a alcătuit o adresă către „Înalta Poartă" prin care i se solicita acordarea investiturii pentru alesul țării. Adunarea a mai încuviințat trimiterea unei delegații la Iași, din care fac parte, între alții, C.A. Rosetti și Climent, episcopul de Argeș.

Evenimentul principal al zilei a fost alcătuirea guvernului Țării Românești, a cărei listă a fost comunicată Adunării de către N. Golescu. În afara funcțiilor de prim-ministru și ministru de Justiție (I.A. Filipescu), și Interne (N. Golescu), stabilite chiar de Cuza, au mai fost numiți: Ioan C. Cantacuzino la Culte și Instrucțiune Publică, Dumitru Brătianu la Externe, Barbu Catargiu la Finanțe, Barbu Vlădoianu la Război, Grigore Filipescu la Controlul de Stat. Referindu-se la componența cabinetului, D.A. Sturdza îi va scrie la Paris lui Iancu Alecsandri că este alcătuit din liberali și moderați, în general oameni populari.

În vremea aceasta, la consulatul austriac din București și la sediul comisarului turc Daud effendi domnea mare fierbere. Cel mai îndîrjit era baronul Eder, care se arăta dispus să sprijine pe foștii caimacami Manu și Băleanu să se opună predării puterii. Daud effendi era mult mai prudent, căci o răscoală nu i se părea de dorit; le-a cerut, totuși, celor doi foști caimacami să rămînă la posturile lor, ceea ce era în mod evident o imposibilitate.

La rîndul său, Gödel Lannoy, consulul austriac din Iași, îl avertiza într-o scrisoare pe ministrul său de Externe că mișcarea unionistă, sprijinită acum de ambele Camere, „va înainta rapid" spre țelurile ei. Și nu se știa ca, încălcîndu-și atribuțiile prescrise de Convenție și de uzanțele diplomatice, să scrie: „Numai o intervenție armată" (subl. I.M.Ș.) ar mai putea s-o contracareze în mod eficient. Gödel își exprima, totodată, temerea (voind astfel să-l sperie pe Buol și să-l determine să acționeze fără întîrziere și în mod drastic) că mișcarea politică ar putea „degenera" (!) într-o revoluție socială, „cu participarea țărănimii". În schimb, cum rezultă dintr-o scrisoare din 25 ianuarie trimisă din Paris de Iancu Alecsandri fratelui său din Iași, pretutindeni în cercurile presei și diplomației franceze vestea despre unirea celor două principate, a produs deopotrivă „surpriză" și „admirațiune".

Treptat, la București sosesc vești despre ecourile pe care marele eveniment l-a avut în județe. La Ploiești, Brăila, Craiova, Tîrgoviște — bucurie, steaguri, cîntece, iluminație.

La 26 ianuarie, s-a deschis la Iași cea de-a opta ședință a Adunării elective a Moldovei. „Ministrul Trebilor Străine", Vasile Alecsandri, a salutat „actul măreț săvîrșit în Țara Românească, prin care frații noștri de peste Milcov au întrunit ambele coroane, a Moldovei și a Valahiei, pe capul Domnului Alexandru Ioan I". Tot el a citit mesajul domnesc, prin care Cuza, acceptînd votul unanim muntean, a adresat un „act mijlocitor" Puterilor garante, înștiințîndu-le despre dubla alegere, a cărei „semnificație", îndestul „vederată pentru toți" este „Unirea completă a Principatelor, pe care Națiia Română a voit a o întemeia". Cuza a făcut apel la marile puteri de a aproba „aspirările legitime" și adevăratele trebuințe ale țării, exprimate unanim de cele două Adunări.

Trei zile mai tîrziu, la 29 ianuarie, Alexandru Ioan I a primit în sala tronului, drapată cu tricolor, în prezența consulilor francez, grec, rus și prusian, delegația Camerei muntene. Climent, episcopul Argeșului, i-a transmis mesajul Adunării generale a Țării Românești care „ne-au însărcinat a depune în mîinile Măriei Tale acest act prin care sunteți alesul ei;

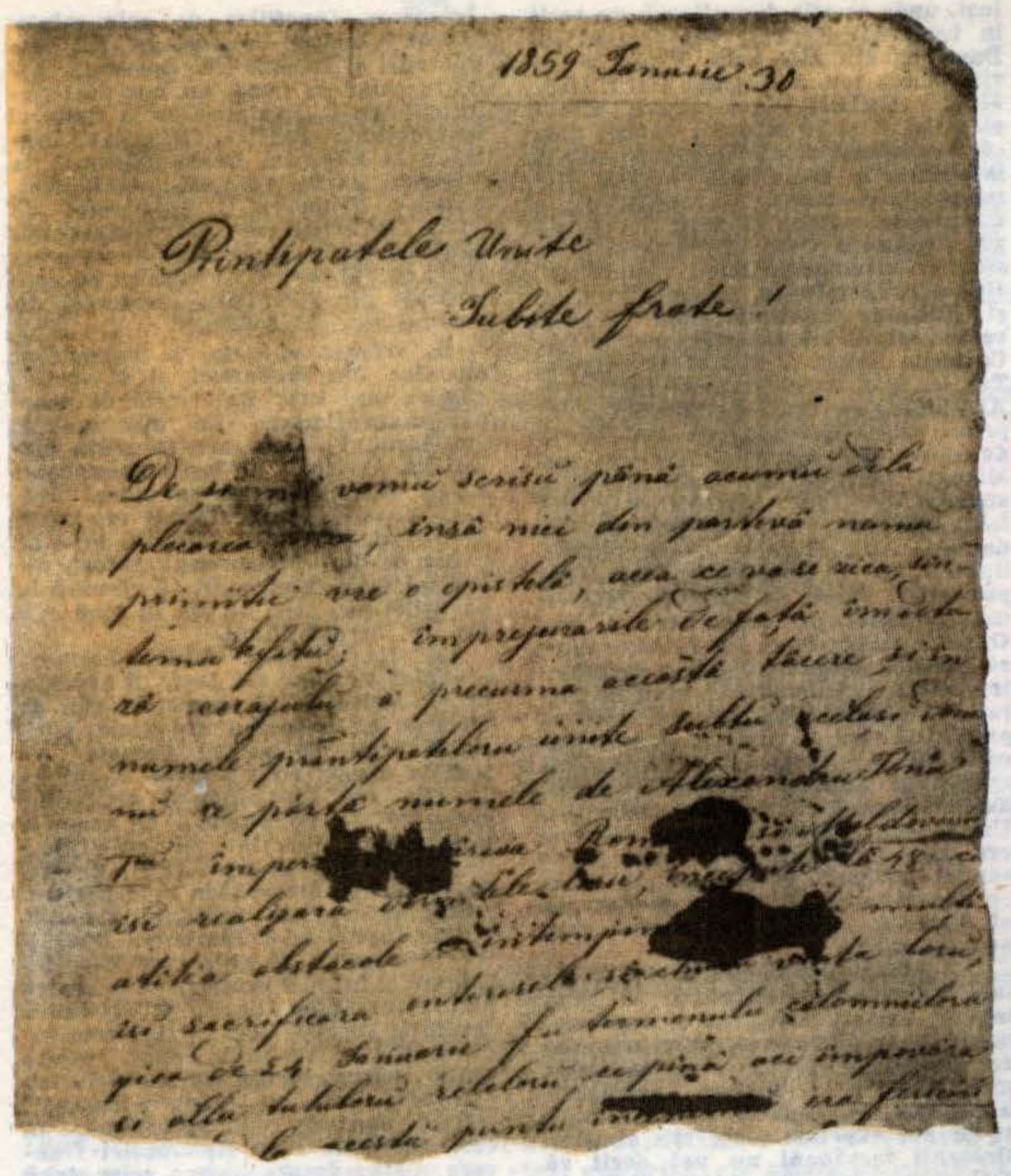
1859 Ianuarie 30

Principatele Unite

Iubite frate!

Facsimilul unei scrisori datată 30 ianuarie 1859, prin care semnatarul ei își exprima bucuria pentru alegerea lui Cuza ca domn în amîndouă principatele

noi suntem fericiți a vi-l aduce însoțit cu aclamările poporului Român și cu binecuvîntarea cerului". A luat apoi cuvîntul C.A. Rosetti, care a arătat că membrii delegației muntene sînt fericiți că Adunarea i-a onorat cu frumoasa „misie" de a depune coroana lui Mihai Viteazul în mîinile domnului căruia moldovenii i-au încredințat coroana lui Ștefan cel Mare. Românii din Moldavia au avut fericirea de a proclama cei dintîi unirea acestor două trunchiuri ale aceluiași trup, idee aclamată apoi și de românii din Muntenia, care au încoronat „nu un individ, ci marile principii de viață ale naționalității noastre". După care, Rosetti i-a relatat domnului, în cuvinte de o mare expresivitate, evenimentele din Țara Românească, arătînd cum mandatarii nației „săriră fatala prăpastie [a dezbinării], strigînd: Să trăiască Alexandru Ioan I"; a fost un moment solemn care, a făcut „astăzi, printr-o singură săltare, a s-arăta d-odată, înaintea Europei, tot acea nație junâ și puternică, pre care ea a cunoscut-o cînd era bulevardul de apărare al civilizației împotriva barbarismului... Pe cît vei ține cu tărie stindardul Unirii, al naționalității, al dreptății și al libertății, a continuat Rosetti, românii de peste Milcov și cei de aici te vor urma ca un singur om și strigînd cu un singur viers: «Trăiască România!, Trăiască domnul Alexandru Ioan I!»".

Cuza Vodă a răspuns că este mîndru a fi înălțat atît pe tronul Moldovei, cît și pe cel al Țării Românești, în numele principiului frăției românești. „El ne-a scăpat de pierzanie în trecut, el ne reînvie în timpul de față, el ne va duce la bine și la mărire în viitor. Să trăiască dar frăția românească! Să trăiască Principatele Unite!"

A urmat primirea delegației în Adunarea electivă a Moldovei. Pe rînd, deputații munteni au pătruns în sală. La ora douăsprezece, toți deputații moldoveni au aclamat în picioare venirea fraților din Muntenia. Cuvîntul de salut a fost rostit de Anastase Panu: „Uniți, dar, de acum, nimic să nu ne mai despartă. Europa va vedea că națiа română are o misie de îndeplinit". Au răsunat strigăte: „Să trăiască România! Să trăiască deputații din București!" Salutului i-au răspuns Al. Em. Florescu și C.A. Rosetti.

La orele 2 după-amiază, C.A. Rosetti a expediat lui I.C. Brătianu o telegramă: „Primire splendidă. Domnul este întru totul sublim".

Ziua de 8 februarie 1859, a fost una dintre cele mai frumoase din istoria Bucureștilor secolului trecut. zi ce „abia va fi mai avînd vreo pereche în istoria Țării Românești", cum s-a exprimat la acea vreme Gazeta Transilvaniei. În această zi, domnitorul Cuza, plecat din Iași la 4 februarie, a sosit în vizită la București. Anunțătorul român a comparat pe drept cuvînt ziua de 8 februarie cu 24 ianuarie, socotindu-le pe amîndouă zile care „rămîn pentru totdeauna neșterse din memoria celei mai depărtate posterități".

Încă de la Focșani, domnitorul a fost întîmpinat de o delegație de demnitari veniți de la București. De aci și pînă în Capitală, populația i-a făcut neîntrerupte demonstrații de lealitate și dragoste. La vreo 15 kilometri de oraș, înainte de Otopeni, i-a ieșit în cale un mîndru detașament alcătuit din sute de ostași călare, cum i-a scris mai tîrziu D.A. Sturdza lui Vasile Alecsandri, aflat în misiune diplomatică în străinătate. Înainte de pădurea Băneasa, domnul a fost întîmpinat de mulțimea care cînta, striga și flutura steaguri. La intrarea în oraș, se ridicase un prim arc de triumf; altele urmau pe parcurs. Dincolo de barieră, i-a ieșit înainte ministrul de Interne, Nicolae Golescu, cu o „trăsură domnească de paradă", cum își amintește Dimitrie Bolintineanu.

Despre primirea pe care Bucureștiul a făcut-o domnului Unirii, iată ce scrie consulul Belgiei la București: „Toate casele din București erau împodobite, pretutindeni drapele, ghirlande de flori, peste tot aceeași deviză scrisă cu caractere mari UNIREA FACE PUTEREA .... Numărul persoanelor care au urmat cortegiul, pe tot parcursul, se poate evalua la o sută de mii". Dimitrie Bolintineanu confirmă: „O sută de mii de oameni, adunați din diferite sate și urbe, formau această lume entuziastă ce venea spre întîmpinare". Cifra, dată de mai multe surse, este cu adevărat impresionantă. Toată populația validă ieșise pe uliți, să-l vadă și să-l ovaționeze pe domnitorul Unirii. Despre entuziasmul cu care mulțimea l-a întîmpinat, ziarul Națională scria: „Numai aceia ce au văzut acele zecimi de mii de oameni ce împle strada Mogoșoaiei de la barieră pînă la Mitropolie, și mai multe poște înainte de București, acele ferestre și acoperișuri de case garnisite de lume, acele strigări nebune de entuziasm și veselie, acele buchete ce curgeau pe prinț, acele arcuri de triumf ce se zăreau din distanță în distanță, în fine acea iluminație splendidă și generală, precum nu a mai văzut capitala noastră, trebuie să zic, să fi văzut toate acestea, pentru ca să poată cineva simți bine toată mărimea acestei sărbători".

După parcurgerea întregului traseu din oraș, după slujba de la Mitropolie, prințul a fost primit festiv de Adunarea electivă, unde a depus din nou jurămînt că în toată domnia sa va priveghea la respectarea legilor, pentru toți și în toate, avînd în fața ochilor mereu „binele și fericirea nației române". A urmat un discurs al mitropolitului, ca președinte al Camerei, apoi un răspuns al domnitorului, felicitînd pe deputați pentru curajul lor de a săvîrși actul măreț, încheiat cu vorbele: „Întemeiază-se dar frăția românească!". Iar adunarea a răspuns într-un glas: „Să trăiască Domnul nostru!". Tot atunci Cuza a adresat un manifest către poporul Munteniei, în care se angaja „să pună în lucrare" reformele mult așteptate, menite să introducă marile principii ale statelor moderne.

În aceeași zi de 8 februarie, la Bacău, prin vot unanim, colegiul proprietarilor mici alegea demonstrativ pe A.G. Golescu (Negru) în Adunarea de la Iași. A fost cel dintîi fruntaș politic muntean ales ca deputat moldovean!

MUNCITORII DIN ROMÂNIA SOLIDARI CU REPUBLICA UNGARĂ A SFATURILOR

„Amicul meu Frimu mi-a comunicat că v-a scris că am venit la Galați. Iată adresele pe care le cereți: 1. **Nicolae F. Ionescu, str. Zimbru nr. 70, Galați;** 2. **Dumitru Simion, str. Măcelari nr. 8, Galați;** 3. **Constantin Z. Buzdugan, str. Numa Pompiliu nr. 8, Galați. Sînt adrese foarte sigure".**

„Tovarășul Alexandru Constantinescu..., părăsind țara... pentru doi ani, mă folosesc de trecerea sa prin Budapesta, pentru a vă adresa cîteva cuvinte... Vă rog protejați și recomandați pe colegul nostru Constantinescu organizațiilor din orașul dv... Dacă este posibil, vă rog să-i dați recomandații pentru alte orașe, ținînd seama că intenția sa este să ajungă la Paris..."

„Un loc însemnat printre partidele socialiste ale continentului"

Citatele de mai sus sînt extrase din două scrisori trimise, în anii 1902-1910, de către socialiștii români Iosif Nădejde și Ioan C. Frimu militantului socialist maghiar Szabó Ervin (1877-1918)[1]. Intelectual animat de concepții înaintate, cu mari merite în răspîndirea literaturii marxiste în Ungaria (între altele, a îngrijit o ediție în două volume din lucrările lui Marx și Engels), Szabó Ervin a făcut parte din Partidul Social-Democrat din Ungaria. Corespondența sa cu socialiștii români relevă existența unor strînse legături între conducătorii mișcării muncitorești revoluționare din cele

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1971.

două țări. Aceste strînse relații au căpătat de-a lungul anilor diferite forme de manifestare — corespondențe, schimburi de delegații la congrese ale partidelor din cele două țări, într-ajutorare în procurarea și difuzarea literaturii socialiste, acțiuni de sprijinire reciprocă materială și morală a luptei clasei muncitoare.

Raporturile de colaborare aveau la bază vechi tradiții de luptă comună ale poporului român și ungar împotriva exploatării sociale, pentru libertate și independență națională — tradiții ridicate pe o treaptă superioară odată cu crearea partidelor politice ale clasei muncitoare. „Întreținînd legături strînse cu Engels și cu alți conducători ai proletariatului din Europa și de pe alte continente — se arată în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România s-a remarcat, totodată, prin spiritul său de solidaritate internațională. El a dezvoltat colaborarea cu celelalte detașamente ale proletariatului, s-a făcut cunoscut prin participarea la activitatea organizației internaționale a muncitorilor, la congrese și întruniri socialiste și muncitorești internaționale, prin contribuția adusă la dezbaterea celor mai importante probleme ale mișcării muncitorești din perioada respectivă". Mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră — continuatoarea celor mai bune tradiții ale luptei de veacuri pentru eliberare socială și națională — a educat masele de muncitori în spiritul luptei pentru progres social și transformare revoluționară a societății. Totodată, le-a imprimat spiritul solidarității proletare cu acțiunile oamenilor muncii din alte țări în cucerirea de drepturi economice și politice, eliberare socială și națională.

Semnificativ pentru prestigiul de care se bucurau socialiștii români pe plan internațional este salutul conducerii Partidului Social-Democrat din Ungaria adresat în 1894 celui de-al doilea congres al P.S.D.M.R.: „Primiți călduroasele noastre salutări, tovarăși ai tînărului și vigurosului Partid Social-Democrat Român, care ocupă deja, grație devotamentului și energiei voastre, un loc însemnat printre partidele socialiste ale continentului".

În luptele de clasă purtate în epoca modernă de proletariatul din Budapesta și alte centre industriale ale Ungariei, alături de sprijinul internaționalist al muncitorilor din alte țări, s-a evidențiat și cel al proletariatului român. În 1912, de pildă, muncitorimea din România a fost alături de proletariatul din Budapesta, în lupta sa pentru obținerea votului universal. Prin moțiuni adoptate în cadrul unor întruniri, articole publicate în presa socialistă română a fost demascată teroarea claselor exploatatoare din Ungaria, care au reprimat cu ajutorul armatei greva generală a proletariatului budapestan din acel an. Într-o moțiune din 1 iulie 1912, adoptată de Congresul II al P.S.D.R. se spunea: „Congresul Partidului Social-Democrat și al Uniunii sindicale din România salută memoria tovarășilor căzuți pe baricadele Budapestei pentru cucerirea votului universal, egal, direct și secret. Blamează reacțiunea ungară pentru politica sa sălbatică de represiune... Trimite urări de izbîndă deplină proletariatului ungur, lupta căruia are o însemnătate și dincolo de granițele Ungariei... Numai prin sforțările proletariatului pot fi înlăturate luptele dintre naționalități și înfăptuită egalitatea".

1918-1919: o perioadă de mari confruntări

În 1918, în condițiile destrămării Imperiului austro-ungar, luptele sociale s-au împletit cu mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite. Întregul imperiu a fost cuprins de flăcările revoluției[1]. În Ungaria, greva generală a proletariatului s-a transformat în revoluție burghezo-democratică. La 31 octombrie 1918 s-a format un guvern condus de contele Károlyi Mihály[2], iar la 16 noiembrie, sub presiunea luptei revoluționare a maselor populare, Ungaria a fost proclamată republică. În condițiile creșterii rolului clasei muncitoare pe arena politică a țării, la 24 noiembrie 1918 s-a creat Partidul Comunist din Ungaria, al cărui președinte a fost ales Béla Kun. Principalul punct în programul partidului era lupta pentru instaurarea dictaturii proletare. La 21 martie 1919, printr-un acord încheiat între comuniști și social-democrați, cele două partide s-au unit, luînd naștere Partidul Socialist din Ungaria, realizîndu-se în acest fel unitatea organizatorică și

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1978.

[2] Károlyi Mihály (1875-1955), conte, om politic liberal. În 1901 era membru al Partidului liber-cugetătorilor, iar din 1905 a intrat în Partidul Independent, pe care l-a reprezentat în Parlament. În 1910 s-a retras din partid, prezentînd un program parlamentar personal; peste doi ani a revenit în Partidul Independent, al cărui președinte a devenit în 1913. S-a pronunțat în favoarea votului universal și a condamnat politica războinică și alianța cu Germania. La sfîrșitul războiului s-a declarat pentru reforme democratice, situîndu-se în aripa stîngă a Partidului Independent. În octombrie 1918 a devenit prim-ministru în guvernul creat după victoria revoluției burghezo-democratice. În iulie 1919 a emigrat în Occident, luînd poziție împotriva intervenției străine și a contrarevoluției condusă de amiralul Horthy, desfășurînd o vastă activitate publicistică în acest sens. În 1920 a stabilit legături cu comuniștii unguri, participînd la acțiuni comune împotriva primejdiei fasciste. În 1931, lucrarea sa, *Pămîntul vă aparține*, a fost difuzată, ilegal, de către comuniști, în Ungaria. În perioada interbelică, a desfășurat o intensă muncă de organizare a emigrației ungare antifasciste din Franța și Anglia. În 1946 s-a reîntors în patrie, fiind numit ministru plenipotențiar al Ungariei la Paris (1947-1949). Retras din viața politică, ultimii ani ai vieții i-a petrecut în Franța, unde a și murit. A scris numeroase lucrări dintre care amintim: *Scrieri alese* (2 vol., 1964), *Împotriva întregii lumi* (1965), *Pentru o Ungarie nouă* (scrieri și cuvîntări din anii 1908-1919 și o parte, inedită, din memorii, 1968), *Credință fără iluzii* (amplă lucrare cu caracter memorialistic privitoare la întreaga sa carieră politică, 1977). În 1978, tot la Budapesta, au apărut două volume sub semnătura soției sale — *Împreună în revoluție* (ed. 3) și *Împreună în surghiun* (ed. 3) cu numeroase date și completări privitoare la viața și activitatea lui Károlyi Mihály.

de acțiune a clasei muncitoare. În aceeași zi, neputînd face față gravelor probleme interne și situației internaționale precare, guvernul Károlyi a cedat puterea coaliției comuniștilor și social-democraților, iar aceștia au proclamat Republica Ungară a Sfaturilor[1].

Consiliul guvernamental revoluționar nou format a preluat întreaga putere și a trecut la înfăptuirea unui amplu program de reforme. La 25 martie a fost emis decretul pentru înființarea Armatei Roșii Ungare; a doua zi a fost dată publicității legea privind naționalizarea întreprinderilor din industrie, minerit și transporturi, iar la 3 aprilie legea pentru naționalizarea proprietăților funciare de peste 57 ha.

Crearea Republicii Ungare a Sfaturilor în centrul Europei a alarmat marile puteri imperialiste. Reacțiunea internațională s-a grăbit să vină în ajutorul reacțiunii ungare printr-o intervenție militară la care a fost antrenat și guvernul burghez român.

Proletariatul din alte țări s-a ridicat în apărarea revoluției ungare. Un sprijin important a primit Republica Ungară a Sfaturilor din partea Rusiei Sovietice. La 29 mai 1919, sub semnătura lui Vladimir Ilici Lenin, *Pravda* a publicat *Salut muncitorilor unguri*, în care elogia lupta proletariatului maghiar și se sublinia faptul că „tot ce este cinstit în clasa muncitoare din întreaga lume este de partea voastră [a muncitorilor unguri]."

Atitudinea guvernului ungar față de situația politică creată prin destrămarea dublei monarhii a ușurat planurile reacțiunii interne și internaționale. „Din păcate — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, atît revoluția burgheză, cît și puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînțelegînd pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început caracterul legic și deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai tîrziu, conducătorul guvernului sovietelor revoluționare maghiare, Béla Kun, a înțeles necesitatea acestui proces obiectiv și a exprimat aprobarea revoluției maghiare față de formarea statului național unitar român"[2]. De altfel într-o notă oficială, înmînată de Béla Kun la 30 aprilie 1919 guvernului român, se spunea: „Guvernul trecut n-a admis propunerile dumneavoastră, menținîndu-se pe baza așa-zisului drept istoric, care își trage dreptul oprimării viitoare din oprimarea din trecut. În prima zi a venirii noastre la putere noi am renunțat la acest principiu. Am declarat în repetate rînduri în modul cel mai solemn că nu ne menținem pe principiul integrității teritoriale, iar acum vă aducem la cunoștință acest lucru și în mod direct, anume că recunoaștem fără rezervă toate pretențiunile dumneavoastră teritoriale naționale".

Intervenția externă s-a asociat acțiunii forțelor contrarevoluționare ungare îndreptate împotriva puterii populare. La Viena s-a constituit un centru contrarevoluționar, sub conducerea contelui István Bethlen, care a cerut cu insistență Antantei intervenția împotriva

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1969.

[2] Nicolae Ceaușescu: *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1978.*

În p. 11: *prin Decretul din 25 martie 1919 emis de guvernul revoluționar s-a trecut la constituirea Armatei Roșii Ungare (voluntari defilînd pe străzile Budapestei)*

Trenul blindat nr. 1, puternică subunitate a armatei revoluționare maghiare în care s-au încadrat și numeroși voluntari români

Republicii Ungare a Sfaturilor. Sub protecția comandamentului francez s-a creat un pseudo-guvern contrarevoluționar condus de contele Károlyi Gyula. În acest „guvern" a intrat și fostul contraamiral Horthy, contribuind, cu ajutor francez, la constituirea unui centru al ofițerilor alb-gardiști.

În această situație deosebit de critică pentru tînăra republică, comuniștii unguri au lansat lozinca mobilizării poporului. La 6 aprilie 1919 s-a emis hotărîrea privind crearea regimentelor internaționale; două zile mai tîrziu, în cadrul unor întruniri din marile întreprinderi budapestane, s-a hotărît crearea batalioanelor muncitorești de fabrică.

„Muncitorimea română a răspuns ca un singur om!"

Proletariatul român, mișcarea revoluționară din țara noastră au adoptat o poziție justă și clară față de revoluția sovietelor maghiare, s-au ridicat împotriva intervenției, au condamnat-o cu toată fermitatea, solidarizîndu-se activ cu cauza oamenilor muncii din Ungaria. Partidul Socialist din România și Comisia Generală a Sindicatelor au salutat cu căldură instaurarea puterii proletare în Ungaria. *Socialismul*, organul de presă al P.S.R., și numeroase alte publicații socialiste au inserat articole consacrate evenimentelor din Ungaria, informîndu-și cu obiectivitate cititorii despre conținutul real al noului stat ungar. Primul congres al Partidului Socialist din Ungaria și adoptarea Constituției Republicii Ungare a Sfaturilor au fost prezentate pe larg în paginile *Socialismului*. Referindu-se la primul eveniment, ziarul scria: „Partidul cel nou e născut din contopirea vechiului Partid Social-Democrat și tînărul Partid Comunist", subliniind că „această primă adunare plenară [congres] a partidului unificat a fost o manifestare importantă în favoarea proletariatului".

Presa socialistă română a creat în rîndul muncitorimii și al cercurilor democratice din România o atmosferă de caldă simpatie față de Republica Ungară a Sfaturilor, simpatie exprimată prin numeroase moțiuni și declarații de solidaritate adoptate în adunări și întruniri muncitorești, prin ajutorarea morală și materială a prizonierilor și emigranților revoluționari maghiari. *Socialismul*, din 10 mai 1919, își informa cititorii despre vizita pe care o delegație reprezentînd Comitetul Executiv al Partidului Socialist și Comisia Generală a Sindicatelor din România a făcut-o ministrului de Interne. În cursul acestei vizite, „delegația a făcut cunoscut ministrului atitudinea partidului nostru [socialist] cu privire la înaintarea [armatei române] în Ungaria". În răspunsul său, ministrul a arătat că „n-a fost niciodată intenția guvernului să înainteze peste Tisa și nici a Antantei. De altfel tot ce face guvernul român este cu asentimentul Antantei..."

O formă importantă de manifestare a simpatiei muncitorimii române față de statul revoluționar ungar au reprezentat-o grevele de solidarizare organizate și conduse de Partidul Socialist din România. Printre acestea s-au înscris grevele din aprilie 1919 (tipografii de la „Universul" și metalurgiștii de la „Vulcan"), din mai și iunie (ceferiștii din București, Craiova, Turnu Severin, Cluj, Brăila, Galați, Iași etc., petroliștii din Valea Prahovei și minerii din Valea Jiului etc.).

În instrucțiunile conducerii Partidului Socialist din România pentru membrii săi se punea un accent deosebit pe acțiunile de solidaritate și de sprijinire a Republicii Ungare a Sfaturilor: „...Manifeste pentru soldați. Să se ceară neamestecul armatei în contra socialismului în Ungaria și Rusia. Soldații să nu tragă în contra fraților lor..." În conformitate cu aceste instrucțiuni s-a desfășurat și greva generală de solidaritate din 21 iulie 1919, condusă de P.S.R. și care a cuprins muncitorimea din întreaga țară. Referindu-se la desfășurarea ei, *Socialismul*, din 23 iulie, scria: „...La simpla chemare de solidaritate, muncitorimea Capitalei, muncitorimea română... a răspuns ca un singur om!" Iar *Social-democrația*, săptămînalul socialiștilor ieșeni, în numărul din 27 iulie scria: „21 iulie a însemnat pentru proletariatul român o zi care va rămîne o dată de pornire pentru primenirea întregei alcătuiri sociale din România... Solidari cu întreg proletariatul internațional, noi ne simțim una cu el în frămîntarea uriașă care va răpune lumea veche, clădind societatea socialistă".

Cea mai elocventă expresie a solidarității proletariatului român cu Republica Ungară a Sfaturilor a constituit-o însă înrolarea a sute de români în cadrul tinerei armate revoluționare ungare.

Românii s-au constituit în subunități militare compacte; în același timp, mulți dintre ei au fost încadrați în subunități aparținînd regimentelor 1, 4, 29, 32, 46 și 101, la trenurile blindate 1, 3, 4, 6 și 11, ori în alte formațiuni ale Armatei Roșii Ungare. Pînă la sfîrșitul lunii iulie 1919, cînd, datorită unui complex de factori interni și externi, Republica Ungară a Sfaturilor, izolată, a fost înfrîntă, acești fii ai poporului român (originari din București, Ploiești, Buzău, Galați, Iași, Timișoara, Craiova, Pașcani, Arad, Lugoj, Cluj, Bîrlad etc.) au luptat cu arma în mînă pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului frate ungar.

Acțiunile de solidaritate ale proletariatului și ale cercurilor democratice și progresiste din România cu Republica Ungară a Sfaturilor își găsesc o pregnantă oglindire în volumul *Tradiții de solidaritate revoluționară româno-ungară 1884-1945*, aflat în pregătire la Editura Politică și care va apare sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. După cum se observă și din titlu, cartea se referă la o perioadă mult mai întinsă, jalonată de numeroase și semnificative momente de solidaritate revoluționară româno-maghiară. Celor 133 zile ale Republicii Ungare a Sfaturilor le sînt consacrate însă un număr mare de pagini ce cuprind elocvente mărturii documentare din cronica atît de bogatelor tradiții internaționaliste ale clasei noastre muncitoare și ale partidului ei.

Pagini din lupta Rezistenței franceze

PREȚUL CÎTORVA SECUNDE

CHRISTIAN PINEAU

Christian Pineau este un binecunoscut om politic, publicist și scriitor francez. Născut în octombrie 1904, la Chaumont, în departamentul Haute-Marne, Pineau a făcut studii de drept și științe politice, după care a lucrat ca specialist la cîteva mari instituții bancare. Concomitent, a desfășurat și o vie activitate sindicală, devenind secretar al Federației funcționarilor, afiliată la Confederația generală a muncii (C.G.T.), și membru în Consiliul economic al acestei centrale sindicale între anii 1934-1936. În această perioadă s-a remarcat, de asemenea, ca ziarist, fondînd, în 1937, publicația de specialitate Banque et Bourse, **și colaborînd la cotidienele** Peuple și Messidor. **Christian Pineau este și un apreciat scriitor de literatură pentru copii; dintre lucrările sale, două cărți de povestiri:** Povești de nu mai știu cînd **și** Plume și somonul **au apărut în traducere românească în Editura Tineretului în 1964.**

Imediat după înfrîngerea Franței, Pineau a intrat în mișcarea de rezistență antihitleristă și a înființat organizația secretă „Phalanx". În perioada care a urmat a făcut cîteva călătorii în Anglia, unde generalul de Gaulle i-a dat însărcinarea să organizeze o rețea de informații asupra situației alimentare a Franței. Arestat a doua oară de poliția germană, în mai 1943 (după ce mai fusese deținut și evadase de sub escortă), Pineau a fost încarcerat la închisoarea Montluçon, iar apoi transferat în lagărul de la Buchenwald, de unde a fost eliberat la 23 aprilie 1945. Pentru activitatea sa antifascistă a primit înalte distincții franceze, britanice și belgiene.

După război, Christian Pineau a desfășurat o intensă activitate politică, devenind membru al conducerii Partidului Socialist și ministru în diferite cabinete; a deținut portofoliul Aprovizionării în primul guvern de Gaulle (1945) și a fost ministru al Finanțelor (1946) și al Lucrărilor Publice (1947 și 1948); cea mai îndelungată și importantă activitate a depus-o ca ministru al Afacerilor Externe (1956-1958), cînd a practicat o politică de dezvoltare a relațiilor cu țările socialiste.

Christian Pineau este autorul unui volum de memorii — Simple verité **(Simplul adevăr) — scris după însemnările făcute în închisoarea Montluçon și lagărul de la Buchenwald, unde a fost deținut de naziști în anii 1943-1945. Din această carte, care evocă momente trăite din lupta Rezistenței franceze împotriva ocupanților, inserăm cîteva fragmente.**

Titlul și subtitlurile aparțin revistei Magazin istoric.

C.D.

O întîlnire riscantă

Încercările mele de a obține informații secrete cu privire la aprovizionare debutează prost. În 1941, la Ministerul Aprovizionării, unde lucram, făcusem cunoștință cu un inspector general ale cărui idei mi se păruseră rezonabile și care nu se sfiise în acea vreme să-și exprime în public critici destul de aspre la adresa guvernului de la Vichy. Îi telefonez, dîndu-i întîlnire într-o cafenea din cartierul Saint-Germain-des-Prés. La ora stabilită, sosește, curios, dar foarte bănuitor.

— Ce căutați aici? mă întreabă. Toată lumea este convinsă că vă aflați la Londra.

— După cum vedeți, m-am întors.

— Este foarte imprudent din partea dv.

Chipul său devine mohorît. Se uită pe furiș în dreapta și-n stînga, ca și cum s-ar aștepta să apară o patrulă germană. Deși îmi dau seama că este înspăimîntat, îi expun misiunea pe care mi-a încredințat-o generalul de Gaulle, cerîndu-i concursul. Prin funcția pe care o deține, îi spun, este foarte indicat să-mi furnizeze informațiile secrete de care am nevoie.

Inspectorul general dă semne de panică. Bate toba, cu degetele, în marmura umedă de bere a mesei, iar ochii i se rotesc în orbite.

— Domnule, îmi răspunde, sînt foarte surprins de o asemenea propunere. Îmi cereți să-mi trădez țara.

— Nu-i nevoie să ridicați glasul. La fel ca și mine, nu aveți nici un interes să fiți auzit.

— Eu unul am depus jurămînt de credință mareșalului Pétain, nu acestui domn de Gaulle.

— Acum doi ani, v-am auzit criticînd cu severitate guvernul Pétain.

— Văd că încercați să mă compromiteți. Dar nu vă veți atinge scopul; resping propunerile dv. Și mai aflați că numai dorința de a nu-mi denunța un fost coleg mă oprește să chem poliția să vă aresteze.

— Ei bine, domnule inspector general, conchid eu, nu-mi rămîne decît să vă mulțumesc pentru bunăvoința și curajul dv.

Omul pleacă, furios, întorcînd capul ca să vadă dacă nu este urmărit, lăsîndu-mă să plătesc eu halbele de bere proastă băute împreună.

Din fericire, am mai mult noroc cu celelalte persoane cu care intru în contact. Curînd, îmi organizez, în Ministerul Aprovizionării, o mică rețea de informatori care se îngrijesc să procure răspunsurile la chestionarele încredințate de mine.

Iau tramvaiul de la Villeurbane, ca să mă duc la Tereza, a cărei adresă nu o știe nimeni și unde pot lucra și dormi în deplină securitate. Dar, pe Calea Morand, un impuls subit mă face să cobor din vagon. Mă gîndesc să cîștig timp trecînd pe la Adrienne Loison, una din agentele noastre de legătură. I-am trimis de alaltăieri un bilet semnat „Francis" (numele meu conspirativ), în care îi anunțam vizita mea către sfîrșitul după-amiezii de azi. Adrienne a fost de curînd la Paris și trebuia să-mi înmîneze curierul [informațiile secrete culese de mișcarea de rezistență — *n.r.*] din zona ocupată, care urmează să fie transportat la Londra cu primul avion englez ce va ateriza, în secret, în Franța. Vizitînd-o încă de dimineață, îi voi da răgazul de a transmite parolele de alertă agenților cu care are misiunea de a intra în contact. Dacă nu o găsesc acasă, va fi suficient să las instrucțiuni în cutia poștală.

În principiu, asemenea misiuni cad în sarcina lui Roberti dar e cu neputință să aștept întoarcerea lui. Primejdia vizitei pe care vream s-o fac nu e prea mare fiindcă, în afară de mine, doar două persoane mai cunosc adresa la care merg: Roberti, care se află la adăpost în Sudul Franței, și Claude, plecat în misiune la Paris.

Casa în care locuiește Adrienne este o clădire tipic lyoneză: cutiile poștale, rînduite frumos în coridorul de la intrare, indică etajul la care stă fiecare locatar. Nu se aude nici un zgomot, nici măcar cel de cratițe ciocnite sau de veselă, obișnuit în ceasul care precede prînzul. Între etajul întîi și doi, pe fereastra scării care dă în curte, zăresc niște rufe atîrnate la uscat și un motan sfrijit, la pîndă, singura făptură în împrejurimi.

Iată, în sfîrșit, ușa pe care o caut. Sun, fără a sta pe gînduri, fără să-mi trag sufletul, măcar o secundă, după ce am urcat rapid două etaje. Nu răspunde nimeni. Mi se pare, totuși, că aud un zgomot ușor, care seamănă cu scîrțîitul dușumelei. Poate că femeia se îmbracă, înainte de a deschide, ori se teme de ceva? La etajul inferior, un copil plînge. Timpul se oprește în loc, pentru o durată fără hotar.

Sun încă o dată: ușa se deschide.

În fața mea, un omuleț necunoscut se dă deoparte, făcîndu-mi loc să trec. Îmi trebuie cel puțin două secunde pentru a-mi da seama că am căzut într-o capcană. În acest timp, un uriaș blond s-a și strecurat între palier și mine; omulețul din ușă, scoțînd din buzunar un cartonaș, mă previne cu glas răgușit: „Poliția germană".

Oare am prevăzut cu adevărat acest moment, am cîntărit acest risc? Bineînțeles, făcusem tot soiul de ipoteze, îmi imaginasem situațiile cele mai năstrușnice, prevăzusem o mie de mijloace pentru a ieși din impas. În realitate, mă și descurcasem cu bine dintr-o serie de situații dificile. Dar adevărata primejdie, cea de care nu scapi, rămăsese în conștiința mea cu un contur mai vag decît credeam.

Moartea în luptă nu-ți lasă timp pentru reflecție, deci pentru adevărata frică. Înțeleg dintr-o dată că, între clipa prezentă și cea ineluctabilă, a sfîrșitului meu, se va scurge un timp înspăimîntător de lung.

Îmi dau seama iute de situație: actele pe care le posed nu corespund cu identitatea mea veritabilă; sînt prins într-un loc suspect; și, mai ales, mi-am anunțat vizita semnînd scrisoarea cu numele conspirativ. Dacă poliția germană știe, cum e probabil, că „Francis" este șeful rețelei de maquisarzi „Phalanx", n-am nici cea mai neînsemnată șansă de a scăpa.

Uriașul cel blond îmi golește buzunarele cu dexteritate, părînd surprins că nu am pistol. Niciodată n-am vrut să umblu înarmat — cu

excepţia expediţiilor nocturne; tot aşa, n-am vrut niciodată să port pilulele propuse la Londra şi pe care agenţii de informaţii trebuie să le înghită, în cazurile deznădăjduite, punîndu-se astfel pentru totdeauna la adăpost de interogatorii.

„Nu trebuie să vorbesc"

O idee îmi năpădeşte brusc mintea, izgonindu-le pe toate celelalte. Vor căuta să mă facă să vorbesc. *Nu trebuie să vorbesc.* Mărturisirile mele ar fi un dezastru; cunosc prea multe lucruri, nu numai numele agenţilor mei, ci şi pe cele ale principalilor şefi ai Rezistenţei şi ai marilor reţele de informaţii. Posed patru coduri personale, pe baza cărora sînt transmise la Londra informaţii de cea mai mare însemnătate. Nu trebuie, nu-mi este îngăduit să vorbesc.

Uriaşul blond îmi cercetează actele; omuleţul cu glas răguşit ţine mîna în buzunar, unde ghicesc forma unui pistol.

O singură atitudine e indicată: să simulez calmul şi surprinderea că sînt anchetat.

— Cum vă numiţi?

Trebuie să recit, fără greşeală, indicaţiile trecute pe buletinul de identitate. Din fericire, am făcut deseori exerciţii în acest scop.

— Pentru ce ai venit aici?

Aceasta este, evident, întrebarea la care nu există un răspuns valabil. De aceea, spun, numai ca să cîştig timp.

— Am venit să-mi iau rufele.

Nici vorbă, nu e o „găselniţă" strălucită.

Cei doi poliţişti pufnesc în rîs.

— De obicei, remarcă scundacul, cei prinşi în situaţia dumitale nu vorbesc de rufărie, ci de „bursa neagră". Dar atenţie: cine are de-a face cu noi, trebuie să răspundă serios. Deci, repet: ce cauţi aici?

— Nu mint. Doamna Loison îmi spală rufele.

Cel mai ciudat e că, uneori, ea mi-a făcut acest serviciu. Găliganul blond îndreaptă spre faţa mea un pumn enorm. Gata să încasez lovitura, mă decontractez cît pot mai mult. Din fericire, celălalt poliţist a şi pus o altă întrebare:

— Eşti căsătorit?

Într-o fulgerare, îmi imaginez tot ce poate fi mai rău: o descindere a Gestapoului la Tournon, arestarea soţiei şi a soacrei mele, copiii lăsaţi singuri în casa pustie. Dar cum să răspund nu? Unul din poliţişti ţine în mînă trei fotografii pe care nu aş fi trebuit să le ţin la mine: una este a soţiei mele, lungită într-un şezlong, purtînd o rochie de dantelă albă. Cealaltă a fost făcută într-o zi de lăsata secului şi-i înfăţişează pe doi din copiii mei în veşminte de hîrtie — băieţelul costumat în paj, fetiţa în castelană. În a treia fotografie este cel mai mic, pe care nici nu l-am văzut pînă acum, un bulgăraş de carne cu un surîs vag pe buze.

— Sînt căsătorit, am şase copii.

— Unde se află soţia dumitale?

— N-am să vă spun.

Uriaşul îşi vîntură iar pumnul prin faţa ochilor mei.

— De ce? Vasăzică, ai ceva de ascuns.

— Mă arestaţi absolut degeaba. Şi pentru că aţi fi în stare să o arestaţi şi pe ea, vă voi spune totul despre mine, dar nimic despre familia mea.

Omuleţul cu pistolul e curpins de mînie. Dacă n-ar avea instrucţiuni care să-l oprească, ar fi fericit să tragă. În clipa asta are o mutră de ucigaş.

— Unde se află soţia dumitale?

— Nu ştiu.

Atunci găliganul blond scoate din buzunar o pereche de cătuşe şi îmi răsuceşte braţe e la spate. Un ţăcănit oribil marchează sfîrşitul libertăţii mele.

— Avem noi mijloace ca să te. facem să vorbeşti. Peste puţin timp n-o să-ţi mai ardă să ne duci de nas ...A trecut o vreme. Cineva bate în uşă. Uriaşul cel blond tresare şi îşi scoate pistolul; o clipă mă fulgeră o speranţă. Dar nu este decît poliţistul scund care a ieşit mai adineaori, însoţit de un soldat chel, cam burtos, care mă priveşte mai mult cu curiozitate decît cu ură.

„Komme! Komme!"[1]. Cu un gest brutal, scundacul mă sileşte să mă ridic luînd cu el sacoşa mea de voiaj. Apoi, scoţîndu-şi de la gît fularul, îmi înfăşoară în el mîinile legate, ca să mascheze cătuşele, după care îmi pune pălăria pe cap, pieziş, ceea ce mă face să semăn cu un Napoleon de operetă.

Coborîm scara ca nişte buni camarazi care se duc să ia aer, după ce au prînzit. Chiar în faţa porţii imobilului aşteaptă un turism, cu portiera deschisă.

„Los! Los! [2] Ne azvîrlim literalmente pe banchetele maşinii, fiindcă poliţiştii nu vor să fie remarcaţi de trecători. Niciodată nu-mi imaginasem că într-o zi voi străbate Lyonul în asemenea condiţii. Într-o astfel de situaţie, lucrul cel mai de neconceput este faptul că, pe cînd în viaţa ta a intervenit, brusc, o schimbare atît de radicală, în vieţile celor din jur nu s-a schimbat nimic. Tramvaiele sînt pline, chiar şi pe scări e lume. Călătorii privesc cu nepăsare la această maşină neagră, care se încrucişează cu vehiculul lor sau îl depăşeşte.

Cerul nu este încărcat de nori prevestitori de furtună, ca în dramele wagneriene; copacii sînt înfrunziţi, femeile au flori pe corsaje. Poliţiştii de lîngă mine miros a tutun prost, ca oricare altă persoană întîlnită întîmplător.

Rezistenţa franceză va pierde pe unul din agenţii ei. De fapt, episodul nu are cea mai mică însemnătate, cu o singură condiţie: să nu suflu o vorbă. Obsesia îmi revine. Să nu spun nimic! De o clipă de slăbiciune a mea poate să depindă, fie şi extrem de puţin, şi soarta acestor copii care ies de la şcoală, a acestor trecători indiferenţi. Sentimentul răspunderii mele creşte, capătă dimensiuni incomensurabile. Fără îndoială, este o undă de orgoliu; dar îţi trebuie mult orgoliu, ca să ai puţin curaj.

---

[1] Haide! Haide! (în limba germană în original — *n.t.*).

[2] Repede! Repede! (în limba germană în original — *n.t.*).

...(Pineau este dus la etajul III al Hotelului Terminus unde se desfăşoară anchetele Gestapoului. Aici îşi aminteşte de trimiterea fiului său mai mare în Anglia).

...În urmă cu trei săptămîni, l-am expediat pe fiul meu cel mai mare într-un avion cu destinaţia Londra, ca să-l pun la adăpost de impulsivitatea şi imprudenţele inerente vîrstei: şaptesprezece ani. Revăd cu ochii minţii limpedea noapte de aprilie, care a însemnat începutul aventurii lui. Un prieten se dusese să-l caute la Clermont-Ferrand, fără să-i destăinuie nimic din proiectele noastre, spunîndu-i doar că, după opt luni de despărţire, avea să-şi revadă tatăl. Ne-am regăsit pe peronul unei mici gări. Dar în timpul călătoriei cu trenul i-am spus: „La noapte pleci în Anglia. Vine un avion să te ia".

M-a privit cu ochi extatici, căci niciînd nu-i trecuse prin gînd să trăiască o asemenea escapadă. Pe urmă, mi-a cerut să-i dau detalii tehnice asupra avionului, asupra terenului de aterizare, a aparatelor de vînătoare germane şi artileriei antiaeriene, despre aerodroamele britanice. Trecea rapid de la lectura romanului de aventuri ilustrat la o realitate mai pasionantă.

Pe semne că, mai apoi, în micul han, unde am cinat împreună cu Claude, operatorul şef radiofonic, şi cu echipa noastră de operaţii, momentul i s-a părut comparabil cu un ospăţ pe un vas de piraţi, cu cîteva ceasuri înainte de abordajul goeletei[1] unde doarme, neprihănită şi fermecătoare, fiica guvernatorului.

Cînd la postul de radio englez, a cărui transmisiune o ascultam cu mare atenţie, crainicul a rostit, în sfîrşit, consemnul care anunţa, chiar pentru acea noapte, operaţia aşteptată, puştiul a pălit uşor, dar n-a rostit nici un cuvînt. Pentru nimic în lume nu şi-ar fi arătat neliniştea faţă de nişte bărbaţi.

O noapte frumoasă, luminată de luna de rigoare. Aşteptăm culcaţi de-a lungul unui taluz, pîndind zgomotul motorului. Se făcuse din timp recunoaşterea terenului, torţele erau pregătite; unul din camarazii noştri păzea drumul, pentru cazul că s-ar fi nimerit să treacă o patrulă germană.

Se face miezul nopţii, ora prevăzută, apoi douăsprezece şi jumătate.

— N-o să vină — spuse fiul meu, cu un tremur de dezamăgire în glas.

Noi, ceilalţi, ştiam bine că adesea trebuie să-ţi petreci mai multe nopţi în şir pe acelaşi teren, înainte de a auzi zgomotul aşteptat.

Unu şi jumătate. Nu mai încape nici o îndoială; se aude un avion. Fiul meu se ridică febril. Mă îmbrăţişează: „La revedere, papá". Îi înfăşor o eşarfă în jurul gîtului, ca să-l apere de frig. După aceea, totul s-a desfăşurat repede: aterizarea, descărcarea curierului poştal din avion, a armelor, coborîrea pasagerilor veniţi din Anglia, îmbarcarea fiului meu şi a doi agenţi din reţea, decolarea, dispariţia avionului în noapte, întoarcerea la han, luînd o mie de precauţiuni pentru a nu stîrni lătratul cîinilor; restul nopţii petrecut pe un pat improvizat. După aceea, aşteptarea pînă seara, a frazei din codul B.B.C., care trebuia să anunţe, în termenii convenţi, sosirea cu bine a avionului.

[1] Navă cu pînze, cu două pînă la şase catarge — *n.t.*

23 aprilie 1945 — sfîrşitul calvarului

Dis-de-dimineaţă, auzim bubuitul tunului, foarte aproape de noi. Pe cîmpul din apropierea lagărului [de la Buchenwald] cad obuze. La ora nouă, sună alarma aeriană, care durează foarte mult. Din Turn[2] nu se mai face nici un apel pentru evacuarea lagărului.

La ora 13, o nouă alarmă! Auzim un apel lansat la radio de către trupele eliberatoare, invitîndu-i pe SS-işti să părăsească lagărul. Mai tîrziu, din dreptul cazematei 50, pleacă o maşină militară înţesată de bagaje.

Pe la ora 15, se aude un ţăcănit de mitraliere venind parcă din direcţia carierei de piatră. Sîntem în momentul decisiv, cel în care, într-o cîtime de secundă, balanţa poate să încline înspre partea eliberării, sau înspre cea a masacrului.

La orele 15.30, în timp ce dinspre incinta exterioară a lagărului se aud împuşcături, deţinuţii francezi, ieşind din barăcile lor, vin să se adăpostească pe una din aleile lagărului, relativ mai ferită. Nemţii nu sînt de acord, vrînd să ne oblige să ne întoarcem la locul nostru. Un hauptmann (căpitan) ne ameninţă cu revolverul. Urmează cîteva minute de hărmălaie. Pînă la urmă puştile, pe care le ţinuserăm ascunse, sînt scoase şi împărţite, mai ales ruşilor şi francezilor, care sînt cel mai bine organizaţi. Ronzier a lucrat bine: primim arme şi muniţii din belşug.

Nu avem însă nevoie de ele. La orele 16, hauptmannul ridică steagul alb pe Turn. Atunci ne îndreptăm spre piaţa unde se face apelul, în timp ce împuşcăturile se aud tot mai aproape. SS-iştii din miradoare[3], care s-au predat fără luptă, se întorc în lagăr, înspăimîntaţi, aşteptîndu-se să aibă soarta cea mai cumplită.

În clipa aceea, trăim o scenă admirabilă. Împotriva acelor oameni, care ne-au martirizat, nu se înalţă nici un strigăt, nu se schiţează nici cel mai mic gest. Ne-am decis să-i încredinţăm eliberatorilor noştri ca pe nişte simpli prizonieri de război, vrînd să subliniem prin această atitudine disciplina noastră.

La orele 16.25, blindatele americane intră printr-o breşă făcută în partea de jos a întăriturilor lagărului mic. În picioare, în turelele tancurilor, ostaşii ne privesc uluiţi, ca şi cum s-ar fi aşteptat la orice, numai să ne găsească acolo, nu. Ei îşi continuă înaintarea, luînd-o pe drumul spre Weimar. Pînă la sosirea infanteriei, vom fi nevoiţi să ne asigurăm singuri paza.

Primejdia nu este definitiv înlăturată. Mulţi SS-işti au fugit în pădurea din apropierea lagărului. În cursul nopţii se pot întoarce

[2] Clădire a administraţiei hitleriste a lagărului.
[3] Posturi de observaţie ale SS-iştilor din lagăr.

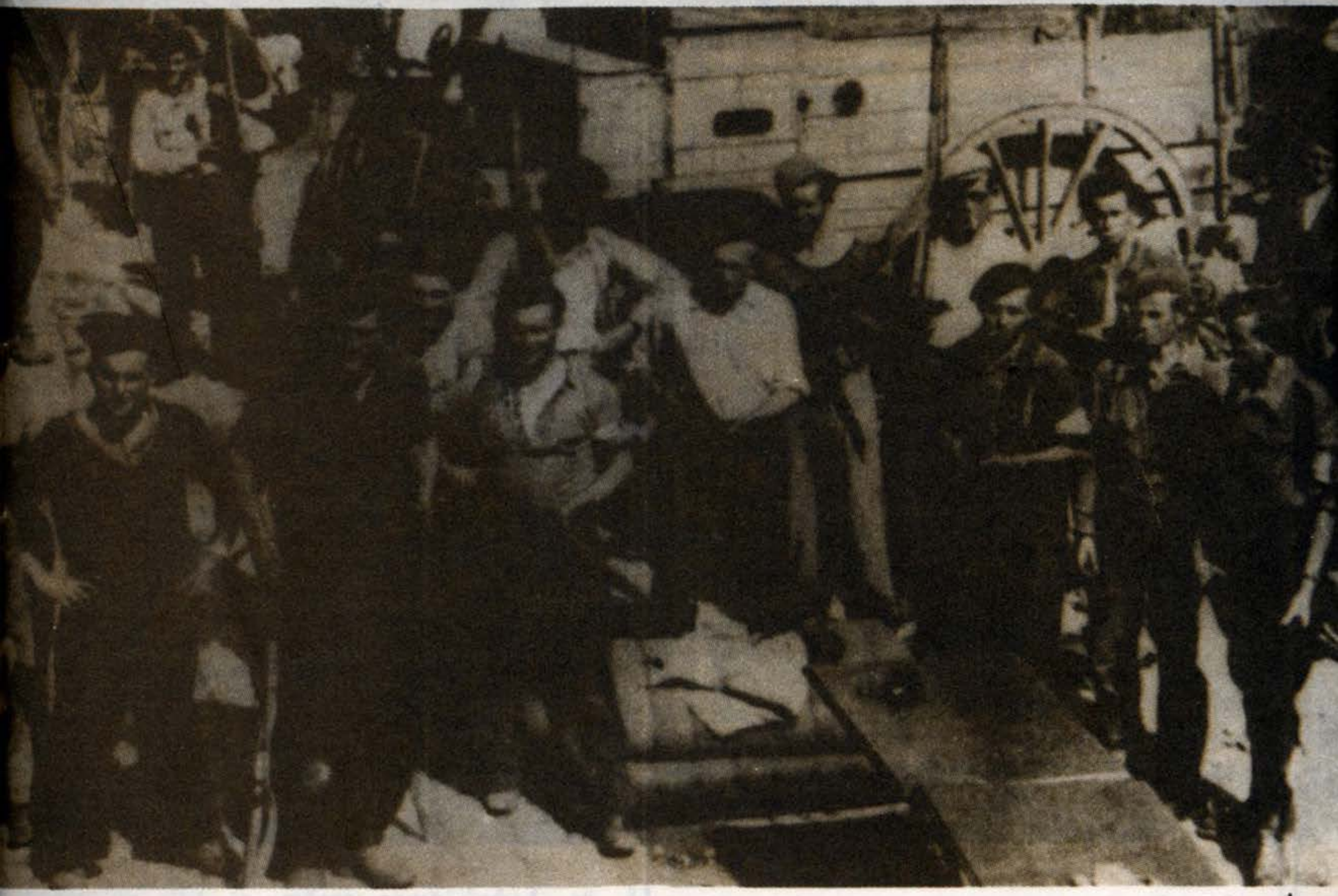

Partizani lyonezi

încercînd să ne masacreze. De asemenea, se prea poate să fim bombardaţi de avioane germane.

Organizăm o reţea de santinele: la gară, la Turn, în partea de jos a lagărului. Cîteva detaşamente, bine înarmate, pleacă să cerceteze cîmpia şi pădurea din apropiere, în căutarea SS-iştilor. Şi într-adevăr, înainte de a se înnopta, sînt aduşi cîţiva; îi închidem, împreună cu cei din miradoare, în celulele apropiate de Turn.

Întîmplarea cea mai amuzantă este cea petrecută cu Bagot, un vlăjgan lung cît o zi de post, sfrijit şi care abia se ţine pe picioare. Mergînd prin pădure, se trezeşte într-un luminiş nas în nas cu un SS-ist înarmat cu o puşcă-mitralieră. Simultan, amîndoi, azvîrle armele şi ridică mîinile-n sus. În cele din urmă, cum SS-istul insistă să fie făcut prizonier, Bagot se întoarce cu el la lagăr, mîndru nevoie mare, abia tîrîndu-şi picioarele.

Împreună cu cîţiva camarazi, ne postăm în apropierea gării. De aici vedem cum defilează, timp de aproape o oră, în plină viteză, unităţile unei divizii blindate americane, care goneşte drept spre Weimar.

Deodată, se aude ţăcănitul unei mitraliere. Ne trîntim pe burtă, făcîndu-ne una cu pămîntul. Este un avion american, care bombardează gara. Afară de unul dintre noi care a primit un glonte în picior, scăpăm teferi şi nevătămaţi din acest renghi pe care ni-l joacă soarta. Ar fi culmea ghinionului, să murim ucişi de gloanţe americane, chiar în ziua eliberării lagărului Buchenwald.

Mai tîrziu, soseşte, într-o maşină militară, un locotenent american; a adus cu el o ladă cu cutii de bere, din care ciocnim cîte un pahar la Turn. După aceea, ne instalăm în faţa crematoriului ca să vedem cum defilează populaţia oraşului Weimar prin faţa lagărului. Regizarea scenei este bine gîndită. Cuptorul deschis este încă plin de cranii, de oseminte pe deplin evocatoare.

Curios spectacol înfăţişează acest pelerinaj forţat. Bărbaţii maturi privesc cu oroare, unii covîrşiţi de ruşine. Multe femei plîng. Tinerii, în jurul vîrstei de 20 ani, cei mai intoxicaţi de nazism, întorc capul, arătînd astfel că nu vor să vadă nimic. După ce li se arată totul, vizitatorii fac cale întoarsă spre Weimar.

La amiază, unul din băieţii mei mari se întoarce de la liceu. Ţine în mîini două cutii cu sardele.

— Uite, papá, astea-s pentru tine.

— Unde le-ai găsit?

— La şcoală, le-am cumpărat la bursa neagră.

Bietul puşti primeşte o palmă, declanşată dintr-un reflex pe care nu-l poate înţelege. Îi dau lacrimi în ochi.

Smiorcăindu-se, îmi explică:

— Am vrut să-ţi fac o plăcere, papá. Nu credeam că procedezi rău, dacă te gîndeşti la alţii.

Pentru el, viaţa nu s-a schimbat.

În româneşte de
Eugen B. MARIAN

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

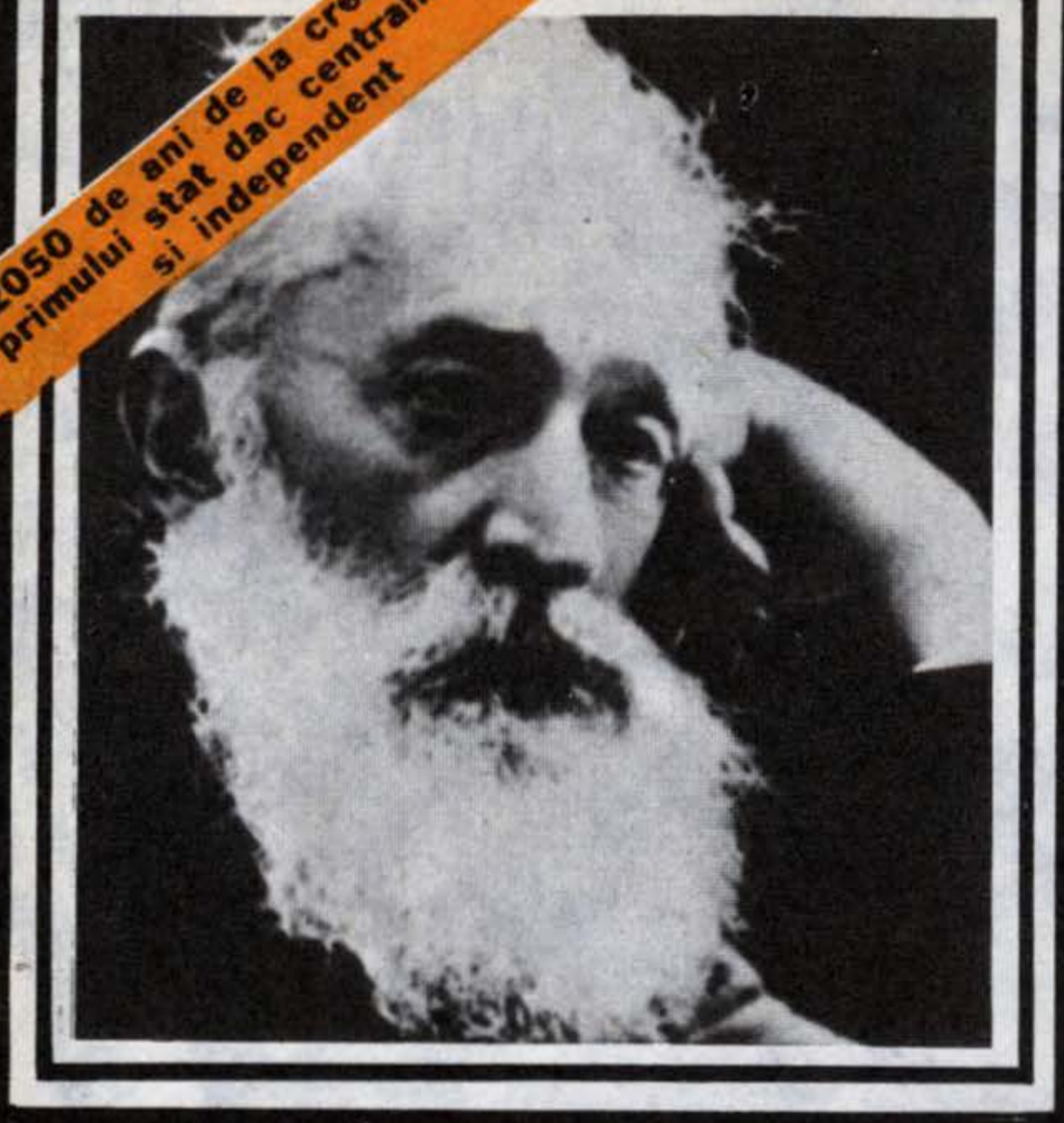

„Sunt dac cu trup și suflet, / Și cu mîndrie aceasta o recunosc! / Sunt dac, nu sunt roman!/“. Astfel își exprima Bogdan Petriceicu Hasdeu[1] (1838-1907), în cîteva versuri de tinerețe, mîndria de a fi descendent al „celor mai viteji și mai drepți dintre traci“. Mîndrie și conștiință care au insuflat omului de știință, genial prin intuițiile deschizătoare de noi orizonturi pentru un cîmp vast de cercetări ulterioare, una din coordonatele fundamentale ale întregii sale activități: neobosita rîvnă în a reconstitui, într-o complexitate de planuri, istoria strămoșilor daci. Hasdeu a afirmat datoria patriotică a istoricului de a cunoaște, printr-o temeinică cercetare, viața și istoria dacilor, din cele mai îndepărtate timpuri, numai astfel putîndu-se reconstitui, în lumina adevărului, întreaga devenire în timp a poporului român.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1970.

„Bogata moștenire de cultură spirituală și materială a tracilor și geto-dacilor, relevată atît în scrierile antice, cît și de descoperirile arheologice, este astăzi un bun comun al tuturor popoarelor din această zonă și, am putea spune, al întregii civilizații europene“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Dac, dar mai degrabă român

BOGDAN PETRICEICU HASDEU

ION NESTOR

Poate pentru nici una dintre personalitățile care au ilustrat în țara noastră cea de-a doua jumătate a secolului XIX nu se potrivește, mai mult decît pentru Bogdan Petriceicu Hasdeu, o abordare din unghiul temperamentului său. Temperament vulcanic, multilateral, Hasdeu s-a manifestat cum îi era însăși natura sa. Cu mintea necontenit în fierbere, cu o personalitate aproape arțăgoasă, dacă nu agresivă, el a reușit să-i zguduie pe contemporanii săi. Și putem spune că, pînă și astăzi, ecourile acestei zguduiri mai trăiesc, într-un mod care a reflectat, în el, îmbinarea unei firi foarte imaginative cu o pregătire științifică în multe sectoare, serioasă. Multilateral ca filolog și lingvist, ca istoric, ca folclorist, ca scriitor și poet, ca satiric, el a avut, din unghiul acesta de vedere, și într-un grad deosebit, acele două mari calități, care nu pot lipsi nici chiar unui cercetător științific: pasiunea și fantezia. Cît i-au stricat și cît i-au servit aceste trăsături de temperament și aceste calități de minte și suflet este o problemă pe care, desigur, o cercetare viitoare va trebui să o stabilească.

Ca istoric însă și în genere ca personalitate, Hasdeu s-a concentrat asupra pămîntului și poporului său. Este o trăsătură care nu poate să fie trecută cu vederea, chiar dacă ținem seama de sfera largă a interesărilor sale, a mișcărilor sale de minte și de suflet.

Totul a fost concentrat asupra țării și poporului său. De aceea, putem spune că Hasdeu este acea personalitate care a lăsat moștenire întregii cercetări viitoare preocuparea pentru problemele fundamentale ale istoriei neamului românesc, cele trei sectoare ale sale din epoca mai veche: originile poporului român, continuitatea pe pămîntul său a acestui popor și, în sfîrșit, procesul de formare a primelor închegări statale românești, a Principatelor românești.

În toate aceste probleme, Hasdeu a avut intuiții strălucite care, de multe ori, nu au fost ratificate de o cercetare științifică mai severă, dar [care] tot mereu au impulsionat cercetarea, au frămîntat mințile tuturor cercetătorilor, au

„Pierit-au dacii?“ se întreba savantul într-un articol polemic publicat în 1860, adevărat program al cercetărilor pe care le va întreprinde ulterior. Răspunsul l-a dat Hasdeu în miile de pagini, tipărite sau rămase încă în manuscris, ale studiilor sale în care a evidențiat continuitatea neîntreruptă a poporului nostru, transmisă prin secole în limbă, în cultură, în port, în credințe, în arhitectură, în obiceiuri, în tot ceea ce a însemnat și înseamnă viața unui popor.

S-au împlinit 141 ani de la nașterea marelui cărturar român — 26 februarie 1838. Prilej pentru a oferi cititorilor noștri o evocare a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, datorată regretatului Ion Nestor (1905–1974), fost profesor la Facultatea de istorie din București și membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Textul este transcrierea după coloana sonoră a unui film de televiziune, realizat de Arșaluis Ceamurian și prezentat la 23 noiembrie 1973.

incitat pe alții ca, măcar combătîndu-l, să ducă cercetarea mai în adînc, mai departe, s-o așeze pe temeiuri mai strict științifice, eventual.

Combătînd, din puncte de vedere multiple, dogma, după el, a originii exclusiv latine, a poporului român, Hasdeu a repus în drepturile lor pe autohtonii acestei țări, pe daci, pe care i-a urmărit în toate manifestările lor și în acțiunile lor istorice, el însuși înclinînd să se socoată mai degrabă un dac.

Această, oarecum, răsturnare, întemeiată științific de data aceasta, a viziunii asupra originii poporului român s-a transmis după aceea, prin Tocilescu și prin Iorga, la Vasile Pârvan și domină și astăzi cercetarea românească în acest domeniu, constituind una din datele fundamentale ale conștiinței noastre de neam.

Că Bogdan Petriceicu Hasdeu nu este încă bine și nici suficient cunoscut de mișcarea noastră de investigație a istoriei culturii și ideilor se datorește tocmai împrejurărilor legate de temperamentul său, activității sale tumultuoase, multilaterale, cristalizată în mii de pagini de manuscrise necercetate încă și se datorește, desigur, sarcasmului cu care și-a însoțit tot timpul întreaga sa activitate, spiritului său combativ, de vechi dac, cum aminteam că se socotea.

Dac, dar mai degrabă român, Bogdan Petriceicu Hasdeu este încă un moldovean din sec. XIX pe care conștiința noastră de astăzi trebuie să și-l apropie și să încerce să-i cunoască mai bine activitatea și zbuciumul.

Victoria Doinei asupra lui Rösler

1) Nu este permis istoricului a-și întemeia aserțiunile decît numai pe fîntîni [izvoare], adecă pe date sincronice evenimentelor;

2) Chiar o sorginte [sursă] cu înțelesul de mai sus nu e suficientă, dacă este una, fără să-i poată veni în ajutor o serie de mai multe alte considerațiuni;

3) O mărturie mai nouă numai atunci capătă caracterul de fîntînă dacă se poate demonstra cum că autorul fusese foarte apropiat de loc și de timp, sau cel puțin [că] va fi avut la dispoziție niște adevărate sorginți, în numele cărora se rostește;

4) Să nu se invoce niciodată ceea ce nu s-a citit, iar în cazul de a fi împrumutat de aiuri vreo citațiune, să nu se uite modestul *apud* [după] pentru a se ști pe responsabilitatea cui se vorbește;

5) Afară de fîntîne, scuturate de orice dubiu, nu există nici o autoritate în istorie și, cu atît mai puțin, nici o nefalibilitate [infailibilitate];

6) O sorginte trebuie studiată în text și context, cunoscîndu-se în mod filologic limba originalului;

7) Nu este iertat a sacrifica eterna veritate [adevăr] trecătorului interes; ... căci falsificîndu-se o singură verigă, nu vom mai putea înțelege totalitatea catenei [lanțului];

8) Jos provincialismul și jos exagerațiunea; e ciudat a vedea pe unii printr-o piramidală contradicție, pe deoparte făcîndu-se mai romani decît romanii, iar pe de alta, giganți și pitici totodată, neștiind a fi nici măcar români, ci numai ardeleni sau numai moldoveni;

9) Ceea ce-i comun naturii umane întregi, formînd o nestrămutată lege universală, nu poate a nu fi aplicabil către toate cazurile concrete, suplinind lipsa fîntînilor propriuzise;

10) Nu este nici o ramură a cunoștințelor care să nu poată răspîndi cîteodată pe neașteptate o vie rază de lumină asupra unei chestiuni istorice.

(„Cuvînt întroductiv" la Istoria critică a românilor din ambele Dacii, în secolul XIV, București, 1873)

Cînd noi zicem limba română înțelegem nu vreo caricatură [ieșită] de sub condeiul latinomanilor, cari pretind că părinții noștri vor fi trăit totdeauna în delicioasa societate a lui Virgiliu, ci înțelegem, pur și simplu ... graiul românesc așa cum îl vorbește țăranul, așa cum îl cîntă doinele, așa cum îl scriu cronicarii ... cu tot ce ni-a lăsat moștenire realitatea trecutului.

(Istoria critică a românilor din ambele Dacii în secolul XIV, București, 1873)

Chipul unui dac de pe Columna lui Traian...

În opera sa capitală *Românische Studien*, apărută la 1871, Rösler[1] nu vorbește nicăieri despre *doină*. În orice caz, pe atunci, el n-ar fi fost dispus a atribui acestei vorbe o origine dacică ... Rösler apare, peste doi ani ... cu un articol intitulat «Ceva despre limba tracă» ... în care iată ce zice: «... Dacă vorba română *doină*, cîntec, e veche, atunci ea poate lesne să derive din limba dacică sau geto-tracică din Mesia, fiindcă din graiurile învecinate n-o cunoaște nici unul ...»

Urmează dară că românii din Carpați au pe *doina* anume de la daci. Cum rămîne însă atunci cu teoria despre ieșirea cea prea timpurie peste Dunăre și reîntoarcerea cea prea tîrzie de acolo a strămoșilor noștri? În aparență, cestiunea e foarte simplă. Românii — ar fi putut răspunde Rösler — au luat cu sine la plecare pe *doina*, au colindat cu *doina* în curs de vreo mie de ani pe unde mai trăiesc pînă astăzi macedo-românii și apoi dezlipindu-se de aceștia, cu cari formau înainte un singur corp în interval de aproape zece secoli, s-au întors în Dacia lui Traian ducînd iarăși cu sine pe *doina*. În realitate însă cestiunea e departe de a fi atît de simplă. Dacă în curs de o mie de ani noi am fost una cu macedo-românii în Balcani și la Rodop, cum dară macedo-românii nu cunosc și ei pe *doina*? Faptul pozitiv este că ei n-o cunosc, întocmai după cum n-o cunosc albanezii, și n-o cunosc bulgarii. Peste Dunăre, afară numai doară d-a lungul ei pe la coloniile moderne daco-romane, *doina* nu se află nicăieri.

Să aplicăm acum acest fenomen către ambele ipoteze în luptă: de-ntîi, către ipoteza ne-ntreruptei continuități a românilor ...; apoi către ipoteza cea opusă, a lui Rösler.

Dacă românii n-au deșertat niciodată Dacia, ci numai din timp în timp, în tot cursul veacului de mijloc, revărsau peste Dunăre stoluri, din cari descind, în mare parte, actualii macedo-români și actualii istro-români, atunci e foarte natural ca *doina*, deși se conservă în cuibul său, unde nemic n-o zdruncină, totuși să se fi pierdut la acele depărtate colonii, puse în alte condițiuni teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementului românesc a părăsit Dacia sub Aurelian pe la 270, rămînînd de aci în Balcani și la Rodop pînă pe la 1200, după cum susține Rösler, adecă cel puțin vro nouă secoli, la expirarea cărora abia o parte s-au întors la Dunăre, atunci este învederat că în curs de acei nouă secoli toți românii aveau pe *doina*, de vreme ce unii din ei au putut s-o readucă în Dacia, și deci pînă pe la 1200 o cunoșteau și actualii macedo-români, fără ca să mai vorbim de cei din Istria. Ce minune dară că

[1] Rösler Robert (1840-1881), istoric german. În lucrarea sa *Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor* a susținut teza neștiințifică potrivit căreia poporul român s-a format exclusiv în Sudul Dunării, de unde ar fi imigrat în sec. IX la Nord de fluviu. Pe baza adevărului exprimat printr-o multitudine de dovezi ale științelor istorice, de la arheologie la epigrafie, de la etnografie la numismatică, istoriografia română din ultimul secol, începînd cu A. D. Xenopol și D. Onciu, a demonstrat pronunțatul caracter antiștiințific al acestei teze.

de o dată, mănţinîndu-se în aceleaşi condiţiuni teritoriale, culturale şi etnice tocmai macedo-românii o pierd cu desăvîrşire după anul 1200, pe cînd noi ăştia o strecurăm intactă prin atîtea schimbări de poziţiune geografică, de dezvoltare socială, de contacte cu diferite popoare străine? E peste putinţă!

Prin cuvîntul *doină*, însuşi Rösler îşi răstoarnă întreaga teorie.

(„Doina" răstoarnă pe Rösler, în Columna lui Traian, octombrie-decembrie, 1882).

Căutînd totdeauna adevărul numai pentru adevăr, fără nici un folos egoist, şi fără nici o tendinţă şovinistă, sînt fericit de a constata că nu m-am contrazis niciodată în trăsăturile cele fundamentale, deşi mi-a plăcut totdeauna a mă completa şi uneori a mă rectifica eu însumi în amănunte. Dar fericirea mea cea mai mare este că rezultatul definitiv al muncii mele nu împinge la dezbinare, ci îndeamnă la înfrăţire. Toate popoarele balcanice, românii, grecii, albanezii, sîrbii şi bulgarii ne apar ca o singură familie strîns înrudită...

(Strat şi substrat. Genealogia popoarelor balcanice, Bucureşti, 1882)

... şi al unui urmaş al său din zilele noastre, aşa cum apare într-o fotografie din albumul Ţara Oaşului *de Ioniţă G. Andron*

§ 20

... Ce însă a fost Zamolxe, om sau zeu? Şi dacă a fost om, fost-a el sclav sau liber? Către aceasta mai fost-a el filosof şi legislator, sau şarlatan şi amăgitor? Căci toate se spun despre el; şi este posibil. Cum că Zamolxe a fost dar om, eu unul nu ştiu [de] s-or putea zice mai mult, pentru că chiar aceia care l-au declarat trac, au mărturisit totodată cum că el a fost om; asemene şi ceilalţi care au făcut menţiunea despre Zamolxe, dacă diferă în alte privinţe, într-acestea însă toţi sînt unanimi. Şi a nu crede cineva pe nici unul din ei sau a zice că aiuresc precum şi a da mai mult crezămînt etimologilor, aceasta dovedeşte un caracter dificil şi o încăpăţînare neîmpăcabile.

§ 21

Dacă însă şi Erodot se pare zicînd ceva analog cu cele de mai sus, aceasta nu trebuie să ne aducă mirare; pentru că motivul acestei aserţiuni a fost că el aflase de la unii din geţi cum că Zamolxe este tot una cu Gibeleisis, carii (geţi) şi atribuiau acestuia, precum se vede, toate ale lui Zamolxe ...

§ 28

... Zic că Zamolxe a stătut întîi servitor vreunui get sau al vreo *unora*, şi în urmă a lui Pytagora, care aceasta o mărturisesc şi istoriografi şi filosofi şi lexicografi şi bărbaţii sînţi (din părinţii bisericii) luînd acest exemplu, cum că nu este necuviincios lucru de-a îndemna şi pe servitori la virtute şi la filosofie. Aceasta dară nu împiedica nici cum pe Zamolxe de a-şi referi origina la cei nobili din traci; că într-adevăr, acest bărbat prezintă o natură bună, şi dovadă este că el fiind servitor, nu neglija şi literele şi a exercitat filosofia mai mult decît oricare altul; şi nici că se poate găsi altul, nici din filosofii şi legislatorii mai vechi, nici din cei mai noi, care să fi adus atît folos concetăţenilor săi, şi care să dureze mai mulţi secoli. Şi ce zic mai mulţi? De a pururea ..., poruncile lui Zamolxe s-au păzit ca sacre şi ca emanate de la zeire.

§ 30

Zamolxe dar, lucrînd după natura omenească şi după obiceiul timpului de atunci, n-ar fi cu dreptate a se numi el singur, din tot ceilalţi legislatori, şarlatan şi amăgitor.

Care însă au fost legile lui Zamolxe nu se ştie, decît numai că ele invitau pe cetăţeni la virtute şi la bărbăţie; şi în adevăr se zice cum că geţii, în comparaţiune cu alte naţii sînt foarte drepţi (justi) şi foarte viteji, şi foarte belicoşi [războinici], frugali şi sobri.

(Dintr-un manuscris incomplet, aflat la Biblioteca Academiei, sub cota: Arhiva Bogdan Petriceicu Hasdeu, mss. 1; transcriindu-l, am eliminat numeroasele trimiteri din original; intervenţiile noastre în text au fost marcate prin trei puncte.)

Prezentarea, selecţia şi transcrierea textelor
I. LĂCUSTĂ

NICOLAE BĂLCESCU: 1819 – 1979

BIOGRAFIA UNEI ERORI

IOANA URSU

Pasiunea pentru istorie nu cunoaște și nu practică discriminarea pe criterii profesionale. Așa cum cititorii noștri au avut mereu posibilitatea să se convingă, printre colaboratorii Magazinului istoric **se numără și reprezentanți ai altor discipline științifice din țara noastră — matematicieni și medici, ingineri și statisticieni, filozofi și etnografi etc., etc.**

Anul trecut, de exemplu, a apărut articolul D. Drăghicescu: o pledoarie pentru unitate, **semnat de Radu Pantazi, secretar științific al Academiei R.S. România, de specialitate istoric al filozofiei. Autorul este profund interesat nu numai de istoria propriu-zisă, ci și de procesul scrierii sale, adică de istoriografie.**

Această dragoste pentru istorie și istorici l-a determinat să pună la dispoziția redacției noastre un set de prețioase documente din Arhiva Academiei Republicii Socialiste România. Grație lor putem răspunde interesului manifestat de mulți cititori în perioada care s-a scurs de la apariția în nr. 11/1977 al revistei a articolului Bălcescu la Palermo **de cititorul nostru Șerban Gheorghiu, care punea în circulație ideea că Bălcescu nu fusese înmormîntat în Cimitirul Rotoli, opinie acreditată vreme îndelungată de către unii istorici, ci în Cimitirul Capucinilor din Palermo. În esență, întrebarea formulată adesea în scrisorile primite de noi suna astfel:**

— Cum de a fost posibil ca locul de veci al lui Nicolae Bălcescu să fie „transferat" de la Cimitirul Capucinilor, din Palermo, la Cimitirul Rotoli, din aceeași localitate?

Altfel spus, pe ce temeiuri s-au sprijinit diverșii autori care și-au însușit acest punct de vedere?

Pentru a răspunde cît mai precis acestei justificate nedumeriri trebuie să facem o sumară incursiune în trecut, reconstituind, ca să spunem așa, biografia unei erori. O eroare de natură istorică în mai multe sensuri: și pentru că ținea de istorie, și pentru că se referea la un istoric, și pentru că a fost comisă de unii istorici, dar și pentru că a avut o existență istorică — un început, o durată și un sfîrșit.

Vom pătrunde, astfel, pe un teritoriu mai rar frecventat; laboratorul de creație și de prelucrare a elementelor componente ale știin-

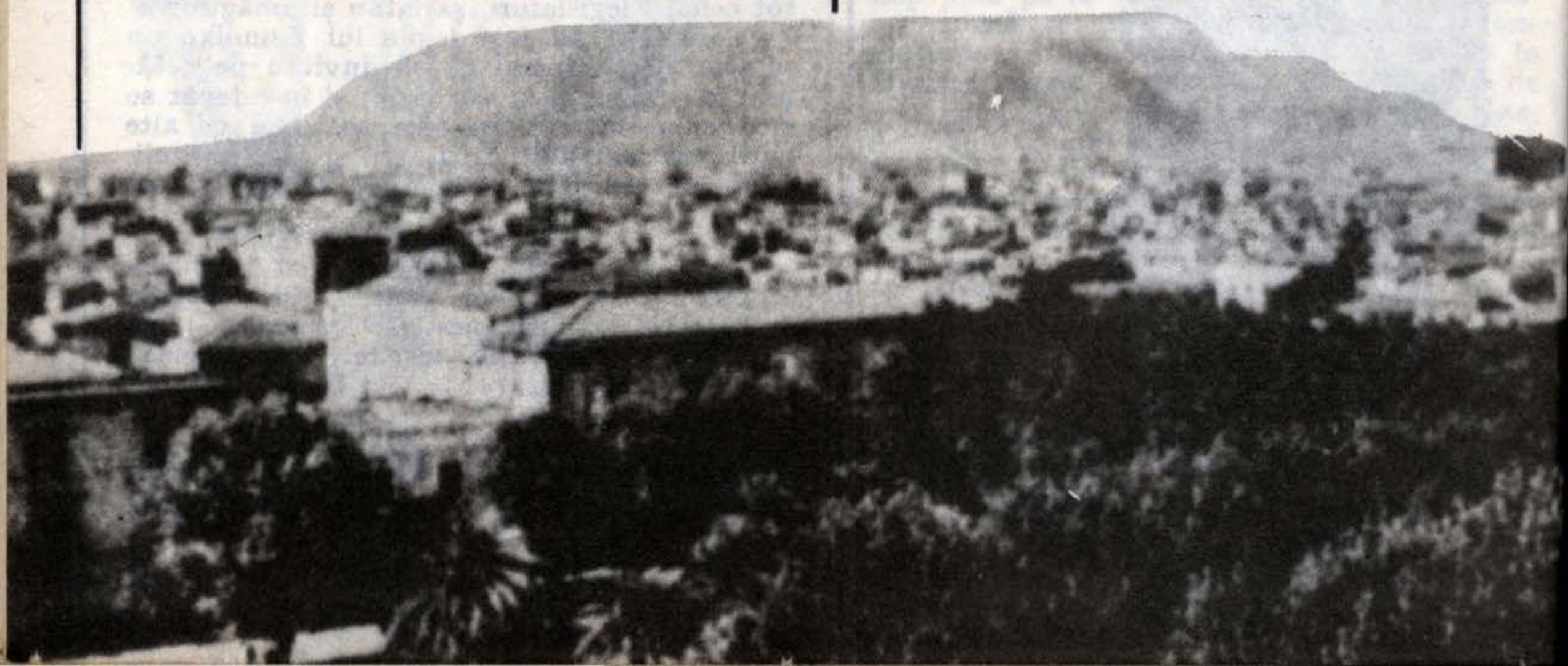

ței istoriei. Un laborator științific, unde se muncește intens, cu elan dar și cu rigurozitate, cu curaj dar și cu exigență, cu argumente dar și cu intuiție. Un laborator asemenea oricărui laborator al oricărei alte ramuri de cercetare din care greșeala nu este și nu poate fi cu desăvîrșire exclusă.

La început a fost adevărul

Transcriem din unul din documentele încredințate redacției noastre, documente ce văd pentru prima oară lumina tiparului și din care rezultă că încă din 1942 și 1947 istorici români și italieni au adus în discuție o serie de argumente care infirmau punctul de vedere despre înmormîntarea marelui revoluționar român în groapa săracilor din Cimitirul Rotoli: „Încă în prefața pe care Alexandru Odobescu a pus-o în fruntea ediției operelor istoricului nostru din 1878 (p. XVII), se arată clar că, pe baza investigațiilor lui Nicolae Ionescu, trimisul guvernului român la Palermo în 1863, se știa că trupul nefericitului învățat se afla în «groapa de obște a săracilor din Mănăstirea Capucinilor»... Împotriva celor afirmate de Al. Odobescu, dl. Al. Isăceanu, într-o broșură intitulată *Mormântul lui Nicolae Bălcescu* (București, Cartea Românească, fără an, 12 p.; data prefației: 27 septembrie 1934), publică o scrisoare a sa adresată lui N. Iorga cu data de 27 septembrie 1921, în care arată că, cercetînd arhiva primăriei și dosarele morților din 1852 (p. 4), a găsit actul de deces al lui Nicolae Bălcescu, No. 644, vol. 376, a cărui copie autentificată o dă în facsimile. Actul poartă data de 30 noiembrie 1852 și atestă că Nicolae Bălcescu și-a dat sfîrșitul în ziua de 29 noiembrie 1852 în Hotelul Trinacria, situat în via Butera. Apoi d-sa raționează astfel: «la Capucini nu se înmormîntau decît bogătașii... *Bălcescu nu putea să ajungă aici! Registrele cimitirului nu spun nimic!* La [cimitirul] Santa Maria di Gesù... un loc se cumpără cu aur greu... Și aici registrele nu spun *nimic. Este absolut exclus*» ca osemintele lui Bălcescu să se afle în aceste cimitire. Concluzia sa este că «*nu l-au putut duce decât la Rotoli la cimitirul săracilor*» (p. 9).

Convingerea aceasta a rămas și s-a generalizat. Cînd în 1925, Vasile Pârvan, directorul Școalei Române [din Roma], s-a ocupat de mormîntul lui N. Bălcescu, a trimis la fața locului pe dl. profesor Giuseppe Lugli, pe atunci secretar al Școalei, să facă o anchetă în vederea ridicării unui monument la mormînt...

Cred că raționamentul care a dus la așezarea monumentului în cimitirul de la Rotoli pornește de la ideea greșită că Nicolae Bălcescu ar fi murit în neagră mizerie. Trebuia însă să se țină seamă de faptul că el și-a putut permite să meargă în Sicilia să-și îngrijească sănătatea zdruncinată. Acolo el a locuit într-unûl din hotelurile de frunte de pe vremea aceea (cf. raportul G. Lugli), în care a fost găzduit însuși Garibaldi. După moartea sa, patronul hotelului a avut grijă de obiectele rămase ale dispărutului, ceea ce n-ar fi făcut dacă era vorba de un client sărac, care să-i fi creat chiar nemulțumiri materiale. Al. Odobescu notează (p. XVII, în notă) că «lădița cu obiectele rămase de la Bălcescu a fost de mult trimisă familiei sale de către proprietarul ospetăriei alla Trinacria». Toate acestea sînt indicii care arată că N. Bălcescu a trăit la Palermo în condiții cuviincioase, cum arată dl. G. Lugli în raportul său".

Lungul citat de mai sus a fost extras din partea întîi a raportului întocmit la 29 martie 1947 de Scarlat Lambrino[1], directorul Școlii Române din Roma, adresat profesorului Andrei Rădulescu[2], președintele Academiei Române.

---

[1] Scarlat Lambrino (1891-1964) — istoric și epigrafist; licențiat în litere; doctor în litere și filozofie (1928); membru al Școlii române de la Fontenay-aux-Roses din Franța, membru al Société de Lingvistique, membru corespondent al Academiei Române (1934), profesor universitar la București și Lisabona. A elaborat numeroase studii în domeniul epigrafiei și al antichității greco-romane.

[2] Andrei Rădulescu (1890-1959) — jurist; doctoratul în drept la Liège (Franța); membru al Societății de legislație comparată, al Institutului social român, al Institut International de philosophie du droit et de sociologie juridique (Franța). Membru al Academiei Române (1919), titular (1920) și președintele ei între 1946-1948. A publicat o serie de lucrări referitoare la istoria dreptului românesc.

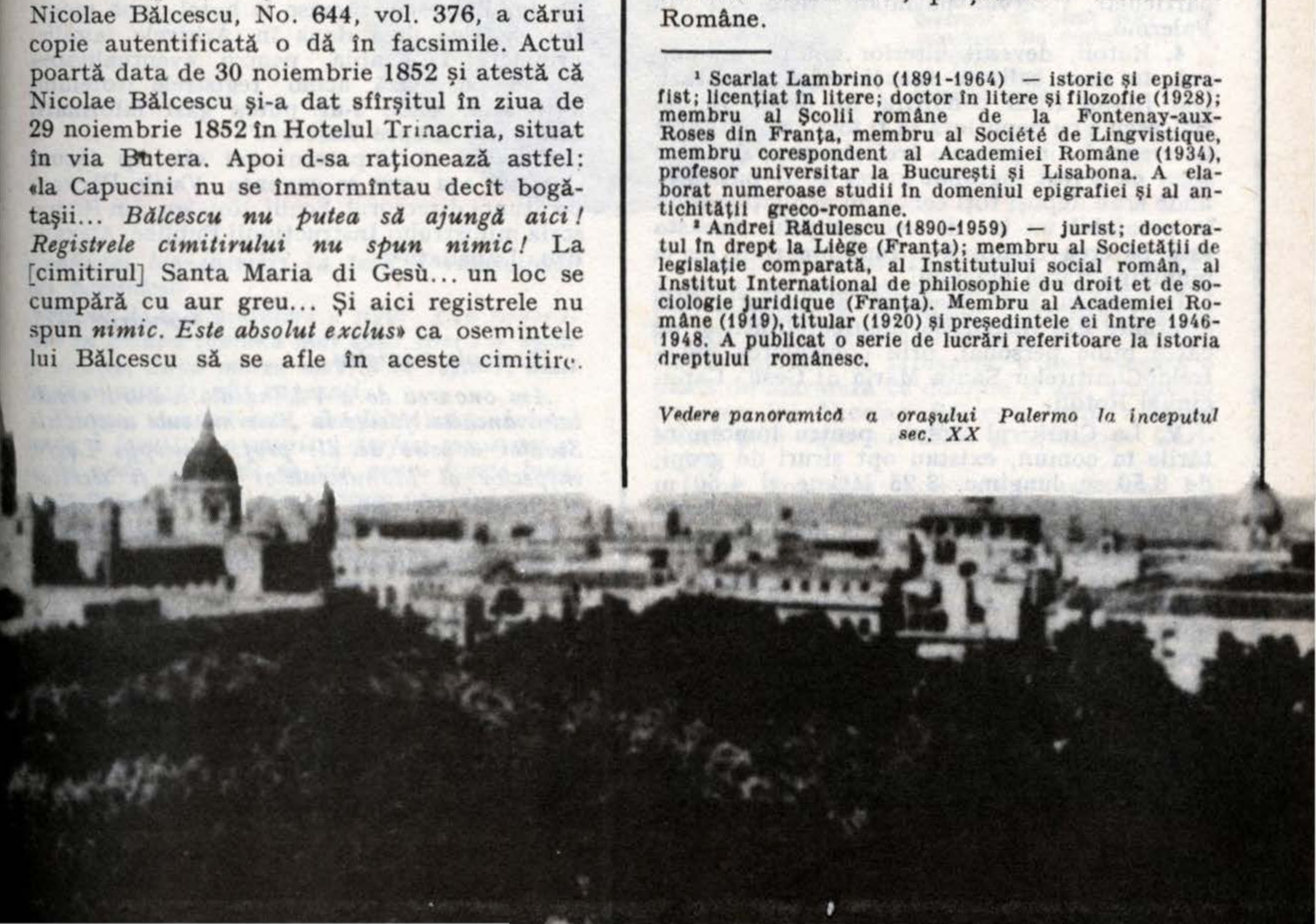

Vedere panoramică a orașului Palermo la începutul sec. XX

Să vedem acum, mai în amănunțime, probele și argumentele prof. Giuseppe Lugli întru susținerea variantei Rotoli:

„Roma, 28 ianuarie 1925

MORMÎNTUL BĂLCESCU

Investigațiile efectuate de mine la Palermo, pentru a stabili unde a fost înmormîntat Bălcescu, s-au soldat cu următoarele rezultate:

I. În arhivele comunale dăinuie pînă astăzi actul original de deces, survenit la 28 noiembrie 1852, la 19.30 după ora siciliană (sau 12.30 după ora actuală).

II. Moartea a avut loc în Hotelul Trinacria din via Butera 31, în cartierul numit Calza, lîngă mare, hotel care, pe vremea sa, a fost unul dintre cele mai confortabile din Palermo și care a funcționat pînă în 1908...

Clădirea are un aspect impunător, este bine întreținută, iar pe fațada sa se află o lespede comemorativă în cinstea lui Garibaldi.

III. Din înfățișarea hotelului în care a locuit Bălcescu se poate deduce că, la data morții, nu era lipsit de mijloace, dar, și că a murit în singurătate și că proprietarul hotelului și-a însușit banii și actele decedatului.

IV. Pe atunci existau la Palermo patru cimitire de înmormîntare.

1. Al Capucinilor, rezervat călugărilor aparținînd acestui ordin sau celui... franciscan.

2. Santa Maria di Gesù preferat de familiile burgheze...

3. Santa Orsola, rămas pînă astăzi cimitir particular, rezervat puținilor aristocrați din Palermo.

4. Rotoli, devenit ulterior cimitir municipal, în care calitate funcționează și astăzi. Dar [date] fiind condițiile de deces ale lui Bălcescu e cu neputință să fi fost înmormîntat în vreunul din primele trei cimitire, dar este sigur că a fost îngropat în cel de-al patrulea, unde erau depuși toți cei ce nu achiziționaseră în prealabil un loc de veci propriu. Aceasta este părerea unanimă a funcționarilor de la municipalitatea orașului...

În același sens pledează și investigațiile efectuate din dispoziția municipalității și de către mine personal, prin controlarea registrelor Cimitirelor Santa Maria di Gesù, Capucini și Rotoli.

V. La Cimitirul Rotoli, pentru înmormîntările în comun, existau opt șiruri de gropi, de 3,50 m lungime, 3,25 lățime și 4,50 m înălțime, acoperite cu zidărie și prevăzute cu un capac de 0,50/0,50 m, la nivelul solului, cu broască dublă.

Primele două șiruri au fost umplute în 1837-1839, îndeosebi pentru cei răpuși de epidemia de holeră; celelalte șase șiruri au fost utilizate în 1839-1854 pentru toți morții din Palermo, care nu dispuneau de mormînt propriu, iar pînă în 1879 pentru săraci.

VI. Înmormîntarea se făcea astfel: fiecare șir servea timp de două luni pe an, compunîndu-se din 30 gropi, fiecare utilizată timp de două zile; pe fiecare groapă s-au înregistrat zilele de utilizare și la capătul fiecărui șir s-a înregistrat luna de utilizare. Din considerente de higienă, fiecare groapă nu rămînea deschisă mai mult de două zile, și apoi se închidea pînă în anul următor...

Gropile sînt bine conservate pînă în zilele de astăzi...

VII. Cadavrele se aruncau în groapă de sus, fără sicriu...

VIII. Uzanța de a îngropa cadavrele fără sicriu, ca și maladia lui Bălcescu, ne garantează că el a fost înmormîntat chiar în ziua aceea [a decesului], fie, cel mult, în ziua următoare, 30 noiembrie. Faptul este confirmat și de actul de deces, întocmit la ora 16 a zilei de 30 [noiembrie], adică la 9-9.30 după ora noastră, probabil după înmormîntare, iar martorii au fost, ca de obicei, chiar groparii care l-au transportat.

IX. Pe baza celor de mai sus, primind toate aprobările necesare, în ziua de 29 ianuarie [1925][1] am procedat la deschiderea gropii purtînd datele de 29 și 30 noiembrie [1852] și am constatat, așa cum reiese din procesul-verbal, că ea conține peste 100 cadavre... fără a se mai putea discerne scheletele individuale. În aceeași situație se află și groapa vecină purtînd datele de 1 și 2 decembrie [pe care am deschis-o], dată fiind posibilitatea, de altminteri cu desăvîrșire improbabilă, ca Bălcescu să fi fost înmormîntat în a treia zi după deces.

X. Rămîn încă două investigații de efectuat:

Cea dintîi la Biblioteca Comunală [pentru a se vedea] dacă mai există ultimele manuscrise ale lui Bălcescu, rămase la hotel după moartea sa. Cea de-a doua în Arhivele familiei princiare Di'Erabia, pentru eventualitatea că se păstrează acolo registrele Hotelului Trinacria, unde s-ar putea găsi informații ulterioare despre Bălcescu".

Convins că împuternicitul său își făcuse datoria, așa cum se cuvenea, Vasile Pârvan, pe atunci directorul Școlii Române din Roma, scria ministrului Instrucțiunii Publice, Alexandru Lapedatu[2]:

„4 februarie 1925

Domnule ministru,

Am onoarea de a Vă înainta alăturat rezultatul anchetei făcute la Palermo subt auspiciile Scoalei noastre de dl. prof. Giuseppe Lugli, inspector al Monumentelor antice și secretar al Scoalei Române (un raport, cu trei anexe și un memoriu de cheltuieli) în vederea identificării mormîntului lui Nicolae Bălcescu și a

---

[1] E cu siguranță o confuzie de dată: ni se relatează o acțiune întreprinsă la 29 ianuarie, deci cu o zi mai tîrziu decît cea în care a fost expediată scrisoarea (28 ianuarie).

[2] Alexandru Lapedatu (1876-1954) — istoric, specialist în istoria evului mediu. A elaborat numeroase studii asupra monumentelor feudale românești și monografii asupra domnilor români. Om politic, de mai multe ori ministru (1923-1938, cu întreruperi); membru corespondent (1910), titular (1918) și președinte (1935-1937) al Academiei Române.

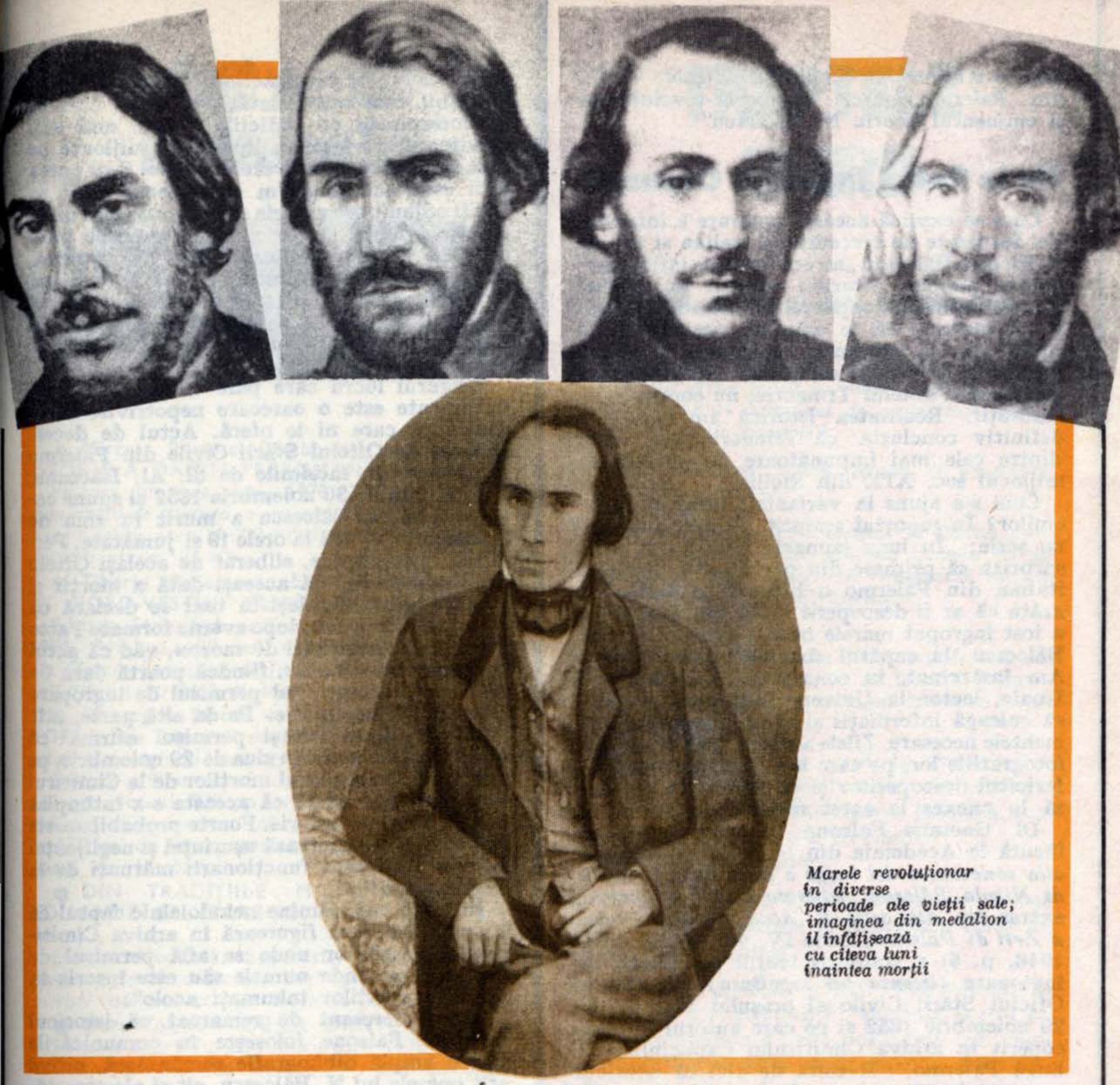

Marele revoluţionar în diverse perioade ale vieţii sale; imaginea din medalion îl înfăţişează cu cîteva luni înaintea morţii

eventualei transportări în ţară a rămăşiţelor lui pămînteşti.

Locul de înmormîntare e sigur. Din nenorocire în groapa comună mai sunt «peste o sută» şi anume, după marea movilă de resturi, mult peste o sută de alţi răposaţi.

Părerea noastră este, dat fiind că şi hotelul unde a locuit şi a murit e perfect conservat şi locul unde odihneşte se ştie acum foarte bine, să se pue o placă de comemorare pe zidul foastei lui locuinţe (e şi a lui.Garibaldi pusă de mult, tot acolo) şi să se ridice la cimitir, lîngă groapa comună unde zace, un frumos cenotaf.

Noi am îngriji aici de executarea lor, iar Domnia Voastră aţi veni apoi să le faceţi solemna desvelire.

Primiţi, Vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei noastre consideraţiuni.

Directorul Şcoalei Române din Roma, (ss) **V. Pârvan".**

În urma propunerii lui Vasile Pârvan a fost alcătuit un comitet, al cărui animator a fost prof. Constantin Kiriţescu, care s-a îngrijit de ridicarea cenotafului de la Rotoli. Pe zidurile fostului Hotel Trinacria, a fost aşezată o placă de marmură ce dăinuie şi azi, amintind trecerea lui Nicolae Bălcescu prin aceleaşi locuri prin care s-a aflat şi Giuseppe Garibaldi.

Dacă analizăm mai atent raportul lui Lugli, constatăm că el cuprinde cel puţin o informaţie autentică şi preţioasă, referitoare la starea materială a lui Bălcescu în ultimele sale zile de viaţă: „Din înfăţişarea hotelului în care a locuit Bălcescu se poate deduce că la data morţii nu era lipsit de mijloace". Afirmaţie coroborată şi cu aprecierea că Hotelul Trinacria era printre cele mai bune din Palermo. Totuşi, unii biografi şi cercetători ai vieţii marelui revoluţionar au susţinut contrariul. Să citãm un singur exemplu: „La 16/28 noiem-

brie se stinsese *într-un hotel sărac* [*subl. — I.U.*] din Palermo marele democrat-revoluționar și eminentul istoric N. Bălcescu"[1].

De la Rotoli înapoi la Capucini

Cum se explică această ignorare a informației furnizate de cercetătorul italian și anume că Nicolae Bălcescu „nu era lipsit de mijloace?" Foarte simplu: istoricii români au sesizat contradicțiile din raportul lui Giuseppe Lugli și au încercat să le elimine, conchizînd, la rîndul lor, că afirmația referitoare la starea materială a lui Bălcescu, care i-a permis să locuiască la Hotelul Trinacria, nu corespundea realității. Realitatea istorică impune însă definitiv concluzia că Trinacria era unul dintre cele mai impunătoare hoteluri de la mijlocul sec. XIX din Sicilia.

Cum s-a ajuns la varianta Cimitirul Capucinilor? În raportul amintit, Scarlat Lambrino scrie: „În luna ianuarie [1947], am avut surpriza să primesc din partea unui profesor italian din Palermo o broșură în care d-sa arăta că ar fi descoperit locul adevărat unde a fost îngropat marele nostru istoric, Nicolae Bălcescu, la capătul zbuciumatei sale vieți. Am însărcinat, în consecință, pe dl. Petru Iroaie, lector la Universitatea din Palermo, să culeagă informații și să-mi procure documentele necesare. Zilele acestea, d-sa mi-a adus fotografiile lor, pe care le-a făcut de acord cu fericitul descoperitor și pe care sînt bucuros să le anexez la acest raport.

Dl. Gaetano Falzone, în comunicarea sa făcută la Academia din Palermo *(Contributo alla conoscenza del luogo e della data di morte di Nicola Bălcescu, letterato e storico romeno*, extras din *Atti della R. Acad. di. Sc., Lettere a Arti di Palermo*, Serie IV, vol. V, parte II, 1946, p. 5) a transcris textul permisului de îngropare *(licenza per sepoltura)*, eliberat de Oficiul Stării Civile al orașului Palermo la 29 noiembrie 1852 și pe care autorul l-a descoperit în arhiva Cimitirului Capucinilor de lîngă Palermo... Rezultă de aici că istoricul nostru a fost îngropat a doua zi, 30 noiembrie 1852, în *Cimitirul Capucinilor* și nu în *Cimitirul Rotoli*, unde se credea pînă acum că ar fi fost înmormîntat nefericitul nostru pribeag...

Ulterior, într-una din scrisorile primite de la dl. G. Falzone, d-sa mi-a indicat că încă din 1942 a relatat faptul într-o revistă de politică și literatură... unde a rămas necunoscut pînă ce d-sa, la cererea mea, mi-a trimis cîteva extrase".

În continuarea raportului său, Scarlat Lambrino enumeră documentele folosite de Falzone, documente pe care revista noastră le-a înfățișat pe larg în articolul *Bălcescu la Palermo*, apărut în numărul amintit din 1977.

Iată cum comentează S. Lambrino documentele: „Din această înșiruire, care îl așază pe istoricul nostru între o persoană decedată la 13 octombrie 1852 și o alta decedată la 6 aprilie 1853, pare să reiasă că nu este vorba de o înmormîntare într-o groapă cumva comună, la un loc cu sărăcimea din Palermo, ci, probabil, într-una izolată, personală, ceea ce ar corespunde cu indiciile notate mai sus, privitoare la viața nu lipsită de mijloace pe care el a trăit-o scurtă vreme acolo. S-ar putea deci eventual să găsim chiar locul unde se vor fi odihnit osemintele sale, cu atît mai mult cu cît pe dosul permisului de îngropare pare că se citește «per cimitero 7-12». S-ar putea, dacă lectura noastră este justificată, să avem aici indicarea prin cifre a poziției mormîntului. Îmi propun ca în curînd să mă duc la Palermo pentru a lămuri la fața locului acest fapt.

Singurul lucru care pare ciudat în aceste documente este o oarecare nepotrivire între datele pe care ni le oferă. Actul de deces, eliberat de Oficiul Stării Civile din Palermo și publicat în facsimile de dl. Al. Isăceanu, poartă data de 30 noiembrie 1852 și spune categoric că N. Bălcescu a murit în ziua de 29 noiembrie 1852 la orele 19 și jumătate. Permisul de îngropare, eliberat de același Oficiu de Stare Civilă, dă aceeași dată a morții și aceeași oră. Dar, deși în text se declară că permisul a fost dat «dopo averne formato l'atto nel registro degli atti di morte», văd că actul de deces este ulterior, fiindcă poartă data de *30* noiembrie, pe cînd permisul de îngropare este din *29* noiembrie. Pe de altă parte, atît actul de deces cît și permisul afirmă că N. Bălcescu a murit în ziua de 29 noiembrie, pe cîtă vreme în registrul morților de la Cimitirul Capucinilor se arată că aceasta s-a întîmplat în ziua de 30 noiembrie. Foarte probabil aceste nepotriviri se datorează ușurinței și neglijenței cu care au lucrat funcționarii mărunți de la cele două oficii.

În orice caz, rămîne neîndoielnic faptul că Nicolae Bălcescu figurează în arhiva Cimitirului Capucinilor unde se află permisul de îngropare și unde numele său este înscris în registrul morților înhumați acolo".

Este interesant de remarcat că istoricul Gaetano Falzone folosește în comunicările sale o amplă bibliografie românească, citînd atît operele lui N. Bălcescu, cît și ale cercetătorilor care au scris pe marginea lor și a vieții marelui revoluționar. Iată cum definește Gaetano Falzone proeminenta personalitate a lui Bălcescu: „Spirit deschis și gata să dea ascultare vocilor din Apus, interpret al măreției mișcări care zguduia tronurile absolutismului în toată Europa, el a fost cu deosebire atent la vocea meleagurilor sale, i-a iubit învățămintele care se trăgeau de la vechea lege a Romei, i-a respirat istoria cu arzătoarea dorință de a o reînvia și repeta într-o cît mai grabnică apoteoză de glorie.

În timp ce mulți tineri români din acea perioadă revoluționară își ațintea ochii asupra izvoarelor civilizației occidentale și transmiteau învățămintele acestea ca niște legi la care poporul român urma să adere fără rezerve, Bălcescu făcea parte dintre cei care voiau ca învățămintele venite din Occident să le adauge pe cele ale memoriei, ale tradițiilor și ale străvechilor legiuri ale neamului românesc, îndrituit să dea cuvenita strălucire anticei sale civilizații...".

---

[1] *Istoria Românieî*, Ed. Academiei R.P.R., vol. IV, București, 1964, p. 238.

cărți sosite la redacție

● **Mircea Petrescu-Dîmbovița — SCURTĂ ISTORIE A DACIEI PREROMANE.**
Editura Junimea, Iași, 1978, 236 pp., 20 lei: *cuprinzătoare sinteză a istoriei vechi a României din paleolitic (cca. 1 000 000 î.e.n.) pînă în primul deceniu al sec. II e.n.*

● **Tiberiu Bader — EPOCA BRONZULUI ÎN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI.**
Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 248 pp., 38 lei: *descoperirile arheologice din Cîmpia Someșului și Țara Oașului din perioada culturilor pretracică și tracică.*

● **Gheorghe Șincai — CRONICA ROMÂNILOR** *(ediție îngrijită de* **Florea Fugariu**; *prefață, tabel cronologic și note de* **Manole Neagoe**).
Editura Minerva, București, 1968, vol. I, 186 pp., vol. II, 320 pp., vol. III, 296 pp., 15 lei: *selecție din scrierea cărturarului transilvănean, la 170 ani de la apariția ei fragmentară în* **Calendarul** *de la Buda.*

● **DIN TRADIȚIILE MEDICINII ȘI ALE EDUCAȚIEI SANITARE** *(sub redacția dr.* **G. Brătescu**).
Editura Medicală, București, 1978, 632 pp., *studii și note consacrate unei largi arii tematice privind istoricul științei medicale românești.*

● **Doru Cosma — DE LA DANTE LA ZOLA.**
Editura Sport-Turism, București, 1978, 70 pp., 18 lei: *reconstituirea istorică — dintr-un unghi de vedere contemporan — a proceselor devenite celebre ale lui Dante, Bălcescu, Dostoievski, Flaubert, Baudelaire, Hasdeu, Caragiale, Zola.*

● **Corneliu Tamaș, Petre Bărdașu, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești — REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN JUDEȚUL VÎLCEA** (prefață de **Dan Berindei**).
Societatea „Prietenii Muzeului Bălcescu", Bălcești pe Topolog, 1978, 414 pp., 30 lei: *301 documente din perioada 1848-1859.*

● **Șerban Gheorghiu — CĂLĂTOR PE PATRU CONTINENTE.**
Editura Sport-Turism, București, 1978, 157 pp., 6 lei: *itinerariile istorice și contemporane ale unui marinar îndrăgostit de Muza Clio.*

● **MANUSCRIPTUM** nr. 4/1978 al revistei editată de Muzeul Literaturii Române, 192 pp., 10 lei: *Gheorghe Șincai, M. Eminescu, I. Slavici, N. Iorga, E. Isac, O. Goga despre unitatea românilor, împreună cu texte din B.P. Hasdeu (a cărui contribuție la studierea istoriei Daciei este evocată în acest număr al* **Magazinului istoric**), *D. Popovici, M. Eliade.*

TREPTELE UNIRII

Seria a III-a de întrebări

1. *Cunoașteți numărul delegaților socialiști prezenți la Alba Iulia în istorica zi de 1 Decembrie 1918 și numărul de muncitori reprezentați de acești delegați?*

2. *Cum denumea Alecu Russo, în* Cugetări, *Principatele române?*

3. „Idee sacră fiecărui român și eternă cum are să fie națiia", astfel numea Unirea în lucrarea sa *Dreptul public al românilor* un cunoscut cărturar transilvănean.
Numele lui?

4. *Ce termen a folosit, în 1762, cronicarul sas Martin Felmer, în lucrarea sa* Istoria Transilvaniei *pentru a desemna întregul teritoriu locuit de români?*

5. La 3 mai 1867 s-a creat la București o societate al cărei scop îl constituia „strîngerea legăturilor de frăție între Junimea studioasă din toate părțile României".
Știți cum se intitula?

6. *Pe ce documente oficiale apare, la sfîrșitul anului 1858, titulatura „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei"?*

7. O lucrare tipărită în 1857, sub semnătura „un roman din București", sublinia faptul că Unirea românilor a fost „cugetarea cea mare a timpurilor noastre celor mari", ilustrată, între alții, și de fapta a doi mari voievozi români.
Cine au fost aceștia?

8. *Cum se numește cultura, specific românească, atestată în sec. VII-X pe întreg spațiul carpato-danubiano-pontic?*

9. În *piața* cu nume simbol, în fața *statuii-simbol*, locuitorii unui străvechi *oraș moldovean* și-au exprimat, la 8 decembrie 1918, într-o impresionantă manifestație, bucuria pentru împlinirea Unirii, prin hotărîrea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.
Dați denumirile exacte ale cuvintelor subliniate.

10. În lunile premergătoare Unirii de la 1859, un cîntec, pe versurile lui V. Alecsandri, se cînta pretutindeni în Principate cu emoția marilor așteptări.
Despre ce cîntec este vorba?

O realitate a Imperiului otoman — autonomia românească

Prof. KEMAL H. KARPAT
(S.U.A.)

Între 7 și 9 octombrie 1977 a avut loc la Universitatea Wisconsin-Madison din S.U.A. un simpozion consacrat aniversării a 100 ani de la cucerirea independenței depline de stat a României. Comunicările prezentate au apărut în revista americană Southeastern Europe, **nr. 1/1978, cu o introducere intitulată** Independența României și statul otoman, **semnată de profesorul american, de origine turcă, născut în România (județul Tulcea), Kemal H. Karpat de la Universitatea Wisconsin-Madison.**

Publicăm în numărul de față al revistei noastre, într-o formă condensată, punctul de vedere al istoricului american privind caracterul specific al relațiilor româno-otomane de-a lungul secolelor.

Atitudinea românilor față de statul otoman, în general, și față de turci în special nu poate fi înțeleasă dacă nu trecem în revistă relațiile existente de-a lungul istoriei între Principatele române — Muntenia și Moldova — și Imperiul otoman. Dar înainte de a ne întoarce privirile spre trecut, este obligatoriu să menționăm că Imperiul otoman era o entitate multietnică, multireligioasă și multilingvistică, coordonată de un complex aparat birocratic, care dirija interesele diferitelor grupuri ale acestui conglomerat de popoare, în concordanță cu bazele socio-economice ale statului, precum și cu evoluția condițiilor interne și internaționale. În această ordine de idei, este interesant de subliniat că războiul din 1877-1878 și apoi Tratatul de pace de la San Stefano și Congresul de pace de la Berlin, din 1878, au dat o grea lovitură statului tradițional otoman, deschizînd calea pentru afirmarea turcilor ca grup național cu o identitate politică proprie. Această mișcare națională turcă, ale cărei începuturi pot fi situate în 1877-78, a culminat cu proclamarea, în 1923, a Republicii Turcia, al cărei președinte avea să devină Mustafa Kemal Atatürk.

În consecință, este esențial ca toți cercetătorii și istoricii să folosească judicios termenii de otoman, turc și Turcia, deoarece ei corespund unor realități politice și etnice diferite.

În ansamblu, statutul Munteniei și Moldovei (Eflak ve Bugdan, în limba otomană) era total diferit de cel al teritoriilor din Sudul Dunării vasale Porții. Începînd din sec. XIV și după aceea, domnitorii Principatelor române negociau liber cu Poarta, păstrîndu-și statutul și relațiile amicale cu Istanbulul. Tributul [pe care Principatele îl plăteau Imperiului otoman] simboliza mai degrabă acceptarea de către români a pozițiilor Porții în materie de politică externă decît un statut de vasali. Dacă în relațiile cu principatele, scopul economic al Porții ar fi fost numai tributul și dacă românii ar fi fost cu adevărat vasali, atunci Istanbulul ar fi utilizat alte metode, mai eficiente — cum ar fi perceperea unor taxe directe — așa cum proceda, de fapt, cu teritoriile din Sudul Dunării.

O serie de cercetători au menționat ca o altă formă de tribut, derivînd din relațiile de vasalitate, cantitatea imensă de alimente trimisă de principate, anual, spre Istanbul. Cercetări recente, bazate pe surse existente în arhivele turcești și străine, au dovedit existența unor relații economice complexe între Poartă și Principatele române. Urbanizarea treptată a statului otoman, începînd din sec. XV și pînă la sfîrșitul sec. XVII, a creat o necesitate acută de aprovizionare cu produse agricole a locuitorilor de la orașe și cu materii prime a breslelor meșteșugărești. Produsele menționate erau procurate la prețuri fixe din Peninsula Balcanică și din Principatele române, pentru ca prețul hranei și al obiectelor manufacturate să nu fluctueze. Asemenea altor state medievale, Imperiul otoman se preocupa mult de stabilitatea

socială; una dintre căile pentru atingerea acestui ţel era dobîndirea stabilităţii economice şi financiare, prin controlul preţurilor, ceea ce rezultă şi din faptul că timp de aproape două secole akçeul (principala monedă otomană) a cunoscut fluctuaţii limitate. Mărfurile erau cumpărate de obicei de negustori din Istanbul. Ei negociau contracte cu intermediari locali care strîngeau marfa de la producători particulari. Vînzarea alimentelor de către principate [către Imperiul otoman] se făcea prin tranzacţii comerciale negociate, cu excepţia cîtorva restricţii, cum ar fi exportul anumitor produse alimentare, restricţii ce au fost şi ele treptat anulate şi în cele din urmă abolite (1829). Aceste tranzacţii se bazau pe înţelegeri ad-hoc şi pe schimburile tradiţionale de mărfuri, nefiind deci consecinţa unor raporturi de vasalitate.

Statutul politic al Principatelor române contrastează, de asemenea, flagrant cu cel al teritoriilor din Sudul Dunării şi chiar cu o parte a Ungariei[1]. Teritoriile din Sudul Dunării erau administrate direct de funcţionari otomani care ţineau de guvernul central de la Istanbul. Supuşii de pe aceste teritorii, atît musulmani cît şi nemusulmani, plăteau vistieriei otomane tot felul de taxe şi reprezentanţi ai lor nu puteau ocupa decît mărunte slujbe ecleziastice. Principatele române însă s-au bucurat permanent, din sec. XIV şi pînă în sec. XIX, de autonomie politică internă. Ele şi-au ales conducătorii din vechile familii domnitoare, doar numirea făcîndu-se cu aprobarea Porţii. Cînd mergeau în vizită la Istanbul, domnitorii români locuiau în palate destinate numai lor; mai tîrziu, aceste palate au început să fie identificate după numele principatelor ca, de exemplu, Buğdan Sarai (Palatul moldovenesc) din oraşul vechi. Principatele nu erau administrate de funcţionari otomani, ci de persoane numite direct de domnitori. Musulmanilor le era interzis să se stabilească în Muntenia şi Moldova, iar dacă totuşi se stabileau în cîteva zone comerciale, sau mergeau acolo cu afaceri, erau trataţi cam aşa cum sînt trataţi astăzi străinii.

Chipuri de voievozi români într-o frescă de la biserica Sfînta Maria Muhliotissa, din Istanbul, printre epitropii căreia s-a aflat şi Dimitrie Cantemir (dintr-un album fotografic aflat la Biblioteca Academiei R.S.R., cabinetul de stampe); în p. 30: *desen alegoric din sec.* XIX, *reprezentînd* Independenţa României

Este limpede, deci, că între sec. XIV şi XIX, cele două principate au reuşit să-şi menţină autonomia în treburile ţării şi să asigure continuitatea politicii lor şi a instituţiilor culturale. Românii au demonstrat o hotărîre nestrămutată şi chiar încăpăţînată (poate nu destul de bineînţeleasă de cei din afară, atenţi mai degrabă la caracterul prietenos şi temperamentul lor jovial) de a-şi păstra cultura naţională şi identitatea politică. Ei au reuşit acest lucru de-a lungul a secole de experienţă, dezvoltîndu-şi abilitatea diplomatică şi sporindu-şi extraordinara prudenţă politică. Totodată, ei s-au deprins să folosească la maximum stimulentele economice (darurile trimise Porţii) şi dîrzenia militară pentru asigurarea propriei supravieţuiri şi a independenţei lor. Românii au utilizat toate mijloacele de politică externă pe care le aveau la dispoziţie pentru a convinge Poarta că este în interesul ei să aibă în Nordul Dunării nişte principate relativ prietene şi libere. În cele din urmă, Poarta a ajuns să considere Principatele române drept o zonă tampon împotriva marilor imperii vecine. Astfel, în sec. XVIII şi mai ales în sec. XIX, raporturile dintre Poartă şi români s-au transformat în raporturi de relativă dependenţă, dacă se poate spune astfel, într-o alianţă de facto. Într-un fel, statul otoman garanta românilor integritatea teritorială ca şi continuitatea lor politică şi culturală împotriva expansiunii altor mari puteri şi beneficia, în schimb, de faptul că cele două principate constituiau un stat tampon între Poartă şi adversarii săi. În sec. XIX, această dependenţă reciprocă a devenit baza relaţiilor dintre români şi otomani. Poarta era inte-

---

[1] Statul feudal ungar, slăbit de luptele interne dintre feudali şi de mişcările ţărăneşti, a fost înfrînt de turci la Mohács (1526). După ocuparea Budei de către otomani (1541) partea de Sud şi Centrală a Ungariei a fost transformată în paşalîc.

resată în existența unei Românii consolidate, aflate însă în sfera sa de influență; în consecință, după unele ezitări a recunoscut unirea celor două principate sub domnia colonelului Alexandru Ioan Cuza. Astfel România a devenit și din punct de vedere al dreptului internațional autonomă și liberă. Începînd din 1870, România și-a modernizat instituțiile de bază, stabilind reprezentanțe în străinătate ca orice stat independent.

După războiul din 1877-78 și în ajunul Congresului internațional de la Berlin, românii au revenit la politica lor de veche tradiție, constînd în relații amicale cu Poarta. O serie de documente „foarte secrete" aflate în Anglia, la British Public Records Ofice, descriu relațiile româno-otomane în 1878. Astfel, ambasadorul britanic la Poartă, A. H. Layard[1], într-o scrisoare din 5 mai 1878 către marchizul de Salisbury scria: „Atitudinea guvernului român față de prizonierii turci... a produs asupra turcilor o impresie foarte favorabilă la adresa României... Românii i-au trimis imediat înapoi pe cei pe care îi capturaseră și sînt informat că n-au formulat nici o pretenție pentru întreținerea lor pe timpul captivității. Ofițerii turci vorbesc cu căldură despre amabilitatea cu care au fost tratați în România... Procedînd așa cum a procedat cu prizonierii turci, guvernul român a demonstrat multă diplomație și, totodată, umanitate". Osman-pașa[2], curajosul apărător al Plevnei, a fost, de asemenea, primit cu toate onorurile la București. Această dovadă de prietenie a fost urmată în iunie 1878, de vizita la Istanbul a lui Dumitru Brătianu, fratele primului ministru Ion C. Brătianu. Diplomatul român avea misiunea specială de a propune o „prietenească" și „intimă" înțelegere româno-otomană.

„Ieri a sosit aici — relata Layard în nota trimisă lui Salisbury, în 3 iunie — dl. Dumitru Brătianu însărcinat cu o misiune specială din partea guvernului român. Azi dimineață a solicitat o întrevedere ministrului turc al Afacerilor Externe și, din cîte am înțeles de la Excelența Sa, i-a propus în termeni generali o convenție între cele două țări, al cărei conținut oficial ar fi unele reglementări referitoare la întoarcerea prizonierilor turci deținuți încă în România și punerea la punct a altor probleme... Acceptînd convenția pe care este împuternicit să o propună, Poarta ar recunoaște virtual independența României și o înțelegere ar putea fi spre avantajul ambelor țări.

Dl. Brătianu nu a intrat în alte detalii, dar a promis să facă neîntîrziat o comunicare în scris Excelenței Sale".

Congresul de la Berlin a recunoscut independența de stat a României; era recunoașterea internațională deplină a unei independențe a României față de Imperiul otoman, existente de facto de-a lungul secolelor.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1979.

[2] *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1977.

PLANȘELE NOASTRE

① **Album istoric.** Gara din Curtea de Argeș și podul de peste Dunăre de la Cernavoda, fotografiate la începutul secolului nostru. În medalion: locomotiva care la 19/31 octombrie 1869 a parcurs primul drum pe linia București-Giurgiu, cea dintîi cale ferată din România (Muzeul Căilor Ferate Române)

② Corabie din vremea descoperirii Lumii Noi. Detaliu din pictura lui Pieter Brueghel **Prăbușirea lui Icar**

③ Americile de Nord și de Sud, reprezentate de Pierre Desceliers în harta sa din anul 1550 **(Cine a „botezat" America?,** p. 59**)**

④ Osman-pașa, comandantul șef al armatelor otomane la **1877** de la Plevna, care, după cucerirea importantei fortificații de către trupele româno-ruse s-a predat oștirii noastre iar ulterior a fost primit cu toate onorurile la București **(O realitate a Imperiului otoman — autonomia românească,** p. 30**)**

Album istoric românesc

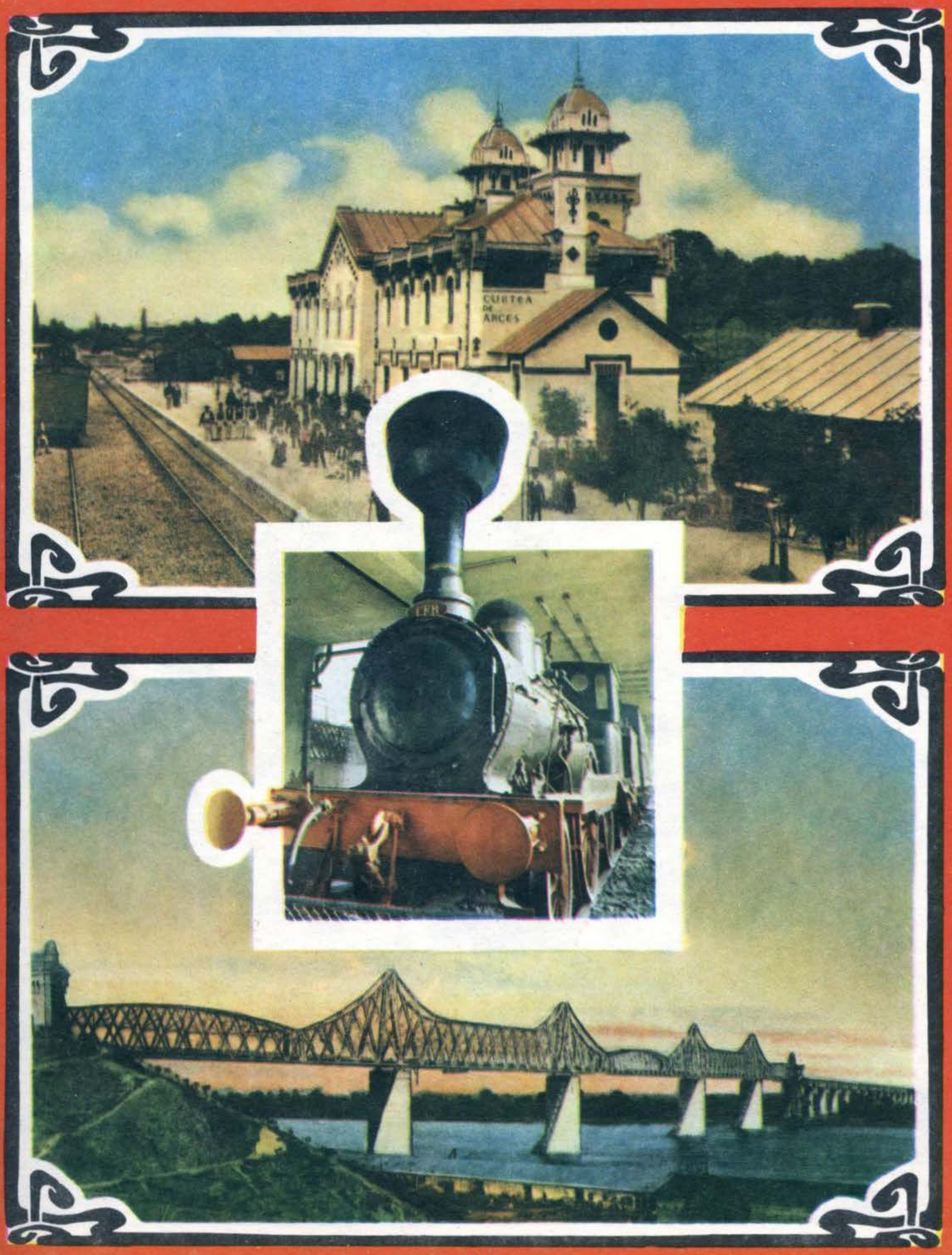

MER DES
ENTILLES:
LE CANCER
MER OCCEANE:
MER DESPAIGNE:
MER DE FRAN CE:
CANADA

CETATEA YS

istorie și legendă

GEORG și HERMANN SCHREIBER

Pe coasta bretonă a existat, cu multe veacuri în urmă, cetatea Ys, despre a cărei dispariție s-au scris multe pagini, adevărul împletindu-se cu legenda. Frații Georg și Hermann Schreiber, din Viena, în volumul Cetăți dispărute, **confruntă informațiile păstrate de tradiția bretonă cu acelea, puține de altfel, existente în documente, încercînd să restabilească, pe baza unui raționament logic, adevărul. Sînt înlăturate astfel „mînia cerească", ce ar fi determinat prăbușirea cetății în apele oceanului, precum și alte detalii de domeniul legendei. Ce mai rămîne? Vom vedea în paginile următoare.**

Textul este redat într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Dacă ar fi să dăm crezare preoților din evul mediu, cetatea Ys a fost înghițită de apele mării pentru că, asemenea Sodomei, stîrnise... „mînia cerească". Clericii preluaseră o veche legendă, păstrată în tradiția locului, folosind-o în predicile lor ca pildă împotriva lăcomiei și deșertăciunilor. Iată ce spune, pe scurt, această legendă: pe țărmul Bretaniei, în spatele periculoasei limbi de pămînt care înaintează în mare, numită Capul Raz, unde chiar și în zilele liniștite valurile Atlanticului, spre spaima marinarilor, izbesc sălbatic coasta, se afla bogata și înfloritoarea cetate Ys. Era așezată într-un mic golf la intrarea căruia locuitorii construiseră o ecluză care permitea trecerea vaselor. Cetatea era cîrmuită cu înțelepciune de regele Gradlon, tatăl frumoasei Dahut (numită Ahès în alte surse). Într-o zi, ea a furat, de la tatăl său, cheia masivelor porți ale ecluzei și s-a dus să-și întîlnească iubitul. În brațele lui, Dahut a uitat de timp, apele mînate de flux au năvălit și au înecat cetatea.

Mînia lui Carol cel Mare

Dar care este fondul real al legendei?

Pentru acest loc al coastei bretone, istoria nu deține date referitoare la existența vreunei așezări comerciale deosebit de bogate și fastuoase. Blocul uriaș de granit pe care se află înverzita Bretanie a apărut din oceanul primordial încă din era primară, adică în urmă cu cel puțin 200 milioane de ani. Milioane de ani, el a înfruntat zbuciumul valurilor. Privind harta se poate vedea cît de adînc a mușcat aici oceanul din uscat. Golfurile Carnac și Concarneau, Sainte-Anne-d'Auray și Brest reprezintă victorii ale apei asupra pămîntului, deși aspectul sălbatic și crestat al acestui țărm nu se datorează numai eroziunii. Potrivit opiniilor exprimate de unii geologi, țărmul arată astfel și pentru că nivelul apei a crescut, cu cîțiva metri, în timpul cuaternarului, epoca apariției omului.

Există multe mărturii privind năvălirea apelor și dispariția în valuri a unor așezări din această regiune. Dar numai Ys a devenit celebră, numai Ys a înflăcărat imaginația oamenilor, pentru că Ys se afla la extremitatea vestică, la capătul lumii știute, pînă atunci, pe brațul îndreptat de această lume către necunoscut.

Pe coasta de Nord a Bretaniei, pescarii din Cancale arată și astăzi vizitatorilor numeroasele ruine de pe fundul mării. Dar localnicii se înșală crezînd că zidurile, vizibile numai cînd soarele luminează și apa este limpede, aparțin cetății dispărute Ys. Pe vremea lui Carol cel Mare (771-814) un val imens a năvălit printre insulele Chausey și Mont Saint-Michel, înghițind cetatea Gardoine și dînd țărmului înfățișarea de azi. În analele perioadei carolingiene, catastrofa este explica-

(Continuare în p. 44)

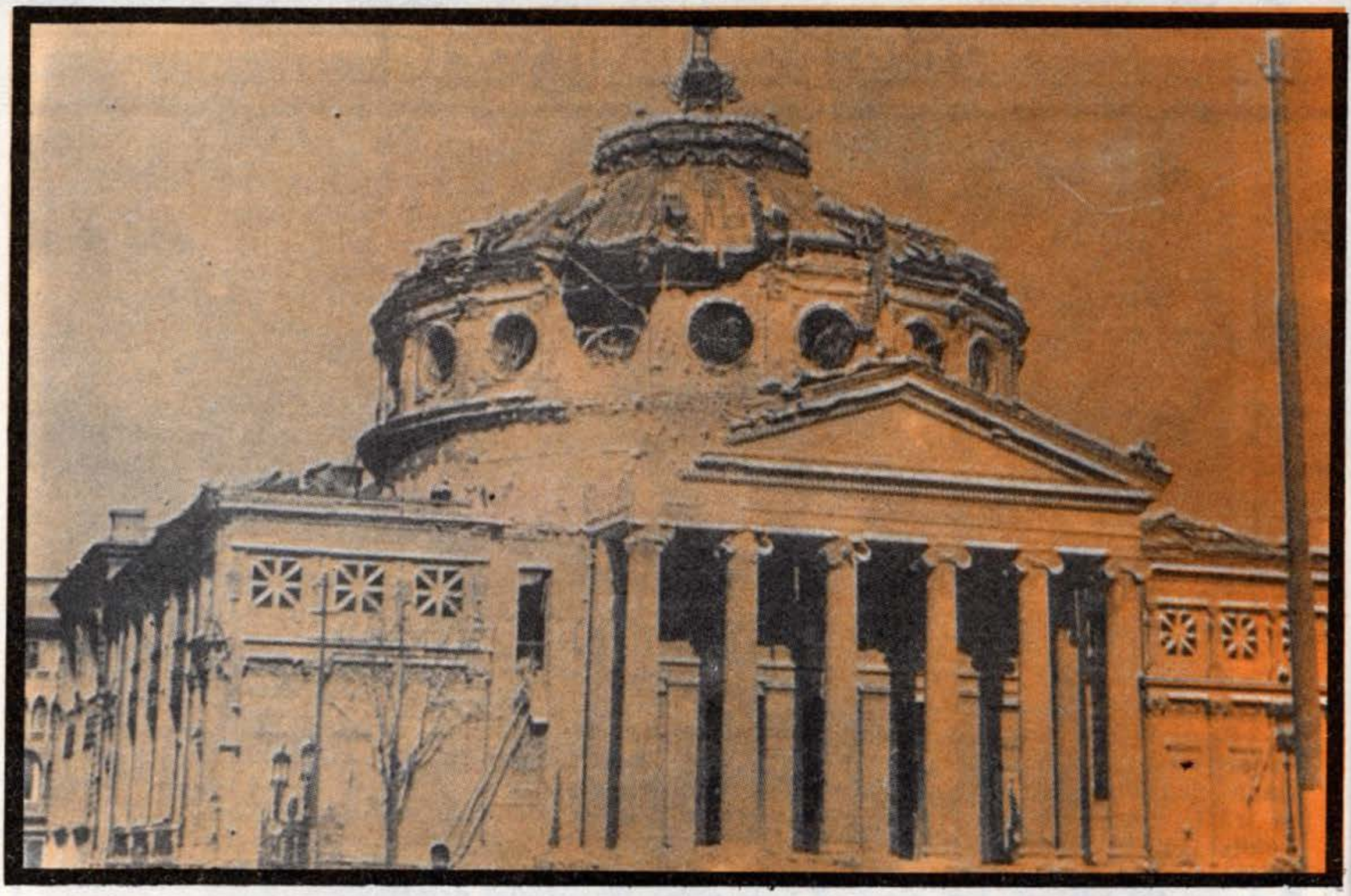

RĂZBOIUL TABLOURILOR

RUTH şi MAX SEYDEWITZ

„Niciodată pînă acum în istorie nu a fost adunată o colecţie [de artă] atît de mare, cu atît de puţine scrupule".

(Din dezbaterile Procesului de la Nürnberg)

Din fragmentele anterioare ale lucrării Die Dame mit dem Hermelin **(Doamna cu hermina — lucrare ce urmează să apară în versiune românească la Editura Meridiane), am văzut trei maniere de comportare a naziştilor în domeniul jafului de artă. În Franţa, ţară occidentală ocupată, avansată pe plan economic şi cultural, în Olanda, ţară populată de locuitori socotiţi „veri rasiali" ai germanilor, şi în U.R.S.S. singura ţară socialistă a epocii, cotropită pe un vast teritoriu, într-un interval foarte scurt. În cele ce urmează, vom avea prilejul să cunoaştem un al patrulea stil al tîlhăriei naziste: cel desfăşurat pe teritoriul unei aliate — Italia fascistă. Vom constata că sub diferenţa superficială de tehnică, fondul rămîne acelaşi: o aviditate fără limite, dublată de aceeaşi lipsă de scrupule, ca şi pe restul continentului european.**

Jaful în Italia s-a desfăşurat în mai multe etape. Interesant este că el a început încă din primii ani de după acapararea puterii de către Hitler, într-o perioadă cînd relaţiile germano-italiene erau încă departe de a fi cordiale, ba chiar cunoşteau momente de tensiune, provocate îndeosebi de tentativele naziste de a anexa Austria. „Achiziţionarea" operelor de artă de către acoliţii lui Hitler şi Goering s-a intensificat pe măsura apropierii dintre cele două regimuri fasciste, în ultimii ani ai deceniului 1930-1940. Cea de-a treia etapă a început odată cu intrarea Italiei în război ca aliată a celui de-al treilea Reich, în iunie 1940. Ultima perioadă debutează odată cu doborîrea lui Mussolini de la cîrma ţării şi cu ieşirea Italiei din război (iulie-septembrie 1943).

Lucrarea soţilor Ruth şi Max Seydewitz se ocupă, şi în acest caz, aşa cum era şi inevitabil, de ceea ce am putea să numim „hoţia documentară" a hitleriştilor, de furturile atestate prin scrisori, telegrame, adrese, note diplomatice sau de altă natură etc. Dar, pentru Italia, ca şi

pentru toate celelalte țări cotropite de Wehrmacht sau subjugate Berlinului, această prădare nu reprezintă decît o fracțiune relativ mică din ansamblul giganticului jaf organizat nu numai de Hitler și Goering, ci de mai toate căpeteniile din SS și Gestapo, de foarte mulți comandanți militari și de un număr incalculabil de naziști mărunți. Pentru toți aceștia, Europa n-a fost numai un cîmp de bătălie, ci și un Eldorado, pe care l-au exploatat cu o lăcomie incomparabil mai sălbatică decît cea vădită de conchistadorii spanioli în Lumea Nouă. Ecourile acestui jaf fără precedent au răsunat pînă și pe tărîmurile beletristicii postbelice. Celebrul romancier englez Graham Greene, a cărui operă este binecunoscută și de cititorii români, consacră acestei probleme un pasaj dintr-o lucrare relativ recentă, Travels With My Aunt **(La drum cu mătușa-mea), Londra, 1970. Iată un scurt citat, referitor la unul dintre personaje, escroc, proxenet și colaboraționist al hitleriștilor: „În timpul ocupației germane, autoritățile germane l-au folosit drept consilier în probleme de artă, astfel că a trebuit să o întindă din Italia foarte curînd după moartea lui Mussolini. Goering își strîngea o imensă galerie de tablouri, dar nici măcar el nu putea să fure cu ușurință tablouri din muzee ca [Galeriile] Uffizi [din Florența], ale căror pînze sînt catalogate cu grijă. Dar dl. Visconti cunoștea foarte multe dintre cele necatalogate — tot soiul de comori pitite în «palazzos» dărăpănate...". Multe dintre urmele materiale, morale și culturale ale acestei ferocități nu au putut fi șterse pînă în ziua de astăzi.**

În încheierea acestui ultim fragment, pe care îl publicăm din lucrarea amintită, prezentăm cititorilor noștri un extras din prefața prof. univ. Vasile Drăguț la versiunea ei românească, cu referire la ravagiile pe tărîm cultural provocate de prezența trupelor naziste pe teritoriul țării noastre.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

D. C.

Cu sau fără aprobarea Ducelui?

Italia, țara artei și a frumuseții, al cărei guvern era aliat cu Hitler, nu a scăpat nici ea de lăcomia hitleristă în materie de valori artistice. Dar Goering, „regele tuturor pieților negre", a trebuit să folosească acolo alte mijloace pentru achiziționare decît cele utilizate în țările ocupate. Încă din primii ani de după 1933, el s-a zbătut să scoată din Italia numeroase capodopere. O astfel de afacere a încheiat în anul 1937, cînd a cumpărat o bijuterie de aur grecească, deosebit de rară, pentru suma derizorie de 120 000 lire italiene. Oficial, prețul a fost declarat și mai mic, pentru a înșela guvernul italian — de al cărui consimțămînt era nevoie, după lege, la scoaterea din țară a obiectelor de artă valoroase. Goering l-a trimis la Roma pe directorul secției de antichități de pe lîngă muzeele de stat din Berlin, dr. Karl Weickert, cu misiunea specială de a cumpăra giuvaerul în devize ale Ambasadei germane și de a-l preda imediat însărcinatului cu afaceri german la Roma. Pentru a evita taxele vamale, expedierea obiectului în Germania s-a făcut, din ordinul „regelui tuturor pieților negre", prin curier diplomatic, acesta nefiind controlat la graniță.

În arhivele Ministerului de Externe nazist s-au găsit vrafuri întregi de acte purtînd ștampila: „Problemă secretă a Reichului". Printre ele se numără și o scrisoare a consulului general Wüster, de la Ambasada germană din Roma, adresată, la 9 iulie 1941, Secretarului de Stat Gritzbach, care lucra la Statul Major al Reichsmarschallului Goering. Wüster comunica, în primul rînd, că l-a ajutat în afaceri pe domnul Angerer, care cumpărase de la Roma goblenuri gotice pentru Goering. În continuare, el se interesa „dacă domnul Reichsmarschall era de acord să nu-i apară numele în acest context... Ambasada de la Roma a avansat suma de cinci milioane și jumătate de lire italiene necesare domnului Angerer. L-am rugat pe domnul consilier ministerial Schrötter să urgenteze trimiterea sumei la Roma". „Regele tuturor pieților negre" dispunea, deci, fără opreliște, de milioane de devize pentru afacerile sale personale. El a achiziționat din Italia picturi, basoreliefuri, sculpturi și alte obiecte de artă, printre care opt mari picturi pe lemn de Hans Multscher, un vechi maestru german din Ulm, două paneluri pictate, aparținînd secolului XV german și reprezentînd *Bunavestire* și *Fuga din Egipt*, apoi o statuie de marmură a Afroditei de 1,85 m. La 26 octombrie 1941, într-o notiță, Reichsmarschallul relata că, numai prin agentul său în Italia, Hofer, fuseseră cumpărate „19 tablouri, două sipete, patru mese, o bancă, un dulap, un mic basorelief și o figurină de lut".

Deși fascist convins, ministrul italian al Instrucțiunii, Bottai, în competența căruia intrau siguranța și întreținerea comorilor de artă, declara ambasadorului german, von Mackensen, și consulului general, Wüster, cu fiecare prilej ce se ivea, că modul cum se desfășurau aceste tranzacții nu corespundea cîtuși de puțin stadiului relațiilor de prietenie germano-italiene. Italia, susținea el, era mereu dispusă, după cum se dovedise în numeroase ocazii, să adopte atitudinea cea mai înțelegătoare. Pe de altă parte, Germania trebuia să țină seama de faptul că era necesar ca unele unicate să rămînă în țară. Dar obiecțiile formulate de aliatul italian nu l-au împiedicat pe „regele tuturor pieților negre" să-și continue practicile cunoscute. La secția economică a Ambasadei germane de la Roma și la Consulatul general german din Milano, 33 lăzi cu comori de artă se îngrămădeau una peste alta. Ambasadorul Mackensen i-a comunicat ministrului de Externe, Ribbentrop, „că domnul Reichsmarschall ar fi adresat ministrului de Finanțe, Anfuso, o scrisoare

personală, în problema taxei de export prevăzute de lege, insistînd... să-l ajute la formalitățile de scoatere din țară și să-l scutească de taxele respective". Anfuso a raportat situația Ducelui [Mussolini] și a primit ordin „să îndeplinească dorința domnului Reichsmarschall". Ministrul de Finanțe a fost rugat să evalueze obiectele de artă cumpărate de Goering la un preț nominal de excepție foarte scăzut, pentru ca taxele să fie cît mai mici, iar această cheltuială infimă a fost suportată tot de către Ministerul de Finanțe italian.

În toate aceste acțiuni, „regele tuturor piețelor negre" a fost sprijnit de către ministrul de Externe al Reichului, von Ribbentrop. Într-o telegramă adresată personal ambasadorului, în noiembrie 1941, acesta îi dădea lui Mackensen următoarea dispoziție: „De cîte ori va fi vorba despre cumpărături ale domnului Reichsmarschall, vă rog să interveniți dumneavoastră, ca, de acum încolo... să primească autorizațiile necesare pentru export și totul să se desfășoare conform dorințelor D-sale. Cînd ambasadorul german i-a spus lui Hofer, directorul colecției particulare a Reichsmarschallului, că guvernul italian ar fi foarte iritat că obiectele de artă italiene achiziționate de Goering au fost scoase peste graniță fără aprobare, acesta i-a replicat că Goering discutase personal cu Mussolini, obținînd de la el aprobarea.

Leda și lebăda la München

Ca și Goering, Hitler privea Italia ca o sursă de unde se puteau însuși opere de artă, în cazul de față pentru muzeul său din Linz. Într-o comunicare din 26 octombrie 1941 către Mackensen, Reichsmarschallul declara: „Din cîte cunosc, îngrijorarea guvernului italian este cauzată, în principal, de imensele achiziții pe care prințul Philipp von Hessen [aristocrat german nazist, ginere al regelui Victor Emanuel III al Italiei] le-a făcut acolo pentru Führer."

Ruine și dărîmături provocate Bucureștiului de bombele naziștilor

În p. 34: printre obiectivele lovite cu sălbăticie de aviația hitleristă în retragere, s-a aflat și Ateneul Român, important edificiu al culturii și artei românești

În slujba lui Hitler lucra în Italia același agent dr. Posse, care se ilustrase și în restul Europei în cadrul operațiunii Linz.

Colaboratorul lui Posse, prințul Philipp von Hessen, se interesa numai de achizițiile de prima calitate, cuprinse într-o listă specială, cu mențiunea „Interzis pentru export". Într-o scrisoare din august 1941, consulul general Wüster consemna cuvintele lui Bottai, care i-a declarat că ceea ce făceau achizitorii lui Hitler și Goering era „pur și simplu o lichidare [a operelor de artă], pe care îi este imposibil să o accepte". Guvernul italian a prezentat ambasadorului german o lungă listă a comorilor de artă transportate în Germania hitleristă pentru „persoane suspuse".

La 1 octombrie 1941, Mackensen îi scria lui Ribbentrop că Philipp von Hessen i-a comunicat care anume dintre obiectele de artă notate pe lista guvernului italian fuseseră cumpărate pentru Hitler: două picturi de Bernardo Strozzi, înfățișîndu-le pe *Sfînta Catarina* și *Sfînta Cecilia*, un peisaj de Allessandro Magnasco, picturile în ulei *Rinaldo și Armida* și *Rinaldo și războinicii* de Tiepolo, *Coborîrea de pe cruce* de Tintoretto, *Madona cu pruncul și sfinții* de Filippo Mazzola, *Bachus beat* de Luca Giordano, *Sfînta Cecilia încoronată de îngeri* de Bernardo Cavallino, un portret de Hans Memling, *Portretul ecvestru al unei persoane din casa Doria* de Peter Paul Rubens etc. La acestea se mai adăuga o friză venețiană, formată din unsprezece bucăți, de la începutul sec. XVII, *Madona aureolată și sfinții*, artă napolitană din sec. XVIII și mozaicul roman *Răpirea Europei*. În sfîrșit, mai figurau *Leda și lebăda*, un tablou atribuit lui Leonardo da Vinci, pentru care urmau să se plătească opt milioane lire. La 12 mai 1941, Hitler a dat dispoziție să i se aducă direct acest tablou la locuința sa din München.

La începutul lui octombrie, 1941, la cererea lui Bottai, Mackensen l-a primit pe Lazari, directorul general al artelor din Italia. În cadrul convorbirii, acesta a expus, pe un ton politicos dar ferm, poziția guvernului italian și i-a înmînat un Appunto (o însemnare), relevînd că se achiziționa-

seră ilegal obiecte de artă și că ele fuseseră sau urmau să fie transportate în Germania. Ministrul italian al Instrucțiunii era la curent că „aici, în țară, există o comisie, sub conducerea directorului general al Galeriei de pictură din Dresda, domnul Posse, din care face parte și prințul von Hessen, avînd misiunea de a cumpăra o serie întreagă de opere de artă, o parte din ele de cea mai înaltă valoare, a căror ieșire din țară italienii nu o vor accepta niciodată. Guvernul italian este informat pe larg despre aceste lucruri, fiind la curent și cu depozitarea unei părți din obiecte în încăperile secției economice a ambasadei, iar a altei părți (goblenurile) în cele ale Consulatului general din Milano. Deținem informații sigure despre numeroase achiziții de opere de artă care nu au fost prezentate nici unui serviciu cu probleme de export; este vorba, în special, despre următoarele: *1)* Caspare Vanvitelle, *Vedere cu palatul și biserica de pe Quirinal*, pînză de mari dimensiuni, cumpărată contra sumei de 40 000 lire; *2)* Consolă din sec. XVII, cumpărată contra sumei de 15 000 lire; *3)* Jacopo Tintoretto, *Portretul unui războinic împreună cu paji*, vîndut comisiei prezidate de prințul von Hessen; *4)* Jacopo Tintoretto, *Portretul unui nobil*, vîndut aceleiași comisii; *5)* Cecchino Salviati, *Charitas*. În momentul de față au loc negocieri pentru cumpărarea unei *Madone cu pruncul* de Lukas Cranach cel Tînăr și *Madonei cu pruncul* de Piero dei Franceschi.

Mackensen i-a declarat lui Lazari că nu cunoștea absolut nimic despre aceste tranzacții, care, dealtfel, îl surprindeau profund. La 8 octombrie 1941, adică o zi după ce Lazari îi înmînase plîngerile guvernului italian, Mackensen își descărca sufletul într-o scrisoare adresată Subsecretarului de Stat Luther, de la Ministerul de Externe al Reichului. El arăta că problema imenselor achiziții de opere de artă italiene, care au continuat, în ciuda declarației oficiale făcute de el însuși guvernului italian, luase o întorsătură foarte penibilă pentru Germania și că va fi foarte dificil să se păstreze o figură onorabilă în situația neplăcută ce se crease.

Imediat după răsturnarea lui Mussolini, la 25 iulie 1943, și după desprinderea Italiei, de Axă, naziștii nu au mai cumpărat obiecte de artă, ci le-au confiscat, la fel ca în toate celelalte țări ocupate; Reichsleiterul Rosenberg și-a trimis și acolo Direcția operativă. După război, într-un singur loc de depozitare a bunurilor furate, la Bad Aussee, s-au găsit 16 lăzi cu obiecte italiene de artă, destinate Führermuseumului din Linz. Ele conțineau odoare ale Mănăstirii Monte Cassino și picturi dintr-o mare expoziție organizată la Napoli, în care fuseseră prezentate cele mai valoroase piese ale marilor galerii italiene.

În românește de
Ileana RAUS

Bombe naziste peste operele de artă din România

Autorii cărții au cunoscut mai puțin tragediile și dezastrele provocate de intervenția forțelor hitleriste pe teritoriul României. Nu puține au fost presiunile agenților Gestapoului care acționau pentru a intra în posesia unor bunuri de valoare, aparținînd colecționarilor evrei. În teritoriul României, vremelnic ocupat de Ungaria horthyistă, ca urmare a Dictatului de la Viena, politica rasială a hitleriștilor a fost aplicată cu consecvență, provocînd mari suferințe populației. Cu dezlănțuită furie au fost devastate numeroase așezări românești, profanate lăcașe de cult, distruse vechi monumente istorice, dovezi de permanență și creativitate, jefuite bunuri de artă și expediate la reședințele personale ale ocupanților. Comunitățile evreiești, în special cele din Maramureș, au fost supuse unei acțiuni sistematice de distrugere morală și fizică, sacrificiile în vieți omenești fiind foarte dureroase. Agenții hitleriști și horthyiști nu s-au mulțumit să jefuiască, însușindu-și cărți rare și obiecte de cult și de artă valoroase; în foarte multe cazuri au distrus efectiv vechile sinagogi, monumente de arhitectură cu caracter de unicat, documente ale istoriei locale.

După 23 August 1944, cînd regimul antonescian a fost răsturnat, s-a dezlănțuit furia distructivă a armatelor germane. A fost incendiat Teatrul Național, a fost grav avariat Ateneul Român, au pierit în flăcări colecțiile de artă Lazăr Munteanu, Victor Eftimiu, ca și atelierul pictorului Nicolae Dărăscu, în care se aflau nu numai cele mai valoroase lucrări ale artistului, dar și multe piese rare de artă decorativă europeană și orientală. În cîteva ore, bombele germane au pricinuit Bucureștiului mai multe distrugeri de opere de artă decît se înregistraseră pe parcursul întregului război.

Au urmat zile și luni de lupte grele, eroismul armatelor române și sovietice silindu-i pe agresori să se retragă de pe întreg teritoriul țării. Dar, în fața dezastrului iminent, hitleriștii nu au renunțat la practicile lor criminale, continuînd să aducă grave prejudicii patrimoniului artistic românesc. Castelele de la Racoș, Bonțida, Mediașul Aurit, au fost devastate de armatele hitleriste în retragere, care nu s-au mulțumit să fure mobilierul și bunurile mobile, dar au și incendiat clădirile, aducîndu-le în stare de ruină.

În anii postbelici, sub atenta îndrumare a partidului, poporul nostru a depus mari și neobosite strădanii pentru a tămădui rănile lăsate de naziști pe trupul țării și a reda în circuitul general marile valori culturale pîngărite de ocupația hitleristă.

ALECU RUSSO

un ostaș

al propășirii țării

IOAN LĂCUSTĂ

„Bărbatul acesta e un republican înflăcărat și o persoană influentă; a fost tratat prea sever, prima zi neprimind nici chiar de mîncare, a fost culcat pe niște zdrențe pe dușumeaua unei săli a Prefecturii. Toate acestea, înainte de a se pronunța sentința".

Astfel consemna un corespondent de presă, la 23 iulie 1848, prezența în orașul Dej a unuia dintre revoluționarii moldoveni aflați pe drumurile exilului. Se numea Alecu Russo și fusese arestat în piața din Dej. Între altele, asupra sa se găsiseră 100 exemplare din procesul-verbal al Adunării Naționale a românilor, ținută pe Cîmpia Libertății din Blaj, la 3/15 mai 1848.

Contra tiranilor

S-a născut la 17 martie 1819, „într-un sat frumos, răschirat între grădini și copaci, pe o vale a codrilor Bîculuiˮ. Familia sa era destul de înstărită, după cum aflăm și dintr-o însemnare a tatălui său, făcută în 1839: „Am doi munți cu codri mari, cu două pîraie mare numite Neagra Mare și Negrișoara și pe care pîraie se scobor tot felul de cherestele și catarturi [plute] în pîrăul Bistrița, cu 21 de herăstrae lucrătoare și cu o moară de măcinat făină, cu locuri multe de bune fînațuri și cu multe alte pîrăuțe vii și cu luminate poeni".

Copilăria petrecută în sat l-a apropiat de lumea țăranilor, făcîndu-l să cunoască și să îndrăgească obiceiurile și datinele populare, legendele și tradițiile istorice ale poporului, legîndu-l sufletește pentru totdeauna de lumea oamenilor simpli, pe care o va evoca deseori în scrierile sale.

În 1829, anul cumplitei epidemii de ciumă care a bîntuit în Moldova, familia Russo se afla la Iași. Imaginea orașului pustiit, suferințele celor ce căzuseră victime bolii, l-au impresionat puternic pe copilul de zece ani care, mai tîrziu, avea să noteze: „Uliţele erau ceva de spăriet. Iașul... se zbuciuma în ceasurile cele de pe urmă".

În același an, Alecu a fost trimis la studii, la Institutul François Naville al cunoscutului pedagog din Vernier, un sat lîngă Geneva, la poalele Alpilor. A urmat cursurile acestei școli pînă în 1835, cînd, în toamnă, s-a mutat la Viena, spre a-și continua instrucția. Manifesta interes pentru studiile comerciale, angajîndu-se totodată ca funcționar la o firmă de comerț.

Din această perioadă datează și primele sale creații literare, poeziile *Moartea lui Alibaud* și *Epitaful lui Alibaud*. Scrise în limba franceză, ele evocau pe republicanul Louis Alibaud, care la 25 iunie 1835 încercase să-l omoare pe regele Ludovic Filip, fiind condamnat la moarte și executat la 11 iulie 1836. După cum își amintește Alecsandri, versurile lui Russo constituiau „o imprecare violentă contra tiranilor", dînd expresie idealurilor democratice ale tînărului lor autor, adversar al despotismului, al asupritorilor popoarelor. Se simte în versurile sale de început influența ideilor revoluționare ale acelei epoci de frămîntări care prevesteau transformări importante în viața popoarelor de pe continent. Suspectîndu-l de activitate subversivă, în septembrie 1836 poliția vieneză i-a făcut o percheziție la domiciliu, confiscîndu-i, printre altele, și cele două poezii. La scurtă vreme a fost expulzat din Austria.

Întors în țară, Alecu Russo s-a integrat repede cercului de tineri intelectuali progresiști din capitala Moldovei, împrietenindu-se cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. A călătorit mult prin țară, cunoscînd locuri și oameni, strîngînd note și impresii pentru scrierile viitoare. Astfel, în 1842, a întreprins, împreună cu V. Alecsandri și Mihail Cuciureanu, o călătorie prin Moldova. Cu acest prilej, Alecsandri a descoperit valoarea nepreţuită a creației populare. Sub influența și la îndemnul lui Russo, Alecsandri

a început să adune în caietele sale nenumărate poezii populare, din care mai tîrziu a publicat cunoscutul volum *Poezii poporale ale românilor*. În prefaţa ediţiei din 1852, Alecsandri mărturiseşte, de altfel, că a fost ajutat „mai cu seamă de dl. Alecu Russo". În timpul deselor sale peregrinări Russo a strîns un mare număr de creaţii populare, fiind printre primii cercetători ai folclorului românesc. Ca şi Alecsandri, Kogălniceanu, Bălcescu, Bolliac sau Negruzzi, Russo a văzut în tezaurul creaţiei populare nu numai un izvor de inspiraţie pentru literatura cultă, ci şi o bogată sursă de informaţii de o inestimabilă valoare istorică. O parte din rezultatele cercetărilor sale în domeniul folclorului le-a tipărit în 1840 în revista *Dacia literară*, editată de Mihail Kogălniceanu, publicaţie care, după cum se sublinia în articolul-program, era „menită numai pentru unirea şi înaintarea literaturii noastre". *Dacia literară* grupa în jurul ei scriitori „moldoveni, munteni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, fieştecare cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său". Pentru paginile ei, Russo a mai scris două lucrări, *Piatra Teiului* şi *Iaşii şi locuitorii lui în 1840*, care n-au mai putut fi publicate, revista fiind interzisă de autorităţi.

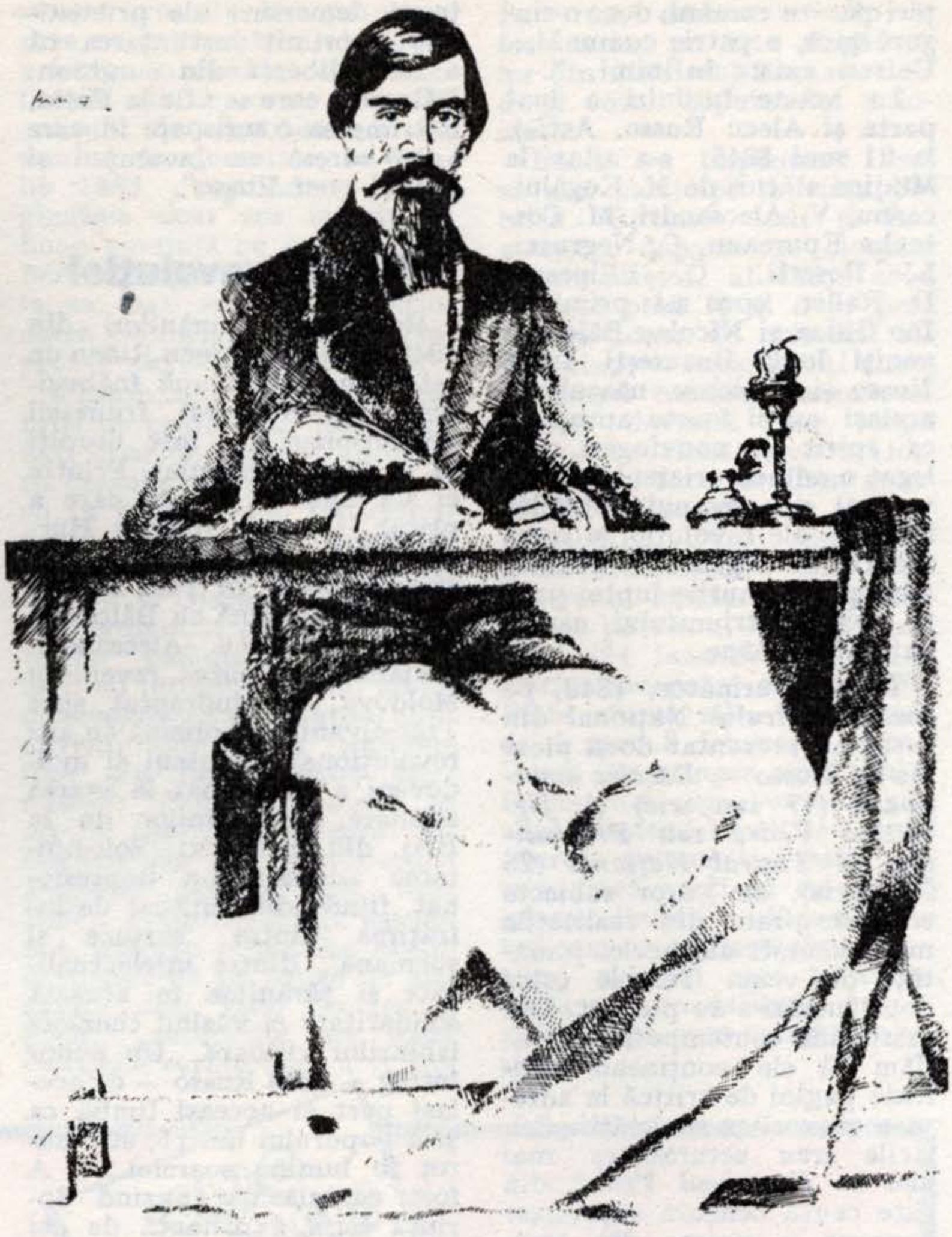

Alecu Russo după o fotografie de epocă. Desen de G. Mache

O singură ţară, o patrie comună

Concepţiile sale democrate, atitudinea sa novatoare l-au pus în scurt timp în conflict cu tatăl său, ajungînd mai apoi şi la ruperea oricăror legături. Boierul Iancu Russo şi-a renegat fiul, alungîndu-l de acasă şi retrăgîndu-i orice ajutor bănesc. „Să vezi călcat tot ce-ai crezut mai mare şi nobil, să te vezi dispreţuit de ignoranţă şi de stupiditate, nu-i oare un martiriu?", nota fiul plin de amărăciune. S-a adresat pentru o slujbă domnitorului Sturdza, căruia, la 15 aprilie 1841, îi mărturisea că se află „pierdut în ţara mea fără nici o sursă de existenţă, fără protecţie sau sprijin, fără speranţă din partea familiei mele". După îndelungi aşteptări, la 8 august 1841, i s-a dat postul de „asesor la o giudecătorie", dar abia două luni mai tîrziu a reuşit să primească slujba la Piatra Neamţ. A deţinut acest post pînă în iunie 1844, cînd a fost destituit. Monotonia vieţii de funcţionar într-un tîrguşor de provincie, absenţa prietenilor apropiaţi, boala care începuse să-l macine l-au determinat să nu mai insiste spre a-şi recăpăta postul, întorcîndu-se la Iaşi.

În capitala Moldovei se integrează grupului de intelectuali care luptau pentru transpunerea în viaţă a unor nobile idealuri naţionale şi sociale, aspiraţii care însufleţeau pe românii de pretutindeni. Comuniunea de sentimente şi idealuri, credinţa în viitorul pe care ei nu îl puteau concepe decît în cadrul unui stat naţional, cu noi structuri social-economice şi politice, devin pregnante în preocupările şi acţiunile acestei epoci şi şi-au căpătat o strălucită confirmare în timpul revoluţiei din 1848. Un rol important în menţinerea legăturilor dintre fruntaşii revoluţionari munteni şi moldoveni l-au avut întîlnirile anuale dintre aceştia, la conacul lui Costache Negri de la Mînjina, cu prilejul zilei acestuia. După cum scria V. Alecsandri, aceste întîlniri „au avut o nepreţuită influenţă în favoarea mişcării naţionale de la 1848... la Mînjina nu mai erau moldoveni şi munteni, doar români; nu erau două

țări pentru români, doar o singură țară, o patrie comună!... Unirea exista în inimi...".

La aceste întîlniri a luat parte și Alecu Russo. Astfel, la 21 mai 1845, s-a aflat la Mînjina alături de M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, M. Costache Epureanu, C. Negruzzi, L. Rosetti, C. Filipescu, D. Rallet, spre a-i primi pe Ion Ghica și Nicolae Bălcescu veniți de la București. Între Russo și Bălcescu, născuți în același an și foarte apropiați ca spirit și convingeri, s-a legat o adîncă prietenie, care-i va uni sub semnul nobilelor idealuri ale revoluției și îi va face să se regăsească permanent pe drumurile luptei puse în slujba triumfului cauzei națiunii române.

În anul următor, 1846, pe scena Teatrului Național din Iași s-au prezentat două piese ale lui Russo — *Băcălia ambițioasă* (17 ianuarie) și *Jignicerul Vadră sau Provincialul la Teatrul Național* (25 februarie), ale căror subiecte erau inspirate din realitățile moldovenești ale acelei jumătăți de veac. Textele celor două lucrări s-au pierdut. Din mărturiile contemporanilor, aflăm că ele conțineau virulente pagini de critică la adresa moravurilor societății. Criticile erau usturătoare, mai ales în *Jignicerul Vadră*, din care cauză cenzura suprimase aproape o treime din text. S-au păstrat aceste versuri, rostite de un personaj țăran: „De la Dunăre la Carpați / Suge țara guleraţi, / Din Focșani la Dorohoi / Țara-i plină de ciocoi". Nu-i de mirare că, a doua zi după reprezentație, Alecu Russo a fost arestat și trimis în surghiun la Mănăstirea Soveja, din Munții Vrancei, sub acuzarea că „a urmat prin a sele îndemnări de a pune în tulburare liniștea obștei, îndemnînd mai ales și pe actorii Teatrului Național la rostiri scandaloase pe ștena teatrului". Cele cîteva luni nu l-au îndepărtat de prieteni. Între alte cărți și reviste, aici, el citește *Magazinul istoric pentru Dacia*. Tot la Soveja, a cules balada *Miorița* capodoperă a literaturii populare, pe care, apoi, V. Alecsandri a publicat-o, transmițînd-o posterității. În cele din urmă, după stăruitoare demersuri ale prietenilor, a primit înștiințarea că a fost eliberat din surghiun. Bălcescu, care se afla la Pesta, îi trimetea o scrisoare în care i se adresa cu „scumpul și bravul meu Russo".

Gloria revoluției

Revoluția românilor din 1848, a găsit în Alecu Russo un oștaș devotat. După înăbușirea ei în Moldova[1], fruntașii revoluționari au fost nevoiți să ia drumul exilului. Printre ei s-a aflat și Russo, care a plecat la moșia fraților Hurmuzachi[2], apoi la Viena. De aici s-a întors în Țara Românească, împreună cu Bălcescu, Negri și Iancu Alecsandri. Deoarece nu putea reveni în Moldova, s-a îndreptat spre Transilvania. Împreună cu alți revoluționari munteni și moldoveni a participat la marea adunare a românilor de la Blaj, din 3/15 mai. Solemnitatea adunării l-a impresionat, fiind adînc mișcat de înfrățirea dintre „surtuce și sucmane", dintre intelectualitate și țărănime în această solidaritate el văzînd chezășia izbînzilor viitoare. „Un popor întreg — nota Russo — de același port și aceeași limbă ca și a poporului nostru, sta măreț în lumina soarelui...". A fost entuziasmat auzind dorința ferm exprimată de cei 40 000 români ardeleni întruniți pe cîmpia Blajului care, într-un glas, au cerut: „Noi vrem să ne unim cu țara!". Cîteva zile mai tîrziu, la Brașov, revoluționarii moldoveni redactau *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*, document programatic semnat și de Alecu Russo și care înscria între obiectivele luptei revoluționare: „Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc". Semnătura lui Russo o întîlnim și pe alte documente revoluționare.

În acea perioadă s-a deplasat în mai multe orașe din Banat și Transilvania, ducînd mesajul înfrățirii revoluționare a tuturor românilor. La aflarea veștii declanșării revoluției în Țara Românească, îi scria plin de entuziasm lui Bălcescu: „Vivat! Victorie! Sînt mîndru de voi ceilalți și gloria revoluției voastre se răsfrînge asupra noastră și asupra tuturor românilor!".

La 9 iulie 1848, a fost arestat la Dej de garda națională maghiară, bănuit a fi spion, acțiune criticată de presa revoluționară maghiară. Publicația *Kossuth Hirlapja*, din 23 iulie 1848 scria despre anchetarea lui Russo: „Afirmă că este unul dintre promotorii revoluției din Moldova, din cauza aceasta a părăsit Iașul, intenționînd a se întoarce la Paris. Și-a povestit pe larg călătoriile și, fiind întrebat dacă a fost prezent la adunările comitetelor românești și săsești... a aruncat o privire pătrunzătoare asupra membrilor comisiei de anchetă, iar în atitudinea, ținuta sa demnă și în cuvintele sale cumpănite și curajoase era ceva înălțător, inspirînd stimă". El a declarat că cele 100 exemplare din procesul-verbal al Adunării de la Blaj „le primise de la prietenul său Bărnuțiu, pentru a le distribui în Moldova și Muntenia".

Criticînd arestarea[3] nedreaptă a lui Russo, *Kossuth Hirlapja* scria: „în metodele noastre cu străinii să ne călăuzească respectarea drepturilor internaționale, iar cu frații noștri [revoluționari] respectul fraternității".

A fost dus la închisoarea din Cluj, unde a rămas mai multe săptămîni. Umilințele și regimul sever la care a fost supus nu l-au descurajat, „credința că românul nu piere cu una cu două", după cum îi scria lui V. Alecsandri, insuflîndu-i tăria de-a rezista. Declara cu mîndrie că este „cetățean liber al României, cunoscut al marelui Kossuth". În cele din urmă — la insistențele prietenilor săi — la începutul lui septembrie 1848, a fost pus în libertate. Împreună cu alți exilați s-a îndreptat spre Paris, orașul în care se refugiaseră cei mulți dintre prietenii și tovarășii săi de luptă și unde depuneau

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1978; 1/1974.

[3] Pe larg, această problemă a fost tratată de M. Magyarodi în studiile publicate în *Limbă și literatură*, vol. XI, 1966 și în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Philologia*, fasc. 2/1966.

eforturi susținute pentru reînchegarea frontului revoluționar.

„Treziți patria...!"

În capitala Franței a rămas mai mulți ani, desfășurînd o intensă activitate în slujba idealurilor naționale, pentru unirea Țărilor române, căutînd a face cunoscută opiniei publice europene îndreptățirea istorică a cauzei românești. La 9 noiembrie 1850, sub conducerea lui Bălcescu, a apărut revista *România viitoare*, cu titlu atît de semnificativ și cu rosturi importante în lupta pentru unire. Printre colaboratorii ei s-a aflat, încă de la primul număr, și Alecu Russo, care a publicat aici cunoscutul poem *Cîntarea României*, lucrare ce „zugrăvea dramatic suferințele poporului dintre Carpați și Dunăre, lansînd totodată o înflăcărată chemare la luptă pentru zdrobirea jugului care îl apăsa" (T. Vârgolici).

La începutul anului 1851, a primit permisiunea de a se întoarce în țară revenind la Iași, între tovarășii săi de aspirații. A fost mai întîi asesor la Divanul de Apel, apoi, din toamna lui 1852 avocat (vechil). N-a practicat prea mult avocatura, deoarece a intrat în conflict cu oficialitățile sau, cum se spune în „ofisul" de destituire a sa, semnat de domnitor, la 6 iulie 1853, „neștiind a prețui gingășia unei așa însușiri și buna cuviință cu cari au trebuit a se purta îndeletnicirea în ea, s-au sumețit cu întinderea condeiului a ataca respectul cuvenit autorităților".

Ultimii ani de viață, umbriți de boală, i-au fost luminați doar de bucuria apropierii ceasului mult dorit al Unirii. A desfășurat o vie activitate publicistică, colaborînd la gazetele unioniste *România literară* și *Steaua Dunării*. A fost prezent la ședințele comitetelor unioniste, semnătura sa fiind întîlnită pe mai multe documente ale unioniștilor moldoveni: *Protestația unioniștilor din Iași adresată către consulii Puterilor garante* (6 aprilie 1857), pe *Protestul notabililor din Iași către consulii Puterilor garante* (20 iulie 1857). A protestat, de asemenea, energic, împotriva excluderii sale de pe listele de alegători, deși, cum declara el însuși, „subscrisul are toate calitățile cerute spre a fi alegător în clasa proprietarilor". În urma demersului său, a fost inclus pe lista alegătorilor din districtul Roman, dîndu-și votul deputatului unionist.

Boala l-a împiedicat însă să mai participe la viața publică. Ultimele luni și le-a petrecut departe de clocotul evenimentelor, al căror ecou răzbate pînă la el doar prin veștile aduse de prietenii săi apropiați, ei înșiși prinși acum în iureșul bătăliei pentu realizarea dorinței care, după cum nota Kogălniceanu „împlinită va face fericirea generațiilor viitoare".

Triumful Unirii, prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza pe tronul Moldovei (5 ianuarie) și pe cel al Țării Românești (24 ianuarie) încununa glorios începutul de an 1859. Peste cîteva zile, în noaptea de 4 spre 5 februarie, Alecu Russo se stingea din viață. Prietenilor care veniseră să-i aducă vestea izbînzii, le-a spus: „Curaj, prieteni! Treziți patria, dacă vreți ca eu să pot adormi liniștit!". Era ultimul îndemn, de un fierbinte patriotism, al celui care își trăise viața ca „un ostaș al propășirii", după cum însuși se considerase.

Litieră cu roată de rezervă

Cele două motoare ale litierei își fac plinul...

KAIROUAN
un străvechi centru de cultură arabă

FRIEDRICH KOLLMANN
(Viena)

În anul 671 e.n., emirul arab Okba ben Nafi a cucerit teritoriul Tunisiei de astăzi, aflat în stăpînirea Imperiului bizantin. În această zonă, locuită din vremuri străvechi de triburi berbere[1] s-au așezat încă din sec. XII î.e.n. fenicienii, care au întemeiat o serie de colonii, printre care și Cartagina. După cel de-al treilea război punic, în anul 146 î.e.n. statul cartaginez a fost anexat de romani, constituind o parte a provinciei romane Africa. Întreaga zonă a cunoscut o mare înflorire devenind unul dintre grînarele Romei; existau numeroase orașe prospere: Cartagina, Hadrametum, Utica, Tunis, Neapolis, Thapsus etc. În anul 429, în Nordul Africii au năvălit vandalii, care și-au întemeiat aici un regat independent. Un secol mai tîrziu, în anul 543, regiunea a intrat în stăpînirea Imperiului bizantin, ceea ce a contribuit la renașterea civilizației și culturii pe aceste meleaguri.

Extinzîndu-și expansiunea spre Vest, arabii au cucerit numeroase fortărețe bizantine, cu garnizoane formate în special din berberi. Emirul Okba ben Nafi, care se afla în fruntea armatei arabe, ar fi putut să-și așeze reședința într-una din principalele localități fortificate, cum erau străvechea Cartagină, ale cărei instalații portuare punice se mai păstrau, ori cetatea Hadrametum, construită de romani, astăzi Sousse. Dar, din considerente religioase pentru a evita orice amestec cu „necredincioșii" — cu creștinii de rit ortodox ori catolic, cu copții[2], maroniții[3] și evreii, care locuiau

[1] Berberi = grup de populații din Nordul Africii, din familia de limbi hamito-semitice, urmași ai vechilor libieni.

[2] Copți = nume dat acelei părți a populației egiptene care, după creștinare, s-a constituit într-o biserică aparte.

[3] Maroniți = creștini din Siria și Liban aparținînd unei comunități fondate în sec. V de către călugărul Maron.

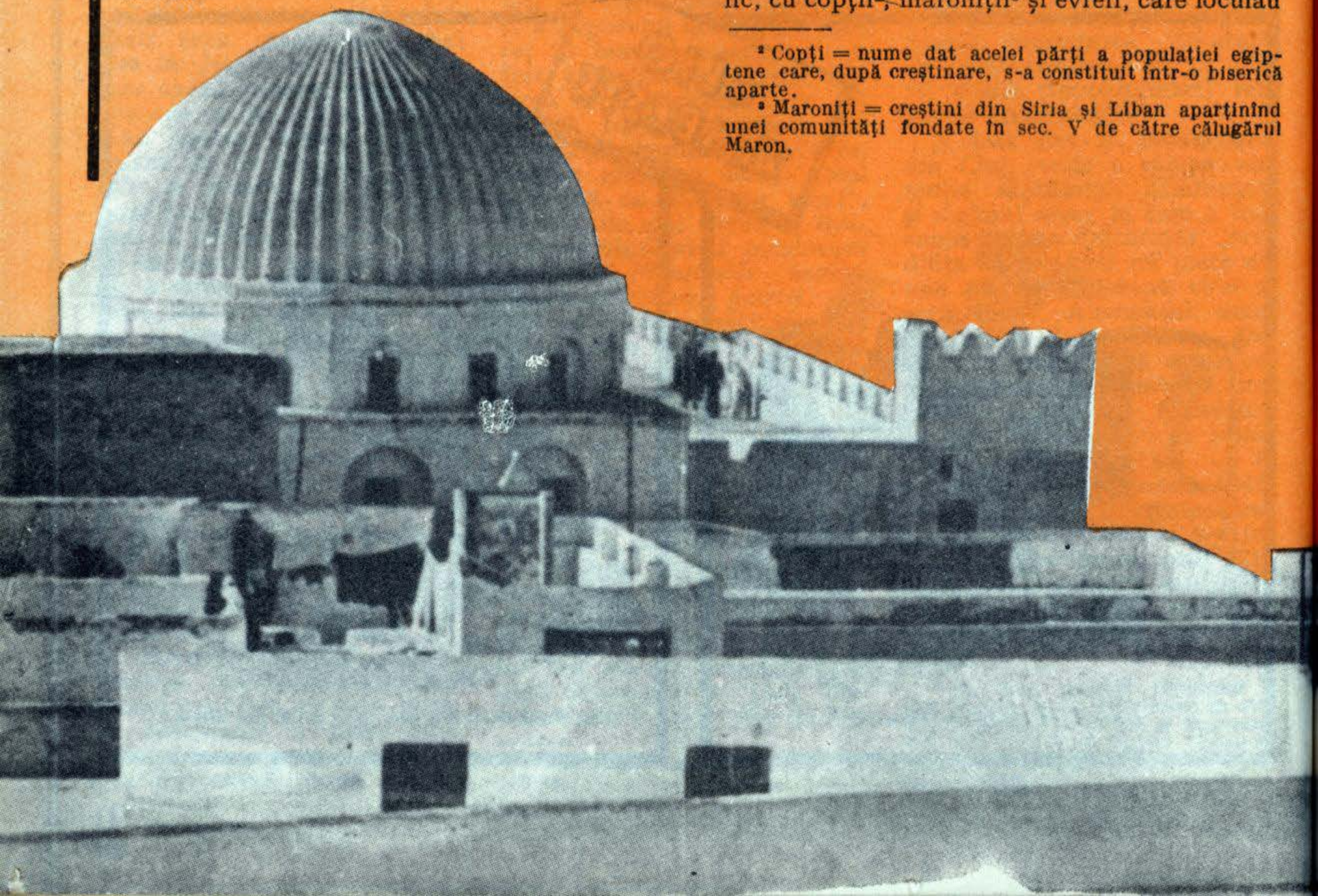

în orașele comerciale ori în cele portuare — emirul și-a instalat o tabără de corturi în deșert, la marginea Saharei, unde se găsea încă apă de ajuns, deși — din pricina legăturii cu lacurile sărate din apropiere — era sălcie. Mai apoi cuceritorul a început să clădească, pe același loc, orașul încă și astăzi numit Kairouan, așezat la o depărtare de 60 km de portul Sousse. Okba ben Nafi și urmașii săi au împrejmuit noul oraș cu ziduri înalte din cărămidă și au construit numeroase clădiri. În centrul cetății se afla o mare piață unde se înălțau principalele lăcașuri de cult, palatele emirilor și edificiile publice. Numeroase străzi împărțeau orașul în cartiere; locuințele erau înconjurate de grădini. Cu timpul, Kairouanul a devenit unul din centrele cele mai vestite ale civilizației și culturii islamice; în oraș existau școli publice, spitale, băi, bazare — unde meșteșugarii își vindeau produsele — hanuri etc.

Perioada de maximă înflorire a orașului a fost în timpul dinastiei Aghlabizilor[1], întemeietorii unui stat independent de califatul din Bagdad, cu capitala la Kairouan. În sec. IX-X, economia țării a cunoscut o amplă dezvoltare: s-au extins lucrările de irigații creîndu-se noi canale și rezervoare de apă; pentru oprirea înaintării nisipurilor s-au extins culturile de viță-de-vie și in. În orașe, și în special în Kairouan, s-au dezvoltat meșteșugurile: prelucrarea metalelor, producția ceramicei, textilelor; s-au executat, cu multă măiestrie, obiecte cizelate din oțel și aramă, mobilier din lemn sculptat și incrustat cu ivoriu sau argint, produse din piele etc. Lăcașurile de cult, palatele și edificiile publice au fost împodobite cu faianță în culori vii și sculpturi fin cizelate (arabescuri).

În sec. X-XI, Kairouan, ca și alte orașe din Africa de Nord: Fez, Tunis ori Tlemcen nu aveau rivale — în privința dezvoltării economico-culturale și a numărului populației — printre localitățile din Europa Apuseană. Aghlabizii, în perioada lor de glorie, au cucerit Sicilia și au întreprins expediții în Franța, Italia și Grecia; între emiratul aghlabid și litoralul sudic al Mediteranei se desfășura un intens comerț. În cadrul relațiilor stabilite la începutul sec. IX între Carol cel Mare, regele francilor (768-814) și împărat al Occidentului (800-814), și califul Harun al-Rașid (786-809), conducătorul arab a trimis în Europa doi reprezentanți, unul dintre ei fiind din Africa de Nord.

Kairouanul de azi nu mai păstrează decît puține dintre monumentele de cultură din evul mediu. Cel mai vestit și mai vechi este „Marea moschee", construită de emirul Okba ben Nafi, întemeietorul orașului. Clădirea a suferit mai multe transformări dar în incinta ei mai există ziduri înălțate pînă în veacul al noulea. De altfel, moscheea aceasta a fost una dintre puținele clădiri nedărîmate cu ocazia distrugerii orașului în 1057, de către tribul Beni Hillal. Curtea de dimensiuni apreciabile — circa 200/80 m — este podită cu plăci de marmură albă și înconjurată de ziduri cu arcade; în mijloc se vede deschizătura unei imense cisterne de apă, zidită sub pămînt; alături există un cadran solar — ambele din sec. XIII.

Pe una din laturi se înalță minaretul, un turn pătrat și masiv, înalt de 35 m. În partea opusă se află sala de rugăciune, reclădită în sec. XIII, împărțită prin coloane de marmură în 8 galerii longitudinale și 17 transversale, avînd podeaua acoperită cu covoare foarte vechi. Din evul mediu este și amvonul, cu trepte din lemn împodobit cu incrustații. Alături de sala de rugăciuni se află o încăpere mare, podită cu cahle albe, cu o instalație de apă curgătoare. Pe latura sudică a curții se înalță clădirile cele mai vechi ale moscheii provenind din sec. VII-IX; pe partea estică se află o poartă Lalla Rihana — frumos sculptată — construită în 1294. La construcția moscheii au fost utilizate 420 coloane antice din marmură albă, neagră, roșie ori cu striații, provenite din palatele și templele romane și bizantine din vechile orașe din Africa de Nord.

Azi Kairouanul este vizitat de mii de oameni fiind denumit și „orașul celor o sută de moschei". Denumirea reprezintă, fără îndoială, o exagerare poetică fiind puse la socoteală și numeroasele *marabout*, spoite cu var (așazisele morminte sfinte cu boltă). De fapt, dintre lăcașurile de cult, alte trei moschei reprezintă monumente istorice și de artă de mare valoare, două arabe — construite în sec. IX — și una turcească (sec. XVII), aceasta din urmă fiind decorată cu plăci de faianță colorată, lucrate cu mult rafinament.

Kairouanul a fost și o puternică fortăreață. Și în zilele noastre se mai păstrează, încă, pe o lungime de aproape 3 km, zidul înconjurător, înalt de 10 m. La origine, zidul fusese prevăzut cu 58 turnuri semicirculare; dintre ele,

[1] Dinastie care a domnit între anii 800-909, întemeiată de Ibrahim ibn Aghlab.

azi, mai există 28. Cetatea oraşului, Kasbah, clădită în sec. XI, nu mai păstrează forma ei arabă, fiind refăcută în veacurile care au urmat. Vorbind despre construcţiile de apărare arabe din Africa de Nord trebuie să pomenim şi de fortăreţele denumite *ribat* (de la care derivă şi numele oraşului Rabat din Maroc). *Ribaturile* (ale căror urme se mai păstrează în localităţile tunisiene Monastir, Sousse şi Hammamet) erau nişte masive clădiri din cărămidă, cu o curte interioară pătrată, aşa cum aflăm la castelele medievale din Europa Centrală (comparabile cu Castelul Bran din România). Construcţia era prevăzută cu galerii de apărare, cu metereze cu găuri în zid, o platformă ce permitea atacarea de sus a inamicului pătruns în incintă, un turn independent, care constituia, ultimul refugiu pentru apărători etc. Toate aceste amănunte de construcţie ne fac să ne gîndim la forturile şi castelele din Germania, Franţa, Elveţia şi Austria care au fost clădite, în acelaşi gen cu cele arabe, dar cu cîteva

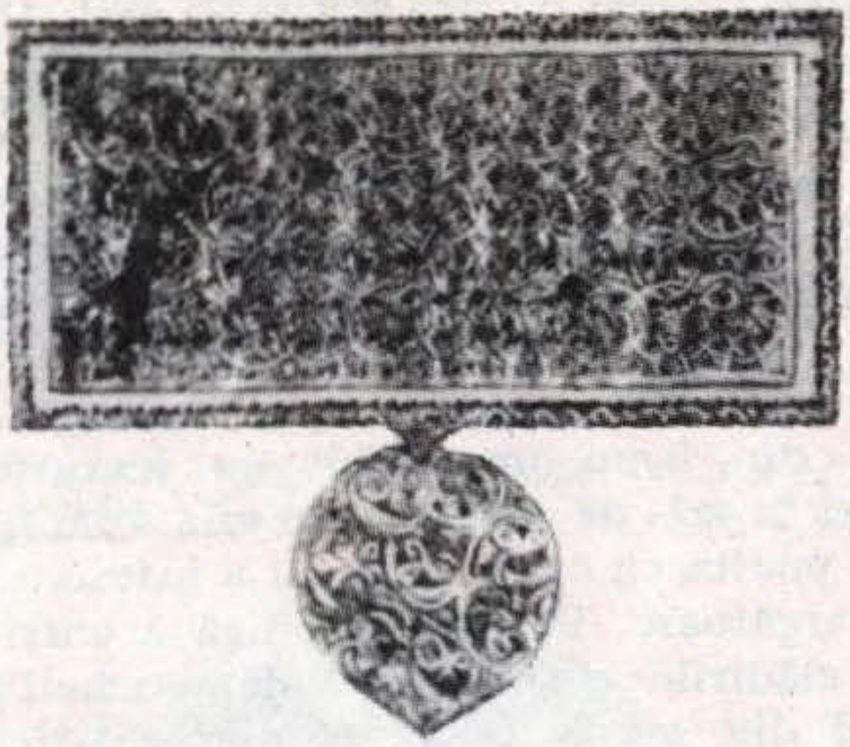

secole mai tîrziu. Se poate emite, deci, următoarea ipoteză: *asediind în sec. VIII-X cetăţile arabe din Nordul Africii şi din Orientul Mijlociu, cavalerii europeni le-au putut lua ca model pentru construcţia propriilor lor castele şi fortăreţe*. Iată deci o nouă interferenţă între civilizaţiile care s-au afirmat şi dezvoltat în diferite epoci.

Revenind la Kairouan, trebuie să mai menţionăm existenţa în acest oraş şi a unor construcţii tehnice foarte vechi, care ne întăresc imaginea despre civilizaţia existentă aci cu o mie de ani în urmă. Este vorba de două bazine pentru apă, zidite în sec. IX în timpul dinastiei Aghlabizilor, şi folosite şi azi în vreme de secetă. Aflate la circa 1 km de centrul oraşului, cele două imense rezervoare, avînd o circumferinţă de 120 m şi diametrul de 33 m, constituie cele mai vechi construcţii utilitare existente, încă, în Africa de Nord.

În românește de
Radu BERCEANU

CETATEA YS: ISTORIE ŞI LEGENDĂ

(Urmare din p. 33)

tă ca fiind provocată de mînia lui Carol cel Mare împotriva îndelungatei rezistenţe a cetăţii la asediul său. Drept pedeapsă porţile ecluzelor au fost deschise şi valurile lăsate să-şi înghită prada.

Despre Ys, ultima ştire datează de prin anul 400 e.n. Este vorba de o menţiune aflată pe o hartă care include cetatea în reţeaua romană de drumuri. Unul dintre acestea ducea la Golful Douarnenez. Din largul golfului, atunci cînd apa este limpede, se pot vedea dalele din piatră ale drumului, precum şi zidurile aşezării. Ruinele vor fi fost şi mai uşor de observat în trecut: un cronicar din secolul XVI menţionează că, în timpul refluxului, pescarii din Douarnenez zăreau adesea ruinele unor ziduri vechi.

Aceste ziduri, ca şi harta amintită, ne permit să datăm, cu aproximaţie, pieirea cetăţii Ys. Ştim că romanii au început să construiască fortificaţii în Bretania, sub ameninţarea marilor migraţii, abia spre sfîrşitul sec. III. Ys a dispărut, probabil, într-una din marile inundaţii care au avut loc, prima în 395, a doua, nocturnă, în 441.

Pax Romana

Dar Ys nu fusese un oraş mare şi bogat, din moment ce simple ziduri îi înconjurau incinta şi nu fortificaţii complicate, ca ale cetăţilor Condevincum (Nantes), sau Condate (Rennes). Datorită zăcămintelor de cositor, folosit — în aliaj cu arama, ca bronz — la fabricarea uneltelor şi armelor vîndute galilor, o oarecare prosperitate existase în Bretania, în perioada imediat următoare pătrunderii celţilor (sec. V î.e.n.). Odată cu victoria fierului asupra bronzului, oraşele bretone s-au resemnat la viaţa liniştită creată de Pax Romana. Ţinutul a sărăcit. Ys, despre care se povesteşte că era culmea luxului şi a lăcomiei, nu avea nici măcar un teatru, aşa cum au fost descoperite — construite din piatră — în mult mai importantele cetăţi Locmariaquer şi Nantes. Ca şi alte localităţi bretone, oraşul a supravieţuit datorită pescuitului. Chiar dacă acceptăm ipoteza că, pe vremea aceea, apele care scăldau coasta franceză erau mult mai bogate în peşte decît azi, este greu de crezut că un oraş putea deveni opulent şi trufaş, cîştigîndu-şi astfel existenţa. E adevărat că cei din Ys erau şi buni meşteşugari; făceau podoabe şi ţesături foarte apreciate.

Casele din Ys erau în majoritate nişte beciuri cu acoperiş. Doar cîteva erau construite din zid, rotunde şi cu acoperişurile sprijinite pe stîlpi din lemn. Cînd apele au năvălit, digul şi ecluza s-au dovedit neputincioase. Dar cine să fi construit stăvilare înalte şi solide? Nişte mici meşteşugari şi pescari care îşi duceau viaţa de pe o zi pe alta? Urzind legende pe tema „mîniei divine", dîndu-i ca exemplu de desfrîu şi păcătoşenie pe locuitorii cetăţii, clericii medievali comiteau o mare nedreptate.

BARICADA EUREKA

ANA BUDURA

29 noiembrie 1854. Pe locul denumit Bakery Hill, din localitatea Ballarat (Australia), se strînsese o mulțime de diggeri[1] de la exploatările aurifere din această zonă și din cele înconjurătoare. În jurul unei estrade improvizate, fluturau drapelele țărilor de origine a acestor oameni, veniți din diferite părți ale lumii în acel colț al continentului australian. Printre stindardele care unduiau în vînt era și unul nou, necunoscut, care nu reprezenta, nici o țară: un steag albastru, cu cinci stele argintii, pe o cruce de asemenea argintie. Arătînd spre el, conducătorul manifestației, tînărul Peter Lalor, se adresă mulțimii: „Este de datoria mea să vă cer să depuneți jurămîntul de credință față de steagul ce poartă Crucea Sudului. Ordon celor care nu depun jurămîntul să părăsească tabăra. Toți ceilalți să rămînă în jurul steagului". Cei prezenți și-au strîns și mai mult rîndurile, descoperindu-și apoi capetele.

[1] Digger — săpător, miner. Denumire dată prima oară căutătorilor de aur și exploratorilor de minereuri rare și pietre prețioase în Australia. În documentele vremii, pentru denumirea căutătorilor de aur se foloseau cuvintele: digger, miner și muncitor aurar. Diggerii nu erau așadar muncitori industriali în sensul strict al cuvîntului; ei dețineau o suprafață de pămînt luat în arendă, pe care îl explorau și din care extrăgeau metalul prețios găsit.

Începînd din 1841, Australia încetase să mai fie un loc de deportare pentru delincvenții din Marea Britanie[2], devenind o colonie care aducea metropolei venituri de pe urma creșterii oilor merinos și a cultivării grîului. Marii proprietari de turme de oi și de pămînturi — ridicați din rîndul emigranților începeau să joace un rol din ce în ce mai important în viața publică a noii națiuni în formare. Statele New South Wales, Victoria, Australia de Sud și Tasmania obținură, după 1850, din partea Coroanei britanice dreptul de autoguvernare. Colonia, propășea an de an; dezvoltarea ei cerea din ce în ce mai multe brațe de muncă, sursa acestora fiind imigrarea.

Goana după aur

Iată însă că descoperirea aurului în California a ridicat mari obstacole în calea atragerii de coloniști în Australia. Mai mult decît atît, chiar unii dintre cei stabiliți aici, atrași de mirajul îmbogățirii, au plecat să-și încerce norocul pe cîmpurile aurifere din America. Alții, mai perseverenți, au început să caute metalul prețios pe continentul australian.

[2] **Magazin istoric**, nr. 11/1973.

Căutările n-au fost zadarnice. La începutul anului 1851, ziarul **Sydney Morning Herald** a anunţat cu litere de-o şchioapă descoperirea unor cîmpuri aurifere în Vestul statului New South Wales. Aproape concomitent, a pornit goana după metalul preţios şi în statul vecin, Victoria. Şi, odată cu aceasta, au început să circule legende despre bogăţiile fabuloase din zonele respective. Într-adevăr, în primii ani, zăcămintele aluvionare existente de-a lungul rîurilor s-au dovedit foarte bogate şi uşor de exploatat. După o vizită făcută în 1851, în localitatea Mount Alexander, guvernatorul La Trobe nota, plin de uimire: „Găsirea unei livre[1] de aur este considerată prea puţin pentru o zi de muncă; unii găsesc chiar 3-4 livre".

Zăcămintele păreau inepuizabile. În anul 1851, de pildă, în statul Victoria a fost extras aur în valoare de 851 596 lire sterline, în 1853 de 10 976 392, iar în 1855 de 11 277 152. (În 1853, Australia producea 40% din totalul aurului extras în lume.)

„Sîntem în faţa unei crize"

Pentru a profita cît mai mult de pe urma descoperirii aurului, autorităţile coloniale au fixat o taxă de 30 lire sterline lunar pentru prospectarea şi extragerea metalului preţios. Încă de la început, hotărîrea a stîrnit proteste în rîndul exploratorilor, cu atît mai mult cu cît această decizie arbitrară a fost adoptată de organe legislative în care ei, neavînd drept de vot, nu erau reprezentaţi[2]. Pentru a opune rezistenţă sistemului de autorizaţii, în 1852, diggerii au înfiinţat **Mutual Protective Association** (Asociaţia de apărare reciprocă). Nemulţumirile lor au crescut pe măsură ce aurul aluvionar, relativ uşor de obţinut, s-a epuizat. Încă din 1852, la Ballarat, s-a trecut la exploatarea metalului la mari adîncimi, ceea ce pretindea o muncă istovitoare, cu beneficii mult mai reduse. Mulţi căutători de aur au fost nevoiţi să împrumute bani, pentru a-i investi în prospectarea şi forarea cîmpurilor aurifere; alţii s-au văzut obligaţi să lucreze ca muncitori la societăţile pe acţiuni întemeiate pentru exploatarea zăcămintelor. Toate acestea au creat o atmosferă de permanentă tensiune, pe care publicistul Wiliam Howitt[3] o descria astfel într-o publicaţie australiană, în august 1853: „În viaţa minerilor a apărut o nouă fază; sîntem în faţa unei crize. Acele nemulţumiri, despre care am mai vorbit şi altă dată: taxele pentru autorizaţii, modul incorect în care se colectează această taxă, ca şi lipsa de omenie cu care sînt trataţi minerii, îşi arată consecinţele; aici (ziaristul se referea la localitatea Bendigo — **A.B.**) ca şi în celelalte aşezări ale cîmpurilor aurifere, se manifestă o agitaţie generală". Chiar funcţionarul britanic însărcinat cu controlul cîmpurilor aurifere din statul Victoria, W.H. Wright, afirma că taxa impusă era nejustă; locotenent-colonelul Valiant, trimis să pună capăt agitaţiei din Bendigo, scria, la rîndul său, în raportul întocmit cu acest prilej, că revendicările diggerilor erau justificate şi considera că singura soluţie de liniştire a spiritelor era desfiinţarea taxelor pe autorizaţii.

În această situaţie, guvernul a hotărît să reducă la jumătate suprafaţa destinată exploatării, ceea ce a sporit nemulţumirile. La sfîrşitul anului 1853, în toate regiunile aurifere au fost înregistrate mişcări şi chiar ciocniri cu trupele şi poliţia. Din ordinul noului guvernator britanic, numit la începutul anului 1854, au fost luate măsuri deosebit de severe: soldaţii şi poliţiştii au arestat pe cei care nu prezentau autorizaţia; cei care au opus rezistenţă au fost puşi în cătuşe şi — dat fiind că lipseau închisorile — legaţi de copaci.

În tot cursul anului 1854, urmărirea celor care nu aveau autorizaţii a continuat cu severitate, ducînd la creşterea tensiunii. Conflictul s-a declanşat dintr-un incident petrecut la 6 octombrie 1854, la Ballarat, cînd proprietarul Hotelului Eureka a omorît un digger. Crima a rămas nepedepsită atît de autorităţile locale cît şi de către cele din Melbourne.

Cîteva zile mai tîrziu, la 17 octombrie, diggerii s-au adunat în faţa Hotelului Eureka pentru a manifesta împotriva sentinţei de achitare a asasinului. Cei prezenţi au adoptat o rezoluţie prin care se condamna sentinţa respectivă. Demonstraţia a depăşit însă cu mult caracterul acestui protest. Ea s-a transformat într-o adunare în care au fost expuse revendicările politice de bază ale întregii populaţii: anularea censului pe avere şi acordarea dreptului de vot universal şi secret în alegerile de reprezentanţi în Camera deputaţilor şi în districtele electorale. A fost ales un comitet executiv, alcătuit din şapte persoane, în frunte cu tînărul Peter Lalor, care să susţină revendicările enunţate în adunare.

În p. 45: *forţele represive iau cu asalt baricada ridicată de răsculaţi (ilustraţie de epocă)*

Transportarea aurului în a doua jumătate a sec. XIX.

[1] O livră = 0,453 kg.

[2] La acea vreme, în Australia exista sistemul electoral cenzitar, care acorda drept de vot numai unor anumite categorii de cetăţeni, în primul rînd în funcţie de avere.

[3] W. Howitt (1792-1879), publicist şi autor de eseuri, note de drum şi versuri. A jucat un rol important în viaţa culturală a Australiei. O vreme, el însuşi a fost căutător de aur.

Stindardul cu cinci stele argintii

La sfîrşitul mitingului, actele provocatoare ale poliţiştilor au declanşat furia mulţimii care a dat foc hotelului. Scurt timp după aceea, guvernatorul a ordonat arestarea conducătorilor mişcării şi reprimarea oricăror revolte; în acest scop, la Ballarat au fost detaşaţi încă 450 soldaţi şi poliţişti. Dar revoltaţii nu s-au intimidat. La 25 octombrie, ei s-au întrunit din nou cerînd guvernatorului să ordone pedepsirea celor vinovaţi de asasinatul din 6 octombrie. În zilele care au urmat, în sprijinul celor din Ballarat au sosit sute şi sute de săpători din alte localităţi. La 29 octombrie a avut loc un mare miting în care a fost creată „Liga pentru reforme" din Ballarat, care îşi propunea să lupte pentru reprezentarea diggerilor în toate organele legislative ale statului, pentru obţinerea votului universal şi secret, ca şi pentru împărţirea pămînturilor Coroanei britanice (ale statului) celor dornici să le lucreze. Comentînd înfiinţarea Ligii, ziarul **Ballarat Times** scria că aceasta poartă „germenele independenţei Australiei".

La 20 noiembrie, s-a aflat că tribunalul din Melbourne a condamnat pe trei dintre cei acuzaţi de incendierea Hotelului Eureka. Pentru a preveni noi mişcări, guvernatorul statului a trimis la Ballarat încă o unitate militară; populaţia a primit-o cu pietre.

La 29 noiembrie, a avut loc un mare miting, la care Peter Lalor a cerut mulţimii să lupte în deplină unitate, pentru drepturi şi libertăţi democratice. La aceeaşi adunare, tînărul Frederick Vern a propus ca, în semn de protest faţă de autorităţile coloniale, să fie arse toate autorizaţiile de prospectare şi exploatare a locurilor aurifere, ceea ce s-a şi făcut pe loc. Unul din conducători a întrebat apoi mulţimea dacă îşi dă seama de gravitatea actului săvîrşit şi dacă va fi gata să lupte pentru apărarea acelora care nu vor putea prezenta autorizaţiile cu ocazia controalelor. Răspunsul a fost un „da" unanim.

Mitingul s-a încheiat prin jurămîntul depus de toţi cei prezenţi pe noul drapel, acel stindard albastru cu cinci stele argintii; toţi s-au legat să nu dea înapoi în faţa autorităţilor coloniale.

Acţiunile răsculaţilor au fost astfel redate în raportul guvernatorului Charles Hotham: „Acum, situaţia a devenit serioasă; minerii nemulţumiţi s-au organizat în unităţi de luptă, şi-au ales conducători, au pus mîna pe armele pe care le-au putut găsi şi au instalat santinele peste tot, controlînd drumul ce duce spre Melbourne şi Geelong, cercetînd toate vehiculele dacă nu transportă arme; ei au emis ordine, semnate «Secretariatul Comandamentului şef al minerilor înarmaţi», au trimis emisari în alte aşezări de mineri pentru a-i incita, au ţinut un miting la care au arborat în mod solemn steagul Australiei independente şi au depus jurămîntul de a-l apăra". Guvernatorul conchidea că nu există nici o îndoială că „mişcarea evoluează spre o revoluţie".

La 1 decembrie 1854, pe acelaşi loc, unde fusese Hotelul Eureka, a fost ridicată, din bîrne înalte şi solide, o baricadă ale cărei vestigii se păstrează şi azi. În spatele acestei întăriturii a fost instalată o tabără de oameni înarmaţi, gata s-o apere de atacul soldaţilor şi poliţiştilor.

Trimişi ai răsculaţilor au plecat la Melbourne pentru a-şi apăra revendicările şi a obţine solidaritatea cetăţenilor din oraş. Între timp, din celelalte aşezări au continuat să sosească ajutoare. În tabără s-au strîns peste 1 000 oameni, decişi să înfrunte pe atacatori. Dar au început să apară o serie de greutăţi dat fiind că aprovizionarea şi cazarea fuseseră neglijate. Unii conducători voiau să ajungă la un compromis cu autorităţile, în timp ce spioni ai forţelor de represiune au pătruns în tabără răspîndind neînţelegere şi derută. În această situaţie, în noaptea de sîmbătă 2 spre duminică 3 decembrie,

cei mai mulți dintre răsculați au părăsit tabăra pentru a-și vedea familiile. La ora 3 noaptea, nu mai erau aici decît cca. 150 oameni slab înarmați.

Forța solidarității

Zorile încă nu apăruseră cînd a răsunat prima salvă de pușcă trasă de atacatori, la care răsculații au răspuns doar cu împușcături răzlețe. În cîteva minute, măcelul s-a declanșat. Peter Lalor a încercat în grabă să-și regrupeze oamenii, pentru a înfrunta atacul dar a fost rănit. Soldații au dat foc corturilor răsculaților, distrugînd tot ce le-a ieșit în cale. La sfîrșitul luptei, 50 insurgenți zăceau uciși, iar alții răniți. Steagul independenței a fost coborît de soldații coloniali de pe catargul taberei și purtat ca o captură prețioasă. „A fost un tablou înfricoșător, scria un corespondent al ziarului **Geelong Advertiser.** M-am îndreptat spre baricadă — totul era în flăcări. Pe jos zăceau mineri cu fețe plumburii; unii mai dădeau semne de viață, dar din rănile lor sîngele curgea șiroaie". După masacru, autoritățile au făcut arestări masive.

În ciuda faptului că la 4 decembrie totul părea liniștit, iar oamenii își reluaseră lucrul, ziarul **Melbourne Argus** observa în mod justificat că „forța minerilor nu a fost încă zdrobită". În multe localități au avut loc mari demonstrații în favoarea satisfacerii revendicărilor răsculaților. Însăși adunarea convocată de primarul orașului Melbourne, la 6 decembrie, cu scopul liniștirii spiritelor, s-a transformat într-o impunătoare manifestare de solidaritate cu insurgenții. Participanții au cerut scoaterea din funcție a secretarului Coloniilor (ministrul britanic al Coloniilor), eliberarea celor arestați, amnistierea răsculaților și satisfacerea revendicărilor lor. Mitingul s-a încheiat cu o demonstrație pe străzile orașului.

În toate așezările aurifere, diggerii au refuzat să mai plătească taxa pentru autorizațiile eliberate. Judecarea celor 156 inculpați ca participanți la răscoală a prilejuit o nouă manifestare de solidaritate cu cauza acestora; juriile i-au achitat pe toți pe considerentul că fuseseră obiectul unui sistem arbitrar de constrîngere, care i-a forțat să pună mîna pe arme pentru a-și apăra drepturile.

În 1855, Karl Marx comenta astfel știrea despre evenimentele de pe cîmpurile aurifere din statul Victoria și în special pe cele despre revolta de la Ballarat: „Trebuie să facem o distincție între rebeliunea de la Ballarat (în apropiere de Melbourne) și mișcarea revoluționară care a cuprins întreaga provincie Victoria. În momentul de față, prima este probabil reprimată; celei de-a doua i se va pune capăt numai satisfăcîndu-i-se toate revendicările. Prima nu-i decît un simptom, o izbucnire întîmplătoare a celei de-a doua"[1].

Autoritățile coloniale au fost puse în situația de a-și recunoaște înfrîngerea. Evaluînd locul pe care îl ocupă acest eveniment în istoria țării sale, G. Blainey scrie în lucrarea **The Rush that Never Endead** (Goana fără de sfîrșit): „În istoria Australiei, Eureka a devenit un nume legendar, a însemnat o chemare la luptă... grăbind procesul de democratizare a țării". Într-adevăr, începînd din 1855, a fost adoptată legea electorală prin care s-a acordat minerilor dreptul de a-și trimite reprezentanți în organele legislative. În același an au fost modificate legile referitoare la exploatarea minereurilor; taxele pentru autorizații au fost anulate și înlocuite cu „titluri de miner" (Miner's Right) pentru care se plătea doar o liră sterlină pe an. Posesorii acestor titluri aveau dreptul să se ocupe de minerit oriunde doreau plătind un impozit de 3% din totalul valorii aurului obținut.

Baricada Eureka a devenit pentru generațiile ce au urmat un simbol de chemare la luptă pentru dreptate socială, democrație și independența Australiei. Vorbind despre importanța acestei mișcări, istoricul contemporan australian F. Monogham scrie în lucrarea **Australians and the Gold Rush** (Australienii și goana după aur): „Evenimentele de la Ballarat au constituit o demonstrație a unui sentiment național de o valoare excepțională... Baricada Eureka a fost un punct de cotitură în istoria Australiei marcînd începutul marilor schimbări sociale care s-au materializat treptat sub presiunea maselor". Pornind din acea perioadă, oamenii muncii au cucerit drepturi politice democratice și au obținut legiferarea, pentru prima oară în lume, a zilei de muncă de opt ore, garantarea salariului minimal, ajutorul de șomaj, plata concediilor de boală etc.

Miner australian în perioada 1890

---

[1] Marx-Engels: **Opere**, vol. 11, Editura Politică, București, 1961, pp. 115-116.

„AFACEREA STROUSBERG" (II)

VICTOR SLĂVESCU

Modul în care fusese numit Ambronn şi mai ales felul în care acesta înţelegea să se comporte, transformînd funcţia de comisar al guvernului român într-o funcţie de apărător al afacerilor incorecte pe care dr. Strousberg începea să le facă pe seama intereselor statului român, au multiplicat permanent conflictele dintre concesionarul german şi autorităţile din România.

Controversată încă din momentul acordării, concesiunea Strousberg devine scandalul Strousberg, adus, din nou, în dezbaterile Parlamentului, în februarie-martie 1870, prin interpelarea deputatului moldovean I. Agarici, membru al grupării „Fracţiunea liberă şi independentă". Dezbaterile vehemente provocate de această interpelare şi ecourile lor puternice în opinia publică obligă guvernul A.G. Golescu să înceapă a lua unele măsuri timide, menite să frîneze abuzurile care se înmulţeau. Aceste măsuri urmau să devină mai energice odată cu instalarea, în aprilie 1870, a unui nou guvern prezidat de M.C. Epureanu[1]. Înainte de a adopta măsuri concrete de aducere la ordine atît a concesionarului, cît şi a comisarului său de la Berlin, noul guvern socoteşte însă necesar să aibă o informare corectă şi completă asupra întregii probleme, informare de care nu dispunea guvernul precedent care, practic, lăsase toate operaţiile financiare de la Berlin la discreţia presupusei bune credinţe a lui Ambronn.

În acest scop este trimis la Berlin, în mai 1870, D.A. Sturdza[2], iar — după eşecul misiunii acestuia — este trimis, în iulie 1870, deputatul Theodor C. Văcărescu[3]. Acesta face o investigaţie amănunţită la capătul căreia întocmeşte două rapoarte. Primul, redactat în august 1870, era menit să liniştească opinia publică şi a fost comunicat ca atare Parlamentului, în noiembrie 1870, cu ocazia răspunsului dat de C. Grădişteanu[4], ministru de Finanţe, deputatului N. Blarenberg[5], care făcuse o nouă interpelare în problema Strousberg. Al doilea raport, datat 9 septembrie 1870, înfăţişa situaţia reală, mult mai îngrijorătoare decît îşi putuse imagina guvernul de la Bucureşti. Acest al doilea raport va rămîne însă tăinuit opiniei publice pînă în ianuarie 1871, cînd D.A. Sturdza, devenit acum ministru de Finanţe, îl va include în dosarul complet depus de guvernul Ion Ghica în faţa Camerei Deputaţilor, odată cu cererea ca aceasta să formeze o comisie cu rolul de a analiza întreaga afacere Strousberg, „una din chestiunile cele mai grave care preocupă pe guvern şi pe ţară".

Publicăm, în continuare, un nou fragment[6] din lucrarea inedită a lui Victor Slăvescu despre afacerea Strousberg în care analizează cel de-al doilea raport întocmit de Th.C. Văcărescu.

Costin MURGESCU

---

[1] M.C. Epureanu (1824-1880) — om politic; membru al Adunării ad-hoc a Moldovei în 1857; preşedinte al Adunării Constituante din 1866; ministru şi prim-ministru în mai multe rînduri.

[2] D.A. Sturdza (1833-1914) — om politic (între 1892-1908 preşedinte al Partidului Naţional Liberal şi de mai multe ori prim-ministru), istoric, secretar şi apoi preşedinte al Academiei Române.

[3] Theodor C. Văcărescu (1842-1914) — general şi om politic; reprezentant diplomatic al României în mai multe capitale (Belgrad, Bruxelles, Roma şi Viena); deputat şi senator în mai multe legislaturi; membru fondator al Ateneului Român. Este autorul lucrării **Luptele românilor în resbelul din 1877-1878.**

[4] C. Grădişteanu (1830-1890) — om politic; deputat, ministru de Finanţe în 1870, preşedinte al Camerei Deputaţilor.

[5] N. Blarenberg (1837-1896) — jurist şi om politic; în mai multe rînduri deputat.

[6] Titlurile, subtitlurile, intervenţiile din paranteze drepte şi notele aparţin redacţiei; trimiterile la diferite surse aparţin lui V. Slăvescu.

Speculații financiare și ipoteci particulare

În completarea celor comunicate anterior în primul raport, din [17]/29 august 1870, de astă dată expunerea trimisului guvernului român se ocupa numai cu „constatarea stării depozitului banilor rezultînd din vînzarea obligațiunilor neemise[1] încă de concesionari pentru lucrări de construcțiune". Întrucît se aflase din cele două rapoarte ale lui Ambronn, de la 11/23 și 14/26 mai 1870, că toate obligațiunile fuseseră vîndute, interesul guvernului era acum să știe ce întrebuințare primiseră banii rezultați din operațiunea făcută de concesionari, bani aflați în depozitul Casei de bancă Joseph Jacques.

Această cercetare, efectuată la sediul numitei bănci în ziua de 17/29 august 1870, în prezența dr. Strousberg, avea să dea la iveală o nouă situațiune, de care guvernul de la București nu avusese nici un fel de știre, întrucît Ambronn nu găsise de cuviință să-l informeze nici prin ultimele sale rapoarte.

Investigațiile au început prin cercetarea actului sau formalităților pe temeiul cărora Banca Joseph Jacques devenise depozitara valorilor rezultate din vînzarea obligațiunilor de drum de fier[2].

Drept răspuns la întrebarea, cu totul întemeiată, pusă de Văcărescu, s-a dat la iveală existența unui proces-verbal purtînd data de 19 aprilie 1870 st. nou, încheiat între Ambronn și dr. Strousberg, prin care se constata acordul intervenit între cei doi preopinenți în ce privește însărcinarea dată Casei de bancă Joseph Jacques „de a primi în depozit banii rezultînd din vînzarea acestor obligații". Pe textul acestui acord figura și acceptarea lui Joseph Jacques de a deveni depozitarul sumelor provenite din vînzarea obligațiunilor.

Inutil de adăugat — dar esențial lucru de menționat — că acordul de la 19 aprilie 1870 — deci după interpelarea lui Ion Agarici în Cameră — nu fusese comunicat Ministerului de Finanțe și ca atare el era complet necunoscut guvernului român.

Este iarăși de precizat și de subliniat grija și preocuparea arătată de Ambronn și Strousberg de a trece în preambulul acestui raport că, potrivit actului de concesiune, concesionarii aveau dreptul „de a vinde obligațiunile, verificînd și după a lor chibzuire, în valoarea ce o vor găsi de cuviință și în limite maximale, cu împlinirea prescripțiunilor art. 9 și 10 din actul de concesiune".

Această grijă și aceste preocupări erau firești numai că interpretarea dată de Ambronn și dr. Strousberg în ce privește drepturile concesionarilor de a vinde obligațiunile nu era exactă și ei înșiși găseau cu cale să adauge formula „în limite maximale"[3], ceea ce însemna anumite clauze și restricțiuni în ce privesc aceste vînzări.

Luînd cunoștință de existența acordului de la 19 aprilie 1870, necunoscut la București, Th. Văcărescu cerea și insista să i se remită și lui o copie. Deși n-a obținut o copie legalizată, totuși autenticitatea și principiile stabilite într-însul [în acord], erau recunoscute de Jacques și dr. Strousberg, prin procesul-verbal încheiat și subscris de cei doi de mai sus interesați, cuprinzînd rezultatul cercetărilor întreprinse relativ la depozitul aflător la acea casă de bancă.

Descoperirea aceasta era de o însemnătate capitală în mersul investigațiunilor purtate de Th. Văcărescu, căci, prin aflarea acestui act, se descoperea o situațiune nouă, plină de surprize și constatări din ce în ce mai triste și mai îngrijorătoare.

În continuarea cercetărilor s-au aflat următoarele:

În aceeași zi de 19 aprilie, în care se încheiase convenționea, se procedase și la vînzarea obligațiunilor de căi ferate. Operațiunea s-a îndeplinit tot prin Casa de bancă Jacques, care mai efectuase și mai înainte astfel de vînzări de obligațiuni, pentru o sumă foarte însemnată, așa cum reieșea și din procesul-verbal încheiat. Așadar, astfel de vînzări fuseseră efectuate de concesionari și mai înainte de 19 aprilie și tot prin Casa de bancă Jacques și tot cu consimțămîntul lui Ambronn, pe baza acelorași principii, subliniate cu tot dinadinsul și cu tot dreptul de Văcărescu în raportul său.

Într-adevăr, din înseși rapoartele comisarului statului [român pentru supravegherea emisiunii obligațiunilor de la Berlin] Ambronn, precum și din situațiunea Casei Obligațiunilor pe data de 1 aprilie se constatase că din obligațiunile de cale ferată în valoarea nominală de 94 786 912 franci, rămase încă neemise de către concesionari, se vînduse [un număr de obligațiuni] înainte de această dată de 1 aprilie [pentru] suma de 54 808 189 franci, iar contravaloarea rezultată fusese pusă în depozitul Băncii Jacques, așa cum se procedase și cu prilejul operațiunei similare făcute la 19 aprilie. Iar restul de obligațiuni, în valoare nominală de 39 978 751 franci, se vînduse și el la încheierea convenției, așa cum Ambronn avusese grijă, de astă dată, să comunice și guvernului român, prin raportul său din 11/23 mai 1870...

Continuîndu-și cercetările și dorind să stabilească, pe baza mercurialelor și cursurilor de bursă, prețurile cu care se co-

---

[1] Este vorba de o vînzare anticipată (deci, ilicită) de obligațiuni care, potrivit înțelegerilor dintre guvernul român și concesionari, urmau să fie lansate pe piață cu acordul ambelor părți și pe măsura angajării efective a lucrărilor de construcție.

[2] Prin actul de concesiune se prevăzuse că alegerea și desemnarea institutului de bancă, unde avea să se păstreze aceste valori, trebuia făcută prin acordul ambelor părți. La o întrebare pusă de guvernul român — neinformat asupra situațiunii în care se afla această instituție de bancă — i-a răspuns că era vorba de [Banca] Berliner Kassenverein, iar acum se da peste o casă de bancă privată Joseph Jacques — n. *V.S.*

[3] „Limite maximale" — valoarea maximă a obligațiunilor ce urmau să fie lansate pe piață în raport cu nevoile efective ale construcției căilor ferate (vezi nota 1).

taseră obligaţiunile în zilele cînd avusese loc vînzarea, Văcărescu afla de la Jacques şi Strousberg — cu confirmarea lui Ambronn — că întrucît obligaţiunile fuseseră vîndute prin mijlocirea caselor de bancă, se stabilise, în comun acord între concesionari, a se lua pentru vînzare, preţul de 66%. Pe de altă parte „concesionarii se obligaseră a primi pentru lucrările săvîrşite, în urma acestei vînzări, tot preţul de 66% drept plăţi de 100% în obligaţiuni".

Mergînd mai departe în cercetările sale, Văcărescu a cerut lui Joseph Jacques „să-i producă suma în numerar", adică să-i arate efectiv sumele rezultate din vînzările de obligaţiuni. Drept răspuns, se invoca textul acordului din 19 aprilie, prin care se specifica Casei de bancă Jacques ce operaţiuni putea să întreprindă cu aceşti bani.

Într-adevăr, banca depozitară era împuternicită — cu autorizaţia lui Ambronn şi cu consimţămîntul concesionarilor — a plasa aceşti bani în poliţe scontabile — *„bankfähige Wechsel"* — sau în acte şi valori purtătoare de dobînzi". Se adăuga apoi preciziunea că „orice pierderi de curs ar deriva din aceste operaţiuni, ele trebuiau să fie suportate, de asemenea, de concesionari şi de casa de bancă Joseph Jacques".

Pe de altă parte, banca era datoare a garanta de depozit în numerar şi pe propria sa responsabilitate şi a nu elibera sau dispune de efectele sau banii depuşi decît după cererea făcută în comun de Ambronn şi dr. Strousberg.

Pe baza acestor texte din acordul de la 19 aprilie 1870, Banca Jacques informa pe Th. Văcărescu asupra modului de întrebuinţare a banilor obţinuţi din vînzările de obligaţiuni şi anume: cumpărînd „acţii de drum de fier încă neterminate[1], purtînd dobînzi favorabile". După izbucnirea războiului franco-prusac, cursul acestor acţiuni, ca toate efectele publice, suferiseră o mare scădere şi se depreciaseră, astfel încît nu mai reprezentau deloc valoarea pentru care erau depuse în garanţie.

În faţa acestei operaţiuni şi ţinînd seama că pentru orice scăderi de cursuri sau pentru orice alte pierderi [ce] ar fi rezultat erau răspunzători, în faţa guvernului român, atît concesionarii cît şi Banca Jacques, între bancă şi dr. Strousberg a intervenit o altă convenţie separată. Faţă de răspunderea luată de Joseph Jacques [prin noua convenţie] se hotărî, de astă dată, „să se schimbe acele acţiuni depreciate în ipoteci pentru valoarea sumei aşezate în depozit şi care, prin valoarea lor, nu sînt supuse fluctuaţiunilor cursului şi, prin urmare, reprezintă întotdeauna întreaga valoare" (şi mai ales în Germania de Nord). Iată deci, un alt amănunt şi mănunchi de informaţiuni, culese prin dibăcia lui Văcărescu de la Jacques şi Strousberg cu privire la soarta banilor rezultaţi din vînzarea obligaţiunilor.

Aşadar, fondurile culese pe piaţa Berlinului prin obligaţiuni emise (este adevărat, în numele concesionarilor, dar cu garanţia de dobîndă a statului român, şi încă pentru o dobîndă atît de ridicată de 7 1/2) în loc să servească la plata construcţiunilor de linii ferate în România, ajunseseră obiect de speculaţiune financiară şi bursicotieră [bursieră] sau alte plasamente ale d-rului Strousberg îngăduită — şi desigur chiar ocrotită — cel puţin tăcit de către Ambronn.

Se ajungea astfel, prin investigaţiunile inteligent făcute de Th. Văcărescu, să se cunoască situaţiunea adevărată în toată dureroasa ei realitate.

Dîndu-şi seama de însemnătatea excepţională ce puteau avea pentru viitor toate aceste declaraţiuni făcute de Jacques şi Strousberg, delegatul român — „din teamă ca memoria să nu-l trădeze şi să uite ceva din cele aflate" — stăruia pe lîngă cei doi asociaţi ca toate acestea să fie consemnate într-un proces-verbal. Jacques şi Strousberg au acceptat propunerea şi astfel s-a redactat un document în două exemplare în limba germană şi română, semnate de toţi trei, purtînd data de 29 august 1870, adică ziua cînd avusese loc descinderea [controlul] lui Văcărescu la Casa de bancă Jacques.

După ce ajunsese să determine tot ce se întîmplase cu obligaţiunile, de cînd ieşiseră din depozitul încredinţat lui Ambronn şi pînă la situaţiunea unui plasament al unei case de bancă particulare, Văcărescu îşi mai propunea să cunoască mai amănunţit şi compunerea efectivă a ipotecilor[2] ce alcătuiau garanţia fondurilor în numerar depuse la bancă. Dr. Strousberg a voit să facă rezervele sale faţă de cererea formulată de Văcărescu.

Totuşi, pînă la urmă, Văcărescu a izbutit să afle de la Jacques cîteva din informaţiunile de care avea nevoie. Ipotecile deţinute de bancă însumau cifra de 10 milioane taleri (valoare prusiană), constînd mai toate în imobile aparţinînd personal lui Strousberg.

Ipotecile sus-menţionate, preciza şi Văcărescu, erau gajate în mod indirect către statul român „pentru preţul aproape jumătate din valoarea reală", fiind investite cu formulele legale fixate de legile prusiene.

În această privinţă, Văcărescu da următoarea preţioasă informaţiune: „Se menţionează în special şi categoric că ipotecile în chestiune, constituite pe numele bancherului Jacques, sînt făcute în contul guvernului României şi sînt afectate pentru dînsul ca garanţii de despăgubire, în cazul cînd concesionarii drumului de fier român nu şi-ar fi îndeplinit angajamentele lor". Nu se putea dispune de dînsele în nici un fel.

Văcărescu a încercat să ia o însemnare specială despre aceste ipoteci, „de valoarea cu care fiecare în parte era afectat". Strousberg şi Jacques au refuzat să dea aceste informaţiuni, declarînd că „nu pot defera la această cerere".

După ce a sfîrşit toate aceste cercetări, trimisul gu-

(Continuare în p. 61)

[1] Dr. Strousberg era preocupat şi de alte cîteva societăţi de căi ferate, atît în Prusia, cît şi în străinătate (Rusia). Ca atare, era probabil că banii rezultaţi din vînzarea obligaţiunilor de căi ferate să fi mers la cumpărarea de acţiuni sau obligaţiuni ale acestor întreprinderi, potrivit intereselor personale şi de moment ale d-rului Strousberg — *n.V.S.*

[2] Ipotecă — garanţie imobiliară a unui împrumut.

MAREȘALUL DAVOUT
învingătorul de la Auerstaedt

Colonel DANIEL REICHEL
(Berna)

De ce este necesar un studiu aprofundat asupra mareșalului Davout? Sînt cuvintele cu care istoricul militar elvețian Daniel Reichel își începea monografia Le Maréchal Davout, duc d'Auerstaedt, prince d'Eckmühl (1770-1823). **Răspunsul detaliat și convingător îl căpătăm parcurgînd cele peste 400 pagini ale acestei prestigioase lucrări, întemeiată pe cercetarea arhivelor de stat și a unor arhive particulare, precum și a multor alte documente, memorii și studii. Cartea, structurată în trei părți, analizează minuțios contextul istoric, politic, militar și familial în care crește copilul și adolescentul Davout, formarea lui ca om și militar, dezvoltarea gîndirii sale strategice și tactice din momentul intrării sale în armată ca sublocotenent (1788) și pînă la cîștigarea bătăliei de la Auerstaedt (1806).**

Louis-Nicolas Davout, viitor mareșal al Franței, s-a născut la 10 mai 1770 într-o familie de mici nobili care se dedicaseră, de-a lungul secolelor, meseriei armelor. După ce a absolvit Școala militară din Paris, Louis Davout a fost repartizat ca sublocotenent de cavalerie la Regimentul Royal-Champagne, cu garnizoana la Hesdin. În iulie 1790, influențat de ideile Revoluției franceze, tînărul ofițer a condus o mișcare de nesupunere în regiment, fapt pentru care a fost arestat și deținut 6 săptămîni. În anii care au urmat, a luat parte la campaniile militare din perioada 1791-1814[1], avansînd sub comanda lui Napoleon pe treptele ierarhiei militare pînă la gradul de mareșal al Franței (1804).

Iată cum îl descrie Daniel Reichel. Foarte vînjos și are o rezistență fizică rar întîlnită. În zilele de 12 și 13 octombrie 1806, înaintea bătăliei de la Auerstaedt, stă pe cal de la 4 dimineața pînă la lăsarea nopții; la 14 octombrie, ziua luptei, încalecă la ivirea zorilor, se bate timp de 10 ore și nu-și acordă odihnă decît seara, după ce își conduce a treia oară trupele la asalt. În opoziție cu statura impozantă, este miop și chel. Contraste există și în natura psihică a mareșalului. Fermitatea sa, care merge pînă la asprime, este dublată de o mare sensibilitate.

Perioada în care și-a desfășurat activitatea Davout a dat numeroși comandanți de oști,

[1] **Magazin istoric, nr. 5, 9 și 10/1978.**

„Legături cordiale între istoricii elvețieni și români"

Printre cei care anul trecut au vizitat țara noastră s-a aflat și colonelul Daniel Reichel, directorul Bibliotecii militare federale din Berna și șeful Serviciului istoric al armatei elvețiene, președintele Comitetului pentru bibliografie din cadrul Comisiei internaționale de istorie militară comparată.

Oaspetele elvețian s-a aflat în România la invitația Bibliotecii Centrale a Ministerului Apărării Naționale. Cu acest prilej, a avut amabilitatea să ne acorde un scurt interviu.

Cînd și cu ce scop a luat ființă Comitetul pentru bibliografie din cadrul Comisiei internaționale de istorie militară comparată?

Propunerea de a pune la dispoziția istoricilor militari un instrument de lucru modern a fost făcută de către Elveția, la Congresul mondial al istoricilor de la San Francisco din anul 1975. Avanproiectul înființării Comitetului internațional de bibliografie de istorie militară, supus discuției, a fost acceptat în anul 1976 de către Comisia internațională de istorie militară, comparată care s-a întrunit într-o ședință de lucru la Teheran. Ca urmare a celor hotărîte cu acel prilej, la Congresul istoricilor militari de la Ottawa din 1978 am putut prezenta și primul număr al Buletinului bibliografic selectiv. Al doilea număr al Buletinului nostru va apare în 1980; el va fi difuzat și la Congresul mondial al istoricilor de la București.

Factorii esențiali care au dus la crearea Comitetului internațional de bibliografie și la editarea Buletinului au fost dezvoltarea științei istorice militare, apariția unui mare număr de lucrări în acest domeniu în întreaga lume. Instrument de lucru de un real folos pentru istoricii militari dar și pentru cercetătorii din celelalte ramuri ale istorici, Buletinul nostru va deveni în viitor o adevărată enciclopedie de istoriografie militară.

Cum apreciați colaborarea cu istoricii români?

Relațiile cu colegii mei români au fost și sînt deosebit de cordiale. Dată fiind specialitatea pe care o am, m-am simțit dator să cunosc, în primul rînd, pe istoricii militari și activitatea lor. Îmi face o deosebită plăcere să mărturisesc că moștenirea latină, care unește și pe cercetătorii români cu cei elvețieni de limbă franceză, concură la o strînsă apropiere și la o cît mai bună conlucrare. Am ținut mult ca printre cei 12 membri ai Comitetului internațional de bibliografie a istoriei militare să fie și România, reprezentată azi prin colonelul Marius Andone, șeful Bibliotecii Centrale a Ministerului Apărării Naționale din țara dv. Schimburi de opinii foarte utile am mai avut la Centrul de istorie și teorie militară din București.

Cu ce impresii plecați din țara noastră după scurta călătorie de documentare pe care ați făcut-o?

Sînt pentru prima oară în frumoasa dv. țară. Am venit cu mașina, așa că am avut posibilitatea să văd multe localități, să traversez regiuni deosebit de interesante.

Pe plan industrial, cred că realizările românilor dovedesc un efort și un entuziasm care ar merita să fie mai binecunoscute în lume.

În sfîrșit, primirea care mi-a fost făcută la București de prietenii mei istorici militari m-a făcut să înțeleg mai bine de ce istoria deține un rol privilegiat în viața românilor. Mărturisesc că sînt foarte impresionat de atașamentul poporului dv. față de luptele înaintașilor săi. Sînt sigur că colegii mei români, prin cercetările lor, își vor aduce o contribuție tot mai mare la studierea luptei poporului lor pentru independență și libertate, la progresul științei istorice.

Am mai zăbovit cu interlocutorul nostru, abordînd cîteva probleme legate de cartea d-sale intitulată Le Maréchal Davout duc d'Auerstaedt, prince d'Eckmühl, **editată în 1975. Manifestîndu-ne dorința de a reproduce în revista noastră unele fragmente din lucrare, colonelul Daniel Reichel s-a arătat bucuros ca cititorii români să ia astfel cunoștință de cercetările sale de peste douăzeci de ani materializate în această carte.**

Interviu realizat de Vasile ȘIMANDAN

---

care s-au acoperit de glorie: Masséna, Lannes, Ney, Murat etc. Dar Davout îi depășește pe toți aceștia, fiind unul dintre maeștrii moderni a ceea ce numim azi „operația militară" în întregul ei complex. Davout este un comandant de oști complet, cunoscînd întregul ansamblu al unei bătălii, cu manevrele ce se cer organizate într-o anumită zonă, între toate armele: infanterie, cavalerie, artilerie, trupele de geniști, în vederea atingerii unui obiectiv. Mareșalul este un strateg și un tactician excelent; și-a însușit perfect teoria, dar și conducerea operațională a trupelor; este general de cavalerie dar duce la asalt, cu aceeași precizie, și o brigadă de infanterie; are experiența ofițerului de stat major dar, în același timp, acordă întreaga atenție activității de informații și nu neglijează pregătirea logistică (aprovizionarea și transporturile); în sfîrșit, este printre precursorii moderni ai pregătirii psihologice a trupelor.

Așadar, la întrebarea: de ce un studiu aprofundat despre Davout?, Reichel răspunde: pentru că arta militară a acestuia este prea puțin cunoscută și ea merită să intre în patrimoniul istoriei militare.

Bătălia care l-a făcut pe mareșalul Davout să intre în istorie a fost victoria de la Auerstaedt (14 octombrie 1806), asupra grosului armatei

prusiene, obținută de Corpul 3 armată francez, comandat de Davout. Cum s-a ajuns la această bătălie? În iulie 1806 s-a format a IV-a coaliție antinapoleoneană (Prusia, Anglia, Rusia). Lupta decisivă între prusieni și francezi s-a dat la Auerstaedt, unde majoritatea armatei prusiene comandată de ducele de Brunswick a fost zdrobită de Davout. La 11 noiembrie, ultimii soldați prusieni au capitulat. Prin Pacea de la Tilsit (iulie 1807), Prusia era dezmembrată pierzînd aproape jumătate din teritoriu. Napoleon se afla în culmea gloriei.

Dar să ne reîntoarcem la izbucnirea războiului. Încă de la 9 august 1806, Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, a decretat mobilizarea armatei sale. După ce a ocupat Saxonia, Înaltul comandament prusian a adoptat o poziție defensivă. La 8 octombrie, Napoleon a trecut granița Saxoniei, în fruntea unei armate compuse din cinci corpuri, și a înaintat spre Nord-Est, aflîndu-se la 12 octombrie, în drum spre localitatea Gera. Pe baza unor informații de ultimă oră, Napoleon a dedus că armata prusiană, departe de a încerca să apere Berlinul (aflat la Nord-Est), sau Dresda (la Est), așa cum crezuse pînă atunci, se reunise în zona Weimar. De aceea, în dimineața de 13 octombrie, Napoleon a schimbat direcția de luptă a trupelor franceze cu 120 grade, orientîndu-le spre Vest. Prusienii, conduși de ducele de Brunswick, s-au decis și mai tîrziu; în seara de 13, să execute o retragere strategică în direcția Elbei, grosul trupelor urmînd să pornească a doua zi în zori către Nord, spre Naumburg, unde se afla Corpul 3 armată francez, condus de Davout. Această manevră i-a rămas necunoscută lui Napoleon care, în zorii zilei de 14, avînd la dispoziție circa 80 000 soldați, n-a mai găsit în fața sa decît mai puțin de jumătate din armata prusiană (mai puțin de 50 000 oameni), condusă de prințul Hohenlohe, pe care nu i-a fost greu s-o învingă (Iena — 14 octombrie). Cea mai mare parte a armatei prusiene, în fruntea căreia se aflau comandantul suprem, ducele de Brunswick, și regele Prusiei, reunind forțe de două ori mai mari decît ale lui Davout, o cavalerie și o artilerie de șase ori mai numeroasă, ar fi trebuit, în mod normal, să-l zdrobească pe mareșalul francez, care s-a găsit față în față cu grosul forțelor prusiene. Mai tîrziu, în seara de 13, Brunswick a decis ca, în zorii zilei de 14, apărîndu-și flancul armatei prin ocuparea localității Kösen, să se replieze prin localitatea Freyburg, peste rîul Unstrut. În aceste condiții, atît Brunswick, cît și Davout, nu cunoșteau nici forțele, nici obiectivele pe care le urmărea adversarul.

În cele ce urmează redăm secvențele esențiale ale filmului bătăliei de la Auerstaedt, așa cum sînt ele prezentate de Reichel în cartea despre mareșalul Davout. Am socotit profitabil pentru cititorii noștri să aibă în față cele două puncte de vedere despre bătălie — cel francez și cel prusian. Cititorul va observa singur diferențele din modul cum s-au recepționat pregătirea, desfășurarea și deznodămîntul bătăliei la cele două comandamente.

I. DRAGOMIRESCU

VIZIUNEA COMANDAMENTULUI FRANCEZ

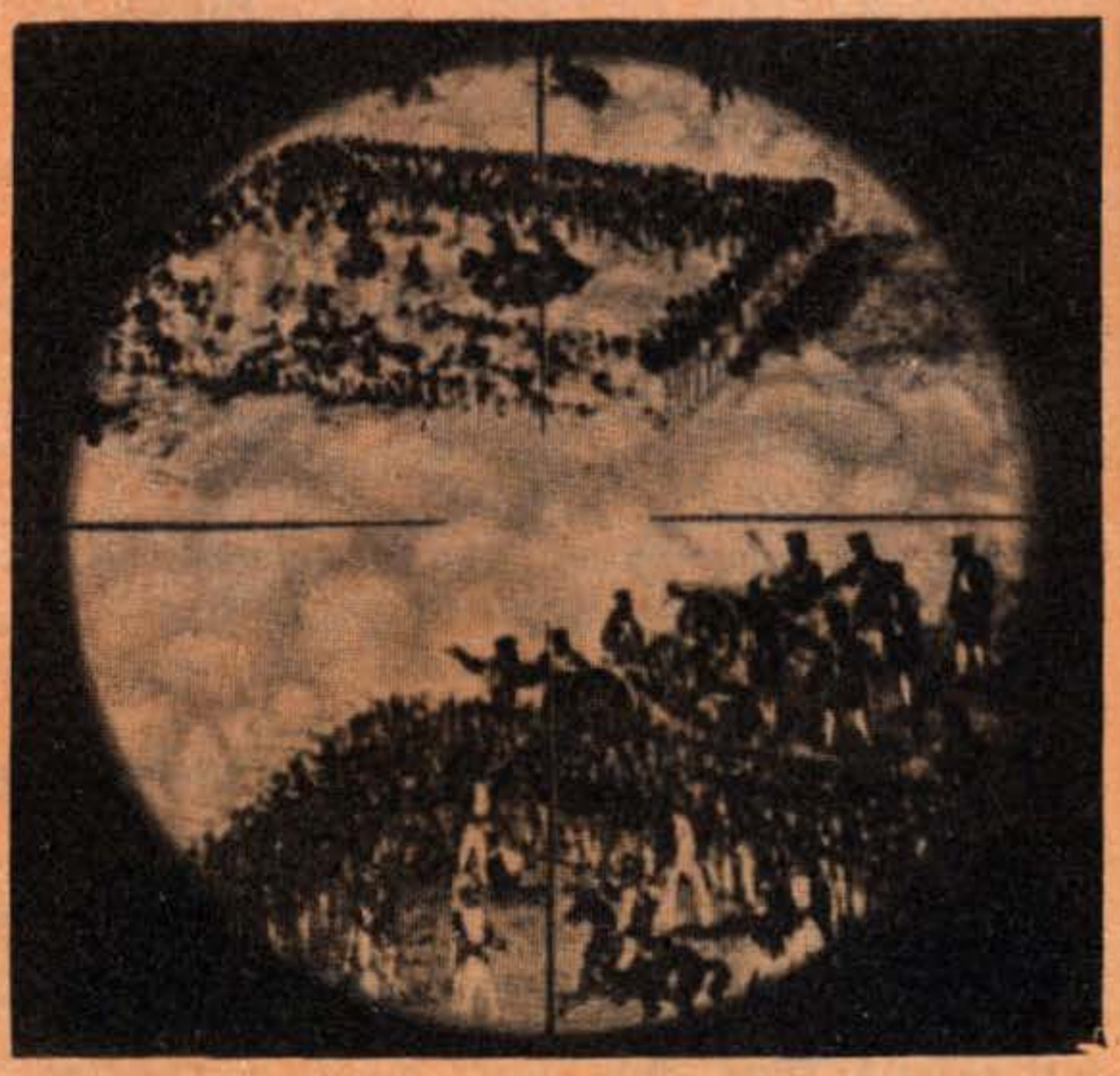

VIZIUNEA COMANDAMENTULUI PRUSIAN

14 octombrie 1806, către orele 7 dimineaţa[1]

O ceaţă deasă acoperă întreg ţinutul. Avangarda Diviziei 3, comandată de generalul Gudin, iese pe platoul Hassenhausen; detaşamentul înaintat este constituit dintr-un escadron din Regimentul 1 vînători, urmat de Regimentul 25 de linie. Mareşalul Davout se află în coloana acestui detaşament.

Pentru a nu se aventura în valea Hassenhausen fără a cunoaşte situaţia duşmanului, Davout recurge la o stratagemă. Ordonă primului său aghiotant, colonelul Burke, să înainteze cu un mic detaşament de vînători şi să angajeze o încăierare cu inamicul. Se scurg cîteva minute, după care se aud focuri de pistol şi zgomotul produs de galopul unui detaşament de cavalerişti. După toate aparenţele, Burke s-a ciocnit de forţe superioare ca număr, care l-au respins şi acum îl urmăresc. Davout ordonă generalului de brigadă Gauthier să ia poziţie de luptă, formînd careurile cu Regimentele 25 şi 85. Cele două unităţi execută manevra în cîteva clipe şi oamenii înfruntă neclintiţi primul atac.

Al doilea şoc este mai violent. Şase sute de cavalerişti prusieni, susţinuţi de o baterie de artilerie uşoară şi de grenadieri, înaintează de o parte şi de alta a drumului. Gauthier îi lasă să se apropie pînă la cca. 30 m, după care le seceră primele rînduri cu focuri de artilerie.

În cursul scurtului angajament ce a urmat, infanteriştii francezi şi-au respins adversarii urmărindu-i prin satul Hassenhausen şi instalîndu-se pe liziera de Vest a acestei aşezări.

Care să fie, oare, dimensiunea reală a forţelor prusiene aflate în faţa sa?, se întreabă Davout. Burke i-a adus o informaţie de prim ordin: „armata prusiană a început lupta"; cu alte cuvinte, inamicul este pe cale să se desfăşoare. Mareşalul trebuie să i-o ia înainte, să-l împiedice să-şi dispună trupele în poziţie avantajoasă, obligîndu-l să accepte imediat lupta. Ordonă deci Regimentului 25 să avanseze în coloană de batalion pe micul platou care domină dinspre Nord localitatea Hassenhausen, iar Regimentului 85 să efectueze o mişcare similară pe partea stîngă a satului.

Între ora 8 şi 9.30 dimineaţa, pe aripa dreaptă

Regimentul 25 respinge un mic detaşament prusian, în care se află cîţiva ofiţeri superiori prusieni (printre care şi Scharnhorst), şi pătrunde pe platou. În cursul acestei desfăşurări, regimentul respinge o a doua şarjă de

[1] Relatarea bătăliei, în aprecierea franceză, este făcută în bună măsură după studiul Serviciului istoric al armatei, întocmit de căpitanul Bressonnet — *n.a.*

Noaptea de 13 spre 14 octombrie 1806[1]

Cele cinci divizii prusiene şi-au petrecut noaptea de 13 spre 14 între Gernstedt şi Ronstedt. Cartierul general al lui Brunswick este la Auerstaedt. Oamenii au dormit puţin; aprovizionarea cu alimente este deficitară, iar circulaţia aproape blocată de îngrămădeala convoaielor, a bagajelor şi a trupelor. Întreaga armată se pregăteşte să execute ordinele lui Brunswick, de a traversa rîul Unstrut şi de a lua poziţie defensivă dincolo de apă.

Divizia 3, comandată de generalul von Schmettau, are misiunea să ajungă la Kösen şi să cucerească defileul. Schmettau apreciază că are în faţă un detaşament duşman relativ slab, Davout aflîndu-se încă la Naumburg cu 16 000 oameni.

Efectuînd o schimbare de direcţie, armata condusă de Brunswick este lipsită de o avangardă capabilă să opereze în direcţia Est. În această situaţie, comandantul armatei prusiene îi atribuie diviziei lui Schmettau rolul de avangàrdă întărind-o cu Regimentul de dragoni al reginei şi Bateria Graumann, luată de la divizia comandată de A. Arnim.

[1] Relatarea bătăliei în aprecierea prusiană este făcută, în special, după studiul lui Lettow-Vorbeck — *n.a.*

14 octombrie, către orele 6 dimineaţa

Climatul de incertitudine fiind sporit de ceaţă, Brunswick consideră necesar să-şi consolideze avangarda printr-o formaţie „ad-hoc" a cărui comandă i-o încredinţează generalului Blücher. Pe la ora şapte, întreaga armată este în marş, avînd în frunte Batalionul 2 din Regimentul reginei, Batalionul 3 din Regimentul Alvensleben şi Bateria Graumann. La un interval de zece minute de avangardă, merg regele Prusiei, împreună cu Brunswick şi mareşalul Möllendorf. Curînd, avangarda Regimentului de dragoni al reginei se ciocneşte cu un detaşament francez (cel al colonelului Burke), pe care îl alungă pînă la intrarea de Vest a satului Hassenhausen. Colonelul Zieten, care comandă acest detaşament înaintat al avangărzii prusiene, se ciocneşte cu trupe franceze dispuse în careu. Lupta care se declanşează se întoarce rapid în defavoarea prusienilor şi 5 piese ale Bateriei Graumann cad în mîinile francezilor.

Care este importanţa forţelor franceze pe care le are în faţă?, se întrebă Brunswick. Comandantul prusian nu vrea să fie surprins în valea Lissbach; pe de altă parte însă speră să se mai poată strecura spre Freyburg. Oricum, el ordonă încetarea înaintării diviziei comandate de Schmettau. Dar, la insistenţele lui Möllendorf, care consideră încă forţele franceze reduse, regele ordonă reluarea înaintării. La zgomotul tunului din Hassenhau-

cavalerie, susţinută de bateria tractată Merkatz.

Pe la ora 8.30, ceaţa începe să se ridice. Ameninţarea unei prime crize serioase se conturează pentru avangarda Corpului 3 francez. Acum, Davout observă, în jurul localităţii Poppel, desfăşurarea unei linii de infanterie duşmane, de cel puţin o divizie, care se consolidează văzînd cu ochii. Mareşalul mai distinge şi o importantă formaţie de cavalerie, al cărui front depăşeşte mult aripa dreaptă a trupelor franceze. Pentru a face faţă acestei ameninţări de învăluire şi a sprijini Regimentul 25, Davout angajează singura rezervă de care dispune: Regimentele 21 şi 12, care îşi execută manevrele sub focul artileriei inamice. Era şi timpul: cavaleria prusiană se lansează împotriva dispozitivului francez atacînd în forţă.

În timp ce se desfăşoară această tentativă de învăluire a aripii drepte franceze, Divizia prusiană comandată de Schmettau, care s-a desfăşurat în faţa Regimentului 25, începe să înainteze. Atunci, Davout ordonă scoaterea din parcul de rezervă a 10 tunuri, care împroaşcă cu proiectile divizia inamică încă de la ieşirea ei din Taugwitz. Abil dirijate de colonelul Charbonnel, tunurile franceze reuşesc să întîrzie înaintarea inamică; frontul diviziei prusiene se „diluează" şi infanteriştii lui Schmettau încep să bată pasul pe loc în valea dominată de Regimentul 25.

Prima criză este astfel depăşită. Era şi momentul: aripa stîngă a Diviziei comandată de Gudin este serios ameninţată de două noi divizii prusiene.

Către orele 8.30, Davout şi-a angajat toate rezervele. În acest timp, avangarda Diviziei 2, comandată de generalul Friant, intră pe platoul din faţa satului Hassenhausen. Presiunea crescîndă asupra singurei unităţi, Regimentul 85, care susţine aripa stîngă a trupelor sale, ar fi trebuit să-l tenteze pe mareşal să dirijeze în acest punct două batalioane sau chiar o brigadă din Divizia Friant. Dar Davout procedează cu totul altfel. După eşecul pe care i l-a provocat lui Blücher, mareşalul francez îşi îndreaptă efortul spre partea dreaptă a frontului, căutînd să compenseze prin viteza acţiunilor forţele care îi lipsesc. Davout ştie cît timp poate rezista în flancul stîng Regimentul 85, care, deşi singur, îşi are poziţiile de apărare într-o localitate, satul Hassenhausen, şi nu în cîmp deschis. Avînd încredere în acest „pivot", el îi ordonă lui Friant să se plaseze în dreapta Diviziei Gudin. În felul acesta, Regimentul 111 îşi poate continua înaintarea în direcţia satului Spielberg.

Dar situaţia este departe de a se decide în acest moment; o nouă criză se conturează în satul Spielberg şi ea nu va fi depăşită decît cu greu.

Condusă de comandanţi energici, infanteria prusiană se adăposteşte la pămînt, unde recapătă avantajul tirului mai rapid al ar-

sen, oamenii din divizia lui Schmettau se reped înainte. Batalionul de grenadieri Krafft intră în pas alergător în valea Lissbach şi înaintează mai bine de o jumătate de oră. Bateria tractată Stankar, însărcinată să-l susţină, părăseşte şoseaua pentru a-i face loc, ceea ce o va împiedica să-l ajungă din urmă la momentul oportun. Regele ordonă trăgătorilor din avangardă să cureţe vîlceaua Taugwitz, dar aceştia sînt respinşi. Atacul reîncepe în momentul în care sosesc Batalionul Krafft şi un batalion din Divizia Alvensleben. Dîndu-şi seama că forţele franceze sînt mai importante decît a crezut la început, Brunswick ordonă lui Schmettau să se desfăşoare în linie de bătaie.

Către orele 8.30 dimineaţa

Blücher, a cărui avangardă improvizată fusese întărită cu Regimentul de cuirasieri Reitzenstein şi Bateria de artilerie Merkatz, văzînd în faţă un careu francez izolat (Regimentul 25), consideră că îl poate străpunge. Pe la orele 8.45, ceaţa se ridică şi Blücher atacă. În flancul drept, efectul acestei prime şarje este în parte compromis încă de la început, deoarece o parte din atacanţi intră în bătaia tunurilor prusiene. După aceea, observînd apariţia unui nou careu francez, crezîndu-se atacaţi din toate părţile, cuirasierii prusieni fac stînga-mprejur.

După eşecul primului atac, Blücher dă dovadă de cea mai mare energie, reuşind să pună ordine în escadroanele sale şi să le readucă la atac. Lupta devine disperată: generalul von Quitzow cade rănit mortal, iar Blücher este antrenat de deruta cavaleriei sale pînă în pădurea din localitatea Spielberg.

Trimis de Brunswick să dirijeze operaţiile Diviziei Schmettau, Scharnhorst [şeful Marelui stat major al armatei] dă ordin de înaintare. Momentul acestui atac corespunde aproape cu cel al declanşării ultimelor şarje ale lui Blücher (către orele 9 dimineaţa). Divizia Schmettau înaintează poate o sută de paşi, cînd primeşte ordin de la Brunswick să se oprească pentru a aştepta ca Divizia 2, comandată de generalul von Wartensleben, să se desfăşoare în stînga sa.

În jurul orei 9.30, Divizia Schmettau primeşte ordinul să-şi reia înaintarea. Comandantul diviziei este rănit; îl înlocuieşte Scharnhorst. Acesta îşi dă seama de cursa întinsă de Davout; atacînd în pantă, prusienii sînt ameninţaţi să fie zdrobiţi de focul puştilor şi tunurilor franceze. Comandantul prusian opreşte deci înaintarea şi ordonă adăpostirea la pămînt. Mai mult, i se pare că situaţia evoluează favorabil: la dreapta sa, înaintează Divizia Wartensleben, iar regimentul francez, care rezista în satul Hassenhausen, pare a fi zdrobit. În stînga sa, se desfăşoară în linie de luptă o brigadă a Diviziei Orange, gata să-i atace pe francezi la Spielberg. În acest moment, Scharnhorst are certitudinea că, cu 10 sau 5 escadroane în plus, ar putea străpunge centrul dispozitivului inamic.

melor sale. Totuși, infanteria franceză cucerește, puțin cîte puțin, cu prețul unor mari pierderi, localitatea. Văzîndu-și fixat flancul drept, Davout își deplasează acum eforturile către centrul frontului, pentru a degaja Regimentul 85, de la aripa stîngă.

De la ora 9 la 10.30 aproximativ, la aripa stîngă

Dis-de-dimineață, la începerea luptei, Regimentul 85 luase poziții defensive la Vest de Hassenhausen. Puțin după ora 9, regimentul respinge cu grele pierderi batalionul prusian comandat de colonelul Krafft. În acest timp, la poalele platoului pe care îl ocupă Regimentul 85, se desfășoară în poziție de luptă o divizie prusiană de infanterie, întărită cu o brigadă de cavalerie și două regimente de dragoni. Atacînd prin surprindere, prusienii resping regimentul francez, care se retrage la Est de satul Hassenhausen. O nouă șarjă a cavaleriei prusiene, obligată să atace în pantă, eșuează. Poziția Regimentului 85 rămîne însă precară. Între timp, Davout introdusese în luptă, la aripa dreaptă a frontului, Divizia 2, comandată de Friant. Aceasta îi permite generalului Gudin, din divizia căruia făcea parte și Regimentul 85, să trimită în ajutorul acestuia Regimentele 21 și 12. Împotriva acestor trupe franceze, două noi divizii prusiene, cu forțe proaspete, se pregătesc de atac. Acum, Davout are dovada că grosul întregii armate dușmane se află în fața trupelor sale. De aceea, așteaptă cu sufletul la gură sosirea ultimei divizii, neintrate în foc, din corpul de armată pe care îl comandă și anume Divizia 1, aflată sub ordinele generalului Morand.

De la ora 10.30 pînă în jurul amiezii

Alertată la ora 4 dimineața, Divizia 1 trebuise să parcurgă vreo 20 km pînă la linia frontului. Cînd marea unitate a ajuns pe platoul Hassenhausen, satul era aproape pierdut (doar unele elemente mai rezistau la liziera de Est a localității), iar prusienii își realizaseră linia de luptă care le putea permite învăluirea flancului stîng al generalului Gudin.

Modul în care Davout a rezolvat această criză, una din cele mai serioase în care s-a găsit vreodată, merită să fie cercetată cu atenție. În jurul orei 10.30, Davout, avîndu-l alături pe Morand, se așază în fruntea diviziei, dînd ordine din mers. Mareșalul ordonă generalului de brigadă d'Honnières să înainteze, stabilindu-i ca reper clopotnița bisericii din Hassenhausen. Formația condusă de general: un batalion dispus în coloană și un altul în linie (pentru ca inamicul să nu știe punctul care va fi asaltat). În timpul acestei manevre, Davout înaintează cu restul Diviziei 1, pe care o așază în formă de evantai, ce se desface puțin cîte puțin, ceea ce dă impresia

De la ora 9 la 10.30 aproximativ, la aripa dreaptă și la centrul frontului

Divizia Wartensleben începe să se desfășoare; aripa sa dreaptă progresează; în schimb, cea stîngă este jenată de rezistența francezilor la Hassenhausen. Maiorul Jagow, din Regimentul de dragoni Irwing, atacă forțele slabe ale Regimentului 85 și le dezorganizează, fără a putea însă să împiedice, apoi, regruparea lor. Acum, ar fi suficient ca Beeren, comandantul unui regiment de cuirasieri prusieni, să șarjeze pe infanteriștii francezi pentru ca aceștia să fie puși pe fugă. Dar Beeren așteaptă sosirea infanteriștilor din Divizia Wartensleben. Între timp, prusienii nu-și dau seama că satul Hassenhausen nu este apărat de nimeni. Iar cînd Regimentul Prințul Ludovic-Ferdinand este trimis să atace localitatea, este prea tîrziu: aceasta fusese ocupată de Regimentul francez 21, care îi respinge pe prusieni. Brunswick trimite la atac o nouă unitate — Batalionul de grenadiri Hanstein. Imediat după asta, Brunswick este atins de un glonte, care îl orbește. Rămasă fără comandant și fără șef de stat major (Scharnhorst fusese trimis să conducă Divizia Schmettau), regele ia personal conducerea armatei.

De la ora 10.30 pînă în jurul amiezii

Cu toată criza provocată de rănirea lui Brunswick, măsurile luate anterior de acesta încep să-și arate roadele. În centrul frontului, Divizia Wartensleben a cucerit, practic, partea de Sud a satului Hassenhausen. Trei baterii de tunuri de 120 mm fac ca rezistența depusă aici de francezi să slăbească. Vestul satului este și el cucerit. Prusienii întăresc presiunea spre zona bisericii unde adversarii par să-și fi creat un fel de redută. Regele, care comandă acum armata prusiană, ar vrea să exploateze succesele aruncînd în luptă Divizia Orange; întîrzierea desfășurării acesteia îl face însă să renunțe. În schimb, e nevoit să întărească cele două aripi, trimițînd în fiecare cîte o brigadă. În acest timp, la aripa dreaptă s-a adunat o cavalerie prusiană destul de numeroasă, căreia însă îi lipsește o conducere fermă. Pînă la urmă, prințul Wilhelm de Prusia reușește să aducă pe platou o masă destul de mare de cavaleriști cu care îi atacă pe infanteriștii lui Morand. Dar dispozitivul francez, în ansamblul lui, nu poate fi clintit. Cînd șarjele încetează, regimentele lui Morand își reiau înaintarea și infanteriștii prusieni din Divizia Wartensleben încep să dea înapoi. Întărirea rapidă a aripii stîngi franceze îl fac pe regele Prusiei să creadă că are în față mai multe corpuri de armată. Nevoind să riște totul pe o carte,

unor forţe considerabile. Procedînd astfel, atacul dat de d'Honnières pare a fi asaltul unei divizii, iar desfăşurarea restului Diviziei 1 în evantai dă impresia existenţei unui întreg corp de armată.

Cu toate acestea, prusienii se opun cu înverşunare înaintării aripei comandate de Davout.

De la amiază pînă în jurul orei 14

Davout are acum toate cele trei divizii în luptă, nemaidispunînd de nici o rezervă: mareşalul păstrează însă iniţiativa. La aripa stîngă, Gudin observă un recul al duşmanului, pe care îl exploatează. În acest moment, prusienii încearcă o contraofensivă cu Brigada Lutzow. Davout o contraatacă în flanc cu Regimentul 61, ascuns pînă atunci vederii inamicului. Brigada Lutzow şi resturile Diviziei Wartensleben sînt date peste cap. Mareşalul îi ordonă lui Morand să ocupe satele Sonnendorf şi Sonnenberg; la aripa dreaptă, Friant ocupă localitatea Poppel. După ce a zdrobit flancurile duşmanului, trupele mareşalului înaintează şi în centrul frontului; către ora 14, Regimentele 25 şi 21 ocupă satul Taugwitz.

De la ora 14 pînă la sfîrşitul zilei

Mareşalul Davout îşi dă seama că prusienii bat în retragere şi că trebuie să-i împiedice să se întărească pe o nouă poziţie. Cu toată oboseala şi pierderile suferite de trupele sale (mai mult de un sfert din efective), Davout îşi conduce regimentele încă o dată la atac împotriva dispozitivului prusian, constituit în grabă în împrejurimile localităţilor Lissdorf, Gernstedt şi Auerstaedt. Reunind o puternică baterie din tunurile aflate în luptă, cu cele din parcul de rezervă şi piesele regimentare, străpunge din nou centrul frontului prusian, la Est de satul Auerstaedt. Regimentele franceze 12 şi 21 găsesc încă resursele necesare şi pornesc la asaltul platoului Eckartsberg; atacată la baionetă, această ultimă poziţie este abandonată de prusieni care se retrag în grabă. Este, poate, ora 16.30. În aceste condiţii, retragerea se transformă repede în fugă.

De la bivuacul său din Eckartsberg, Davout îi adresează lui Napoleon următorul raport:

„Sire, am onoarea a aduce la cunoştinţa Maiestăţii Voastre că, pornind de la Kösen, am găsit inamicul la un sfert de leghe[1], aflat în marş spre acelaşi obiectiv. Lupta s-a angajat imediat, fiind foarte grea şi sîngeroasă. Regele Prusiei, ducele de Brunswick şi mareşalul Möllendorf, împreună cu mai bine de 60 000 oameni, au luptat cu Corpul 3 armată al M. V. Victoria a fost de partea noastră, luînd pradă aproape întreaga artilerie duşmană. Numărul prizonierilor nu este foarte mare, deoarece puţina cavalerie de care am dispus, şi care de altfel a luptat foarte bine, nu mi-a fost suficientă pentru a putea profita de succesul infanteriei...".

[1] 1 leghe = 4 km.

el decide să se retragă spre Weimar. Cele două divizii pe care le mai are în rezervă primesc ordinul să acopere retragerea.

De la amiază pînă în jurul orei 14

Întreaga armată prusiană participă la luptă, dar rezervele (două divizii) nu sînt angajate. După eşecul cavaleriei, regele adoptă o atitudine defensivă, ceea ce nu exclude o serie de violente contraatacuri. Divizia Wartensleben, care a suferit pierderi importante, lasă un interval descoperit la Sud de Hassenhausen. Văzînd că francezii trimit acolo elemente tot mai numeroase, regele contraatacă cu Brigada Lutzow, care, deşi luptă cu îndîrjire, este nevoită să se retragă.

La aripa stîngă, trupele generalului Schmettau sînt constrînse să se replieze dincolo de rîul Lissbach. Ele se apără în satul Poppel pînă cînd aud zgomote de luptă ce par a veni din spate, ceea ce le face să fugă. Împotriva batalioanelor lui Friant, care pătrund în Poppel, execută contraatacuri trupele comandate de prinţul Henric şi prinţul August al Prusiei. Manevra permite retragerea grosului diviziei prin defileul Auerstaedt.

De la ora 14 la sfîrşitul zilei

Două coloane prusiene bat în retragere, îndreptîndu-se spre Auerstaedt. Ele sînt susţinute de trei forţe de ariergardă: una comandată de prinţul August al Prusiei, este dispusă între Poppel şi Gernstedt; a doua, constituită din Regimentul regelui, ocupă Rehehausen; a treia, condusă de generalii Kirchfeld şi Oswald, se opune diviziei lui Morand. Blücher consideră că o şarjă de cavalerie ar putea duce la un rezultat apreciabil, dar regimentele călare sînt aproape în întregime risipite.

Văzînd că nu se mai poate spera în nici un reviriment, regele dă ordin formal de retragere. Prusienii nu se aşteaptă la un al treilea asalt al trupelor lui Davout. Regimentul de Gardă se pregăteşte să se retragă în ordine; alte trupe prusiene se adună şi ele pe înălţimea de la Auerstaedt. Deodată, prusienii sînt atacaţi concentric de regimentele din avangarda diviziilor franceze, susţinute de o puternică baterie de artilerie. Zdrobite de vigoarea asaltului, numai resturile trupelor prusiene reuşesc să se adune pe şoseaua care duce la Weimar. Cu faţa neagră de pulbere, rănit, cu puşca unui soldat în mîini, ultimul om care părăseşte satul Poppel este Scharnhorst.

În româneşte de
Gabriela GEROTA

Cine a „botezat" AMERICA?

FRANCISCO MORALES PADRÓN

Istoria descoperirii și cuceririi continentului american de către europeni s-a îmbogățit relativ recent cu o amplă lucrare, structurată în 21 capitole, însoțită de numeroase gravuri de epocă și apărută la Madrid, sub semnătura lui Francisco Morales Padrón, istoric cunoscut, profesor la Universitatea din Sevilla, titular al catedrei de Istorie a descoperirilor geografice. Spre deosebire de alte lucrări pe această temă, aparținînd unor autori occidentali, Historia del Descubrimiento y Conquista de America[1] **(Istoria descoperirii și cuceririi Americii), a cărei versiune românească se află în pregătire la Editura Științifică și Enciclopedică (traducere de Esdra Alhasid; note de Samuel Goldenberg) se remarcă printr-o viziune nouă asupra fenomenului expansiunii coloniale europene, Padrón, își propune să prezinte procesul conquistei nu numai din punctul de vedere al învingătorului, ci și invers, din cel al băștinașului.**

Sînt descrise expedițiile spaniole și portugheze care i-au urmat lui Columb, întîlnirea conchistadorilor cu lumea indigenă, penetrația lor în Mexic, Peru, Chile, Venezuela, Orinoco, Guyana etc.

Un subcapitol aparte, pe care îl prezentăm cititorilor noștri, se ocupă de istoricul denumirii continentului american, paginile care urmează adăugîndu-se altor numeroase articole, prin care revista noastră s-a ocupat de acest subiect. Este unanim cunoscut că toponimul America **provine de la prenumele navigatorului italian Amerigo Vespucci (1454-1512), deși descoperitorul continentului care poartă acest nume a fost Cristofor Columb. Lucrînd la început într-o casă de comerț italiană la Sevilla, Vespucci s-a ocupat apoi de echiparea celor de a doua și a treia expediții ale lui Columb în Lumea Nouă. Pasionat el însuși de descoperiri geografice, italianul a întreprins personal, în anii 1501 și 1502, o călătorie în noul continent, recunoscînd coastele Braziliei. Din anul 1505, el a intrat în serviciul Spaniei. Fără știrea lui Vespucci, Martin Waldseemüller, călugăr, geograf și cartograf german, contemporan lui, a „botezat" noul continent cu numele său. În zadar a încercat ulterior Waldseemüller să-și repare greșeala, scriind pe hărțile întocmite că Lumea Nouă a fost descoperită de Columb. Noul toponim apucase să prindă teren. El avea să se fixeze în conștiința universală și să rămînă pînă astăzi. Deci „nașul" Americii nu a fost nicidecum Vespucci, care i-a împrumutat doar numele, fără știrea și voia sa. Dar pentru a afla cum s-a ajuns la acest „impostorat" istoric, să dăm cuvîntul autorului spaniol.**

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

F. D.

---

[1] În afara acestei lucrări, F.M. Padrón (născut în 1924) a mai semnat: **Istoria Americii** (2 volume), **Jamaica spaniolă, Comerțul canaro-american, Conchistadorii Americii, Manual de istorie universală**, vol. V, **Istoria generală a Americii, Istoria Hispano-Americii.**

Lumea Nouă — o expresie veche

La începutul sec. XVI, ideea unei *alte lumi* era oarecum veche: ea răspundea unei nevoi simțite de om dintotdeauna. O nevoie de evadare din *habitat*-ul său fizic, aceea de a ști că, după moarte, el va merge în altă lume. Aproape întotdeauna, această altă lume a fost situată spre Apus, ea existînd permanent, împreună cu diferite drumuri și obstacole spre ea.

Așadar, atunci cînd s-a descoperit America, expresia *altă lume* nu era nouă. În epoca călătoriilor lusitane prin Africa (sec. XV-XVI), italianul Cadamosto, care, în 1456, a descoperit o parte dintre Insulele Capului Verde, întrebuința sintagma *lumea nouă*, pentru a se referi la Africa. Încă din antichitate, omul și-a imaginat această altă lume. Poate dintr-o nevoie spirituală sau poate din motive științifice, universul era de o simetrie artistică. Dacă cele trei continente cunoscute (Europa, Asia și Africa) ocupau mai puțin de un sfert de glob, era logic să existe o altă masă, care să-l echilibreze. La Ptolemeu, Platon, Seneca, Strabon, Plutarh sau Eratosthenes, găsim însemnări și despre niște antipozi, cu un litoral mare la Sud de Oceanul Indian, o *Terra Australis*, un pămînt la Vest, și despre posibilitatea de a naviga pînă acolo...

Columb a fost cel care a pus în practică aceste teorii, a dat viață *celeilalte lumi, lumii noi*. Atunci, în zorii sec. XVI, s-a vorbit din nou despre *Lumea Nouă*, despre *cealaltă lume*. Însuși Columb s-a adresat familiei regale spaniole cu cuvintele: „Altețele Voastre au aici o altă lume". Fratele său, Bartolomé, a desenat o hartă, în care unise Asia cu subcontinentul Sudic, pe care-l numea *Lume Nouă*. În anul 1501, trimițînd o scrisoare la Florența, un anume Bartolomeo Marchioni îi scria lui Cabral, cel care a descoperit și a explorat litoralul brazilian al Americii de Sud, cu privire la călătoria navigatorului portughez Pedro Álvares: „El a întîlnit în călătoria făcută de curînd o lume nouă...".

Cristofor Columb (stînga), cel care a descoperit America și Amerigo Vespucci, cel care i-a „împrumutat" numele

Să vedem cum această *altă lume* descoperită de Columb și denumită de către mulți *Lume Nouă* se va transforma în America. Numele va izvorî de acolo de unde era cel mai puțin de așteptat. În provincia franceză Lorena, în vecinătatea Vosgilor, la Mănăstirea Saint-Dié, exista, la începutul sec. XVI, un grup de învățați de vază, protejați de către René II, ducele de Lorena. Erau grupați într-o mică Academie, numită *Gimnaziul Vosgi*. Izolată și avidă de cunoștințe, Academia dorea să se transforme într-un centru spiritual al lumii, într-un focar de unde să iradieze cele mai importante cunoștințe. Numele, ocupațiile și personalitățile celor reuniți la Saint-Dié erau dintre cele mai diferite: Vautrin Lud, canonic și proprietarul unei tipografii; Jean Basin, vicarul bisericii, Matthias Ringmann, poet și corector tipograf, și Martin Waldseemüller, cleric aspirant la slujba de canonic. De la acest grup a pornit ideea de a se publica cele *Opt cărți ale Geografiei lui Ptolemeu*[1], iar un membru al lui a propus numele de America, pentru botezarea pămînturilor descoperite de Cristofor Columb[2].

[1] Lucrarea *Geografia*, a astronomului, matematicianului și geografului grec Claudiu Ptolemeu (cca. 70-cca. 168), conține numeroase hărți executate în acea epocă, care au furnizat istoriei descoperirilor geografice informații dintre cele mai prețioase.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 9/1972, 4/1973.

Un florentin contra unui genovez

În timp ce sosea originalul grec al *Geografiei* lui Ptolemeu, se pregătea redactarea unei *Cosmographiae Introductio*, operă a lui Waldseemüller[3], care să servească drept prolog la geografia ptolemeică. Pe cînd se redacta prologul, s-a primit la Academie o relatare a călătoriilor lui Vespucci — *Scrisoarea către Soderini* — care i-a entuziasmat în așa măsură pe „academiști", încît au hotărît să o publice. Informațiile cuprinse în această relatare revoluționau concepțiile geografice; ea s-a tradus în latinește, adăugîndu-se apoi la *Cosmographiae Introductio* și răsturnînd complet prologul.

Este interesant de notat că scrisorile lui Columb, răspîndite și ele, nu au produs o emoție atît de mare ca relatările lui Vespucci. Explicația este aceea că informațiile și descrierile genovezului nu vorbeau — ca cele ale florentinului — despre un sfert de continent. Columb persevera în ideea că ceea ce descoperise el era Asia, în timp ce Vespucci susținea că el văzuse nu Asia, ci a *patra parte a lumii*. Capitolul al nouălea din *Cosmogra-*

[3] Titlul complet al lucrării sale este *Cosmographiae introductio cum quibusdam geometriae ac astronomiae principiis ad eam rem necessariis, insuper quatuor Americi Vespucci navigationes.*

phiae Introductio este cel în care se vorbește despre *Lumea Nouă* și despre *America*, cu vocabula *Amerigen*, propunîndu-se această denumire. „Acum, cînd aceste părți ale lumii au fost cercetate pe larg și o altă a patra parte a ei a fost descoperită de Amerigo Vespucci — cum se va vedea din cele ce urmează — nu văd nici un motiv pentru ce nu am denumi-o *Amerigen*, adică pămîntul lui Americus, sau *America*, după Americus, descoperitorul ei, la fel cum Europa și Asia au primit nume de femei".

La sfîrșitul pasajului transcris, s-a tipărit vocabula AMERICA, de gen feminin ca și celelalte trei continente cunoscute pînă atunci: Africa, Europa, Asia. De asemenea, s-a gravat toponimul peste o hartă, pe care a desenat-o geograful Waldseemüller și care însoțea *Cosmographiae Introductio*. Deasupra liniilor, recent descoperite, ale lumii noi, „academiștii" au așezat două medalioane cu portretele lui Ptolemeu și al lui Amerigo Vespucci, lîngă contururile Vechii și Noii Lumi, biciuite de îngeri-vînturi, care suflau cu obrajii umflați. Numele *America* era astfel lansat și împrăștiat în cele patru vînturi, deoarece cărticica din Saint-Dié a avut un asemenea succes, încît, în 1507, s-au tras de pe ea șase ediții.

La Sevilla, Amerigo Vespucci rămînea complet străin de cele întîmplate, după cum Columb nu știa nici el că este descoperitorul unui nou continent. Chiar dacă Vespucci a fost unul dintre primii care și-a dat seama că ceea ce văzuse Columb nu erau Indiile Orientale, ci un continent complet necunoscut, este o mare nedreptate ca el să-și dea numele acestui nou pămînt. Am spus „unul dintre primii", deoarece, în 1500, geograful și navigatorul spaniol Juan de la Cosa[1] avusese deja această idee, pe care o așternuse în prima hartă a Americii, unde apărea schițat Golful Mexic. Meritul descoperirii lui Juan de la Cosa nu a constat în a pune piciorul pe continent *(tierra firme)*, ceea ce făcuse Vespucci, ci în a descoperi Insulele Antile, care au servit ca bază pentru a pătrunde pe continent, așa cum făcuse Columb. Dealtminteri, aceste insule nici nu erau desprinse de America; ele formau un tot, cu masa continentală.

Pînă în sec. XVIII, toponimul *America* nu a fost acceptat de spanioli. Nici Juan Vespucci, nepot al lui Amerigo, nici cosmograful Ribero, nici navigatorul englez John Cabot nu au consemnat numele în hărțile lor din 1523, 1529 și 1544. Las Casas (în sec. XVI), Antonio de Herrera (în 1600), Juan de Torquemada (în 1609), Fray Pedro Simón (în 1627), Fray Antonío de la Calancha (în 1638) au refuzat ideea ca Vespucci să dea numele noului continent. În lucrarea sa *Politica indiană*, cartea I, cap. II, Solórzano Pereira a făcut o serie de considerații asupra numelor pe care le-ar fi putut avea pămînturile descoperite: el le-a spus Indii, Antile, Amazonia, Orellana, Colonia, Columbia, Ferisabel, Pizarrinas... și a propus denumirea de *Orbe Carolino*.

Dar n-au lipsit nici autorii, contemporani celor din prima categorie, care au fost de acord cu noul toponim. De exemplu, Fernández de Enciso, în tratatul său de geografie. Acosta, în a sa *Istorie Naturală*, sau Fernández Piedrahita. Aceștia îi taxau drept nerușinați pe cei care voiau să suprime numele de America.

În colecțiile de hărți ale sec. XVI, nomenclatura dată Americii este foarte diversă, începînd de la denumirea de *Lume Nouă* și pînă la *Indii Occidentale, Novus Orbis, Santa Cruz, De Orbe Novo, America vel Brasilia sive papagalli terra...* Cu toate acestea, inițiativa din Saint-Dié a căpătat forță. Doar sec. XVI a înregistrat un protest al lui Miguel Servet (în 1536), cum că s-a dat uitării numele de Columb... substituit cu cel de America, apărut pentru prima oară în harta lui Waldseemüller din 1507.

În românește de
Esdra ALHASID

[1] Despre descoperitorii Lumii Noi, vezi *Magazin istoric*, nr. 4-6/1973.

„AFACEREA STROUSBERG"

(Urmare din p. 51)

vernului român a găsit potrivit să informeze și pe Ambronn asupra celor constatate. La rîndul său, Ambronn i-a confirmat și el toate constatările făcute de Văcărescu și cuprinse în actele cercetate. Interesant de relevat însă este faptul că, după convingerea sa [a lui Ambronn] se procedase în spiritul convenției de concesiune, fără să se comită nici un fel de abatere, atît în ceea ce privește vînzarea obligațiunilor, cît și în ceea ce privește constituirea depozitului bancar, consemnate în procesul-verbal de la 19 aprilie 1870. Ambronn mai socotea că era cu desăvîrșire firesc ca băncile care luaseră răspunderea unui atît de important depozit de numerar să ceară să facă, pe propria lor răspundere, plasamentele banilor depuși în efecte sigure și purtătoare de dobînzi. Fără această autorizare era greu de presupus că băncile puteau lua asupra lor o răspundere atît de mare. Tot ce s-a făcut, spunea Ambronn, era de a garanta statul român împotriva oricăror eventuale riscuri. Aceasta a fost o preocupare constantă chiar și în ceea ce privește ultimele operațiuni.

Ambronn mai releva faptul că, întrucît nici guvernul român [nici altcineva dintre semnatarii actului de convenție] nu făcuse cea mai mică obiecție în ce privește procedura adoptată, nu avea motive să se îndoiască că ea nu ar fi fost cea bună. În această privință el amintea cum, prin primul său raport din 15 octombrie 1869[1], se ocupase de cea dintîi vînzare de obligațiuni, iar în unul din rapoartele sale ulterioare, informase pe A.G. Golescu de ultima operațiune de vînzare efectuată. Nu primise nici un ordin care să-l facă să creadă că modul [de a acționa] adoptat de el era împotriva dispozițiunilor din convenție.

Cu această ultimă informație, Theodor Văcărescu își încheia și el cel de-al doilea raport către C. Grădișteanu și prin aceasta dusese la capăt misiunea ce i se încredințase.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1979.

poșta mi

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 1-702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

CHIPUL UNUI STRĂBUN

ALEX. STĂNCIULESCU, *din* com. Bîrda, jud. Mehedinți: Cu puțin timp în urmă am predat Muzeului Porțile de Fier din Drobeta-Turnu Severin un fragment dintr-o statuie care fusese găsit, în 1920, într-o grădină de pe locul vechi al orașului Orșova, antica cetate daco-romană Dierna. Reprezintă — așa cum se vede și în imaginea alăturată — un cap de om, în mărime naturală. Barba și mustățile stufoase îi încadrează fața deosebit de expresivă. Un coif frumos ornamentat îi acoperă pletele aproape în întregime. Privită din profil, figura seamănă izbitor cu a unui cioban din munții noștri.

Muzeul din Drobeta-Turnu Severin a mai achiziționat în ultimul timp o piesă identică celei în discuție, dar provenită de pe locul anticei cetăți Drobeta. Existența celor două figuri identice ne face să credem că ele reprezintă o personalitate importantă din regiunea respectivă, probabil un mare comandant militar. Rămîne ca specialiștii să încerce a-l identifica.

CULTURA HAMANGIA

DORIN PETRESCU, *din* Tulcea, *ne solicită* unele date privind străvechea Cultură Hamangia. *Numele îi vine de la fostul sat Hamangia, astăzi Baia, jud. Constanța, unde s-au descoperit cele două piese remarcabile,* Gînditorul și soția sa. *Este o cultură neolitică, datînd, deci, din mileniile 4-2 î.e.n. Așezările de tip Hamangia erau nefortificate și plasate pe terase joase, în apropierea unor cursuri de apă. Locuințele erau, în general, de tip bordei. Alături de uneltele din piatră, oamenii Culturii Hamangia cunoșteau și întrebuințau arama, în special, pentru obiecte de podoabă. Plastica și ceramica de tip Hamangia sînt de o deosebită originalitate. Se remarcă îndeosebi statuetele de idoli și figurinele feminine din argilă (cf.* Dicționar de istorie veche a României, *București, 1976).*

ORAȘUL TIR

STELIAN PREDESCU, *din* Abrud, *este interesat să cunoască* unele date privind istoria orașului Tir. *Întemeiat în mileniul 3 î.e.n. și așezat pe două insule din Mediterana, Tir (Tyr) a fost, alături de Byblos, Ugarit, Sidon, unul din principalele orașe feniciene. În sec. XIV-IX î.e.n. a devenit unul dintre cele mai importante centre comerciale și meșteșugărești ale lumii antice. La rîndul său, Tirul a întemeiat numeroase colonii în Sicilia, Spania și Africa, cea mai importantă fiind Cartagina (814 î.e.n.). Deși a fost supus în repetate rînduri de asirieni, babilonieni și persani, Tirul nu a putut fi distrus. În 332 î.e.n. Alexandru Macedon a atacat orașul și, după un asediu de șapte luni, l-a cucerit. În 64 î.e.n., Tirul a intrat sub stăpînirea Imperiului roman. În 638 e.n. a fost cucerit de arabi, aflîndu-se succesiv, în stăpînirea turcilor selgiucizi (din 1098), a cruciaților (1124) și a musulmanilor (1291). Pe locul lui se află actualul port libanez Es Sour.*

TRAGERE LA SEMN

În completarea articolului Generalul Ion Emanuel Florescu, (nr. 8/1978) *prof. dr.* CONSTANTIN SIMIONESCU, *din* București, *ne trimite următoarele: În 1871 — scrie C. Bacalbașa, în* Bucureștii de altădată *— pentru întîia oară se organizează, la Societatea de tragere la semn, trageri în ținte militare. Aceste trageri au fost organizate de către generalul Ion Emanuel Florescu, ministrul de Război... în zilele de 23 și 24 iulie 1871. În prima zi, la proba pistol, 25 m, printre ofițerii premianți figurează și I. Em. Florescu, distins cu medalia de argint. A doua zi, trăgînd la semn cu arma Peabody, la distanță mică, 176 m, I. Em. Florescu a obținut medalia de aur.*

Pe marginea aceluiași articol, DIONISIE MALOFEI, *din* București, *precizează:* Școala superioară de război s-a creat în 1889, în baza Înaltului decret nr. 2 073/1889; la acea dată, cele două școli militare de la Iași și București nu aveau titulatura de Academii Militare.

RECUNOAȘTERE

IOSIF URDEA, *din* com. Saeș, jud. Mureș, *ne mărturisește:* În nr. 9/1978, în fotografia de la p. 13, printre voluntarii ardeleni l-am recunoscut pe unchiul meu, sublocotenentul Romulus Cristea. Absolvent al școlii normale din Sibiu, în august 1916, a trecut în România, împreună cu alți colegi, înrolîndu-se voluntari.

SCOREI, 1877

Prof. GAVRIL POPA, *din* Scorei, jud. Sibiu, *ne trimite cîteva pagini evocînd unele momente din trecutul comunei sale, din care reținem.* Scoreiul, acest sat din Țara Făgărașului, ca multe alte localități din Transilvania a fost și el prezent, prin fiii săi, la dobîndirea independenței de stat absolute a României. Mai mulți tineri, în frunte cu Vasile Morărescu au trecut munții în 1877, înrolîndu-se voluntari în armata română și luptînd la Grivița și Plevna.

poșta mi

UN PÎRCĂLAB CELEBRU

Pornind de la articolul Întreaga Moldovă îl dorește domn *(nr. 7/1974)* ILIE COSTEANU, *din* Constanța, *dorește să afle unele date referitoare la pîrcălabul Lupe Huru, unul dintre sfetnicii apropiați ai lui Ioan Vodă cel Viteaz. Lupe Huru, fiu și nepot de înalt dregător (bunicul său, Ilea Huru, fusese comis al lui Ștefan cel Mare), aparținea unei vechi familii de boieri moldoveni, urmași ai boierului Pătru Huhulea, din vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432).*

A fost pîrcălab între 13 decembrie 1572 și 13 mai 1574. Una din fiicele sale, Marica, s-a căsătorit în 1572 cu Ioan Vodă cel Viteaz.

PROFESORI ȘI STUDENȚI

DUMITRU STANCIU, *din* București *ne comunică:* Profesorii universitari din Cluj și studenții din Iași salutau, prin telegrame speciale adresate Adunării Deputaților în noiembrie 1919, deschiderea primului Parlament român după făurirea statului național unitar român.

UN CĂLĂTOR SUEDEZ

FLORICA DOBROTĂ, *din* Baia Mare, *este interesată să cunoască unele date biografice ale suedezului Clas Brorsson Ralamb, care în 1657 a trecut prin Țara Românească.*

A trăit între anii 1622 și 1698. Sprijinit de cancelarul Axel Oxenstierna (1583-1664) a intrat de tînăr în viața politică. Pentru serviciile aduse, a fost făcut baron. A fost, de asemenea, membru al Parlamentului.

În 1657 a fost trimis la Constantinopol, pentru a trata încheierea unei alianțe cu Poarta. Împreună cu Ralamb a mers și o delegație ardeleană, trimisă de Gheorghe Rákoczi II, aliatul Suediei. De la Constantinopol, Ralamb a adus o colecție de miniaturi, printre care se aflau și unele reprezentînd costume naționale românești. În 1679 și-a publicat însemnările din călătoria la Constantinopol (traduse în 1732 în engleză). Cartea conține prețioase observații privind obiceiurile și ceremonialul de la curtea domnitorului Constantin Șerban (1654-1658), despre situația demografică și bogățiile Țării Românești. Fragmente din relatările sale au fost publicate în traducere românească, în vol. V din Călători străini despre țările române, *București, 1973.*

STATE SAU STĂRI?

ȘTEFAN IANCOVESCU, *din* Tîrgu Jiu, *ne atrage atenția că în introducerea la articolul* Germania în timpul războaielor napoleoneene *(nr. 9/1978) nu este vorba de reunirea* Statelor generale *ci a* Stărilor generale.

În lucrările de specialitate, în limba română, întîlnim amîndouă terminologiile. Istoria lumii în date, *București, 1972, p. 219 și* Micul dicționar enciclopedic, *ed. a II-a, București, 1978, p. 1 624 folosesc termenii de Statele generale, în timp ce în traducerea lucrării lui Albert Soboul* Revoluția franceză, *București, 1962, întîlnim formula Stările generale. Acestea erau:* Clerul și nobilimea, ordine privilegiate, și starea a treia care cuprindea covîrșitoarea majoritate a națiunii. Originea celor trei ordine — *scrie istoricul francez* — datează din evul mediu, cînd s-a ivit deosebirea între cei care se roagă, cei care se îndeletnicesc cu războiul și cei care muncesc pentru a asigura traiul celorlalți.

AVEȚI DREPTATE

IOAN VEITICEANU, *din* Arad, *care ne mărturisește că în iunie 1918 lupta* ca voluntar în Legiunea română din Italia, *ne semnalează o inadvertență strecurată în explicația foto din p. 38 a nr. 9/1978:* Tratatul de pace de la Versailles a fost semnat nu în iunie 1918, ci la 28 iunie 1919. *Facem cuvenita rectificare.*

DE LA LEPANTO

V. SANDU, *din* Galați, *ne întreabă* cum, dacă au fost înfrînți la Lepanto, otomanii au intrat în stăpînirea Insulei Cipru? *(nr. 3/1978). Corespondentul nostru nu a luat în considerare faptul că între bătălia de la Lepanto (1571) și încheierea Tratatului de pace turco-venețian (1573 martie, și nu noiembrie, cum ne-ați scris), au trecut doi ani, timp în care papa Pius V, care contribuise la întemeierea Sfintei ligi, a murit, iar alianța dintre spanioli și venețieni s-a destrămat. Rămasă singură în fața puterii otomane, Veneția a recunoscut stăpînirea Porții asupra Ciprului.*

Un răspuns care elucidează și mai sugestiv nedumerirea dv. îl constituie replica marelui vizir Mohamed Sokoli dată solului venețian venit să negocieze pacea: Luîndu-vă regatul Ciprului, noi v-am smuls un braț... pe cînd voi, învingîndu-ne la Lepanto, ne-ați ras numai barba... Brațul smuls nu mai crește, pe cînd barba crește mai deasă de cum creștea.

MULTE ÎNTREBĂRI

CRISTIAN STOICA, *din* Timișoara, *ne adresează o avalanșă de întrebări, în special despre istoria Franței, cărora, spre a le răspunde, ne-ar trebui spațiul cîtorva articole. Îl rugăm să cerceteze numerele 9/1969, 4/1970, 1, 4, 7/1972, 8/1973, 7/1974, 5/1975 ale revistei.*

Răspunsul la ultima sa întrebare este: arhivele istorice pot fi frecventate, în condițiile reglementate de lege, de orice cercetător.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

MARIUS VASILESCU, com. Dăbuleni, jud. Dolj, *solicită: nr. 1-9/1967; 2/1968; 12/1975; oferă: nr. 2, 11/1968; 2, 4/1972; 2, 3, 8/1973; 7/1974; 4, 5, 7, 8, 10, 11/1976; 4, 8, 9,11/1977.*

CORNEA MIRCEA, str. Ștefan cel Mare, nr. 39, ap. 6, Suceava, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 4/1973; 9-11/1974; 6-9/1975.*

GRIGORESCU PAUL, str. Orientului, nr. 9, sc. A ap. 13, Bacău, *solicită: nr. 4/1971; oferă: 6, 8/1967; 6/1968; 2, 11/1969; 3/1970; 4, 7, 9/1973; 11/1974; 9/1976.*

PORUCIC LEON, Aleea Decebal, nr. 22, bl. U-3, sc. A, ap. 13, Iași, *solicită: nr. 1-5/1967; 2, 3/1968.*

CALUJNAI PETRE, Cartier Valea Roșie, bl. H-6, ap. 15, Craiova, *solicită: nr. 1, 5/1967; 1/1972; 9/1978; oferă: nr. 8/1972; 5, 6, 9, 11/1977.*

DOBA MIHAI, com. Voloiac, sat Cotoroiu, jud. Mehedinți, *solicită: nr. 1, 9/1967; 7/1975; 1, 3/1978.*

VAIDOȘ IOAN, com. Voșlăbeni, nr. 405, jud. Harghita, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 8/1967; 1/1969; 10/1972; 6/1973; 1, 8/1976; 1-5, 8, 10-12/1977; 1/1978.*

CHIBULCUTEANU VALERIA, str. Zăbrăuțului, nr. 9, bl. P-1, ap. 48, București, *oferă: nr. 4-12/1968; 1-2, 4-6, 9/1969; 1-5, 11, 12/1970; 1-12/1971; 1-8, 10-12/1972; 1-10, 12/1973; 1-4, 6, 7, 9-12/1974; 1-3, 5-12/1975; 1-5, 7, 9-11/1976; 6-12/1977.*

FEJER VILIAM, Aleea Constructorilor, nr. 17, ap. 15, Tîrgu Mureș, *solicită: nr. 2/1967.*

FILIP CORNELIA, B-dul Tinereții, nr. 21, Timișoara, *solicită: nr. 1-3, 5, 7, 8/1967; 12/1974; oferă: nr. 6, 9/1968; 7, 12/1971.*

DRĂGHICI ROMAN, cartier Traian, Aleea Rîndunelelor, bl. 2, ap. 5, Rîmnicu Vîlcea, *solicită: nr. 8/1970; 4, 6/1974; oferă: nr. 4/1968; 7-8/1969; 7/1970; 7/1972; 11/1973.*

TALON DE PARTICIPARE concursul 1979

magazin istoric *

CONTENTS (Romanian History) **NICOLAE CEAUŞESCU** 1949-1979: A New History of the Romanian Village • **ŞT. ŞTEFĂNESCU** Michael the Brave, Unifier of the Country • **I.M. ŞTEFAN** 1859: The Union of the Romanian Principalities • • • • The Romanian Proletariate Solidary With the Hungarian Revolution (1919) • **I. NESTOR** B.P. Hasdeu About the Dacians • **I. URSU** Nicolae Bălcescu's Grave • **K.H. KARPAT** The Autonomy of the Romanians and the Ottoman Empire • **I. LĂCUSTĂ** The Revolutionary Writer Alecu Russo (1819-1859) • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** The Strousberg Case

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **NICOLAE CEAUŞESCU** 1949-1979: Une nouvelle histoire du village roumain • **ŞT. ŞTEFĂNESCU** Michel le Brave, unificateur du pays • **I. M. ŞTEFAN** 1859: L'Union des Principautés Roumaines • • • • Le Prolétariat roumain solidaire de la révolution hongroise (1919) • **I. NESTOR** B.P. Hasdeu sur les Daces • **I. URSU** Le Tombeau de Nicolae Bălcescu • **K.H. KARPAT** L'Autonomie des Roumains et l'Empire ottoman • **I. LĂCUSTĂ** L'Ecrivain révolutionnaire Alecu Russo (1819-1859) • **V. SLĂVESCU. C. MURGESCU** L'Affaire Strousberg

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** 1949-1979: Новая история в румынском селе • **ШТ. ШТЕФЭНЕСКУ** Михай Храбрый — объединитель страны • **И.М. ШТЕФАН** 1859: Воссоединение Румынских Княжеств • • • • Румынский пролетариат, солидарный с венгерской революцией (1919 г.) • **И. НЕСТОР** Б.П. Хашдеу о даках • **И. УРСУ** Могила Николая Бэлческу • **К.Х. КАРПАТ** Автономия румынов и Оттоманская империя • **И. ЛЭКУСТЭ** Революционный писатель Алеку Руссо (1819-1859 гг.) • **В. СЛЭВЕСКУ, К. МУРДЖЕСКУ** Дело Струсберг

INHALT (Rumänische Geschichte) **NICOLAE CEAUŞESCU** 1949-1979: Neue Geschichte im rumänischen Dorf • **ŞT. ŞTEFĂNESCU** Mihai der Tapfere — Landesunifikator • **I.M. ŞTEFAN** 1859: Die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer • • • • Solidarität des rumänischen Proletariats mit der ungarischen Revolution (1919) • **I. NESTOR** B.P. Hasdeu schreibt über die Dakier • **I. URSU** Die Grabstätte Nicolae Bălcescu's • **K.H. KARPAT** Autonomie der Rumänen und das Ottomanische Reich • **I. LĂCUSTĂ** Der revolutionäre Schriftsteller Alecu Russo (1819-1859) • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** Die Sache Strousberg

SUMARIO (Historia rumana) **NICOLAE CEAUŞESCU** 1949-1979: Historia nueva en el campo rumano • **ŞT. ŞTEFĂNESCU** El príncipe Miguel el Valiente — unificador del país • **I.M. ŞTEFAN** 1859: La Unión de los Principados Rumanos • • • • El proletariado rumano solidario con la revolución húngara (1919) • **I. NESTOR** B.P. Hasdeu sobre los dacios • **I. URSU** La tumba de Nicolae Bălcescu • **K.H. KARPAT** La autonomía de los rumanos y el Imperio Otomano • **I. LĂCUSTĂ** El escritor revolucionario Alecu Russo (1819-1859) • **V. SLĂVESCU, C. MURGESCU** El asunto Strousberg

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, **Oficiul poştal nr. 1,** Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427